

TV15

Glasilo Zveze združenj borcev NOV
in Zveze rezervnih vojaških starešin
Slovenije

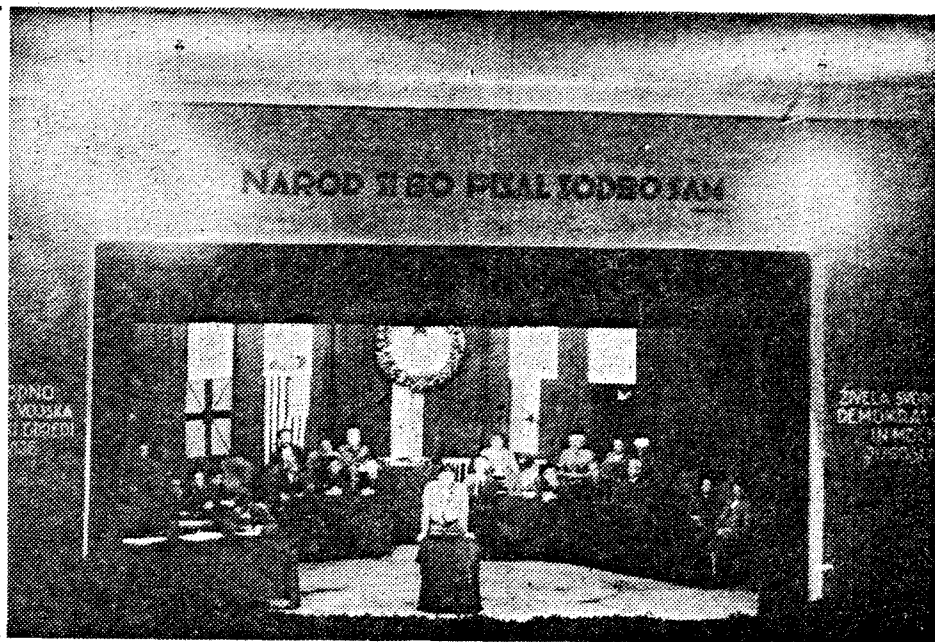
Glavni in odgovorni urednik: France Sušteršič

Leto XI. — Št. 40

4. X. 1973

NAROD SI BO PISAL SODBO SAM

Posnetek z enega najpomembnejših zborov v zgodovini slovenskega naroda, Kočevskega zbora pred 30 leti, ki je potekal v znamenju znanega Cankarjevega gesla: NAROD SI BO PISAL SODBO SAM. Obširen članek v zvezi s to zgodovinsko obletnico berite na 3. strani.

Troje narodnosti – eno srce

ZAPIS Z VELIČASTNEGA ZBOROVANJA V BUJAH

Pod pokroviteljstvom predsednika republike Josipa Broza Tita, ki ga je zastopal član predsedstva ZKJ dr. Vladimir Bakarič, je bila v Bujah osrednja proslava ob zgodovinski 30. obletnici priključitve Istre, Slovenskega primorja, Reke, Cresa in Lastova k novi Jugoslaviji.

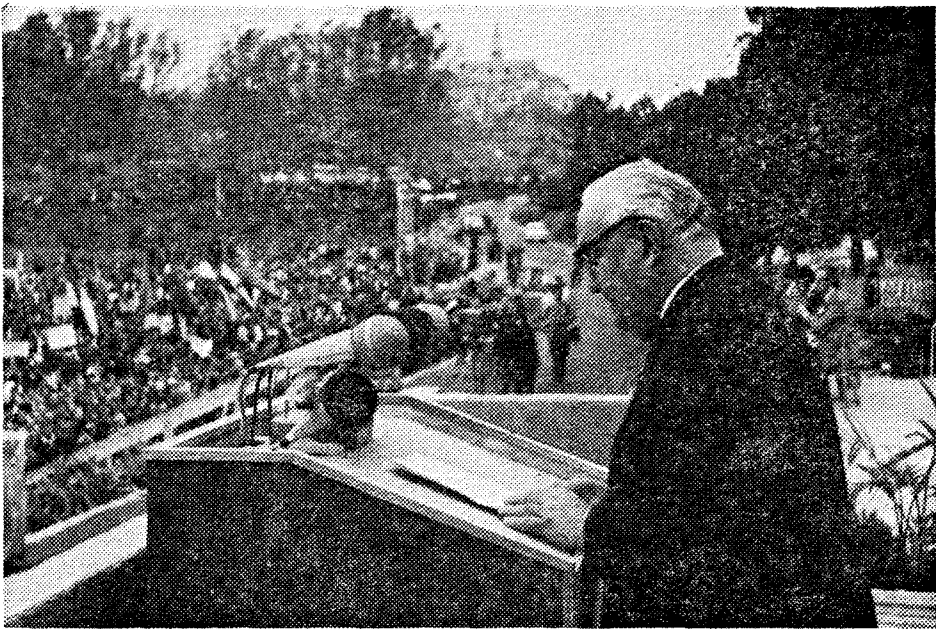
Med več tisoč udeleženci veličastnega zbora so bili tudi: podpredsednik predsedstva SFRJ Mitja Ribičič, predsednik Zvezne skupščine Mijalko Todorović, delegacije republik, JLA, družbenopolitičnih organizacij, delegacije iz sosednje Italije in delegacija socialistične unije Sudana. Našo republiko so zastopali Sergej Kraigher, Andrej Marinc, Franc Tavčar, Lidiya Šentjurs in drugi.

Staro, na visoko vzpetino potisnjeno mesto v zahodnem delu Istre, največje naselje in gospodarsko središče Buišćine, se je v nedeljo spremenilo v pesem treh narodov, ene volje in enotnega srca. Natančnega števila udeležencev zborovanja v Bujah ni mogoče povedati. Ljudje so prihajali od vsepovsod tudi potem, ko se je osrednja proslava že začela.

Na zeleni vzpetini ob vznožju častitljivih zgradb je bilo z velikimi črkami zapisano ime našega predsednika in voditelja Tita. Spodaj, na osrednjem prireditvenem prostoru je zadonela pesem. V hrvaškem, slovenskem in italijanskem jeziku so najprej prebrali pismo tovariša Tita, ki je udeležencem proslave in vsem delovnim ljudem tega območja čestital za veliko obletnico.

»Ideali svobode, enakosti in socialne pravičnosti so povezali Hrvate, Slovence in Italijane v Istri in Slovenskem primorju, okrepiли njihovo prepričanje o neobходимosti bratstva in enotnosti kot pogojev skupnega življenja in stalne krepitve enakopravnih mednarodnih odnosov,« je med drugim poudaril predsednik Tito.

(Nadaljevanje na 3. strani)

Proslava v Bujah. Med govorom Vladimira Bakariča

Sklepi predsedstev ZZB NOV in ZRVS

V ZVEZI Z RAZPRAVO O NOVI USTAVI

Predsedstvi zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije in zveznega odbora ZRVS Jugoslavije sta na svoji skupni seji 19. septembra ocenili dosedanje dejavnosti borcev in rezervnih vojaških starešin v javni razpravi o ustavnem osnutku in med drugim sklenili naslednje:

Borci NOV in rezervni vojaški starešine so s svojimi predlogi in pripombami prispevali pomemben delež za splošno javno razpravo o ustavi. Člani ZZB NOV in ZRVS so v javni razpravi ugotovili, da so osnutek ustave in ustavna načela v celoti izraz mnogih revolucionarnih preobrazb in prizadevanj na jugoslovanski poti v socializem kot dosledno uresničenje dolgotrajne politike Zveze komunistov Jugoslavije med graditvijo samoupravnih socialističnih družbe. Nova ustava pomeni temelj ne le za pravno kodifikacijo družbene ureditve pri nas, marveč tudi na nadaljnji praktični boj za hitrejše družbene spremembe, za družbeno krepitev in razvoj, ter bo delavskemu razredu omogočila upravljanje vse družbene zadeve.

Mnogi predlogi in pripombe borcev ter rezervnih vojaških starešin doslej pomenijo prispevek za dopolnitev in jasnejšo opredelitev ustavnih določb. Borci in rezervni vojaški starešine zahtevajo ureditev določenih razvojnih vprašanj naše države in da se te ureditve v ustavi izrazijo kar najpopolneje. Odločno se zavzemajo za popolno uresničenje nalog, ki nam jih nalaga pismo tovariša Tita in izvršnega biroja predsedstva ZKJ, ko se bojujejo hkrati za zmago samoupravljanja in za večjo uspešnost družbe pri graditvi države in razvoju vsega življenja naše skupnosti, za določnejši in odločnejši boj proti vsem napakam in tako tudi za večjo, z ustavo določeno odgovornost nosilcev javnih funkcij.

Delo za ustvaritev nove ustavne ureditve se ne bo končalo z javno razpravo o ustavnem osnutku in o republiških ustavah ter s potrditvijo ustav v skupščinah. Borci in rezervni vojaški starešine si morajo prizadevati, da bodo ustavne določbe uresničene v vsem družbenem in gospodarskem življenju države. Ideje marksizma, izražene v ustavnih načelih, lahko postanejo resničnost le med vztrajnim bojem in neposrednim uresničevanjem teh idej vseh naših občanov.

Članstvo teh družbenopolitičnih organizacij mora sodelovati pri izpolnjevanju številnih nalog v družbenem življenju, ker razvoj socialistične demokracije zahteva mnogo sposobnih ljudi, ki bodo delali na odgovornih družbenih mestih in bodo uvrščeni kot delegati v samoupravnih telesih, organizacijah in družbenopolitičnih skupnostih. V tem smislu morajo vplivati, da bo demokratično izvoljenih kar največ med delom preskušanih ljudi, pripravljenih, da se bodo dosledno bojevali za razvoj samoupravljanja in njegovo krepitev.

Upravičeno je pričakovanje, da bodo borci NOV in rezervni vojaški starešine prispevali svoj delež tudi za izdelavo mestnih in občinskih statuten ter statuten krajevnih skupnosti, temeljnih organizacij združenega dela, samoupravnih interesnih in drugih skupnosti, kjer bo treba posvetiti pozornost zlasti nalogam, ki so pomembne za krepitev samoupravljanja in za vladajočo vlogo delavskega razreda, za utrditev in hitrejši razvoj gospodarstva, za utrjevanje bratstva in enotnosti jugoslovanskih narodov in narodnostnih skupin,

(Nadaljevanje na 2. strani)

DELAMARIS IZOLA

IZOLA BRAND
riba s povrtnino

- predjed
- izdatna malica
- na weekendu
- na campingu
- na potovanju

besede in dejanja

STANOVANJE ZA VSE

Prvo mesto, v katerem bodo vsem prebivalcem zagotovili stanovanje bo Velenje. Z 2600 novimi komfortnimi stanovanji, ki bodo zgrajena do leta 1975, bo vsaka družina tega kraja imela streho nad glavo.

NIN, 23. IX. 1973

KAJ SMO DALI?

»Mnogi so nas vprašali, kaj vse ste dali Istri in Slovenskemu primorju. Mi nismo težili za tem, da bi komu kaj dali, darovali. Težili smo za tem, da ljudem iz teh krajev omogočimo, da skupaj z nami brez preprek gradijo svojo prihod-

nost. In treba je reči, da so to pravilno razumeli. Kar ste dosegli, je delo vaših rok.«

Iz govora Vladimira Bakariča v Bujah

ZAGOVARJATI SO SE MORALI ZARADI RESNICE

Bili so primeri, da so delovne ljudi, ki so opozarjali na gospodarski kriminal, odpuščali z dela, jih izključevali iz Zveze komunistov in jih onemogočali na različne načine. Vse to pa se je dogajalo, čeprav so njihove navedbe v 70 odstotkih primerov bile resnične.

Taki primeri so se največkrat dogajali, ko so se delavci (upravičeno) lotili vladajočih »vrhov« v

posameznih kolektivih — so ugotovili na seji komisije sabora SR Hrvatske za vloge in pritožbe. Večkrat pa so v takih primerih slične komisije in službe v občinah povsem odpovedale.

Vjesnik, 26. IX. 1973

TO NI DOBRO

Letno pride v Sloveniji na komisijsko ugotavljanje kategorije invalidnosti okoli 12.000 ljudi. Večina jih razvrstijo v prvo kategorijo in imajo možnost upokojitve. To ni dobro, saj se marsikdo, ki bi lahko še delal, upokoji. Mnogi postanejo invalidski upokojenci, ker se v službi slabo počutijo, ne pa zaradi invalidnosti.

Komunist, 24. IX. 1973

● Na Brionih je bila seja izvršnega biroja predsedstva ZKJ, na kateri so razpravljali o pripravi na X. kongres ZKJ ter kongrese ZK republik in konference ZK pokrajin. Na seji, ki ji je predsedoval predsednik ZKJ tovariš Tito, so razpravljali tudi o uresničevanju nalog zveze komunistov, ki izhajajo iz pisma izvršnega biroja in predsedstva ZKJ ter o nekaterih drugih vprašanjih aktualnega političnega in gospodarskega položaja.

● Predsedniki 24 občinskih skupščin iz Istre, Slovenskega primorja, Reke, Lastova, Zadra in Lošinja so podpisali listino, ki so jo podelili predsedniku SFRJ in predsedniku ZKJ Titu kot znak priznanja in hvaležnosti za velik prispevek v boju za osvoboditev teh krajev in združitve s Hrvaško in Slovenijo v novi Jugoslaviji. Listino so podelili ob 30-letnici združitve teh krajev z matično državo.

● Slovenska delegacija, ki jo je vodil predsednik izvršnega sveta Slovenije Andrej Marinc, se je mudila na štiridnevem obisku v Romuniji. Z romunskimi predstavniki so razpravljali o dvostranskih stikih in sodelovanju, predvsem pa o poglobitvi sodelovanja med slovenskim in romunskim gospodarstvom.

● Zbor narodov in družbenopolitični zbor zvezne skupščine sta imela skupno sejo ob 30-letnici priključitve Istre in Slovenskega primorja k Jugoslaviji. Seji je predsedoval Radomir Komatina, ki je dejal, da so se s priključitvijo izpolnile dolgoletne težnje ljudi iz teh krajev po vrnitvi v skupnost bratskih narodov Jugoslavije. To je hkrati zgodovinski dogodek za vso jugoslovansko skupnost. Podpredsednik zvezne skupščine Peko Dapčević pa je v svojem govoru dejal, da je narodnoosvobodilna vojna, ki je bila tudi naša socialistična revolucija, na svojo zastavo kot enega izmed ciljev napisala tudi osvoboditev Istre in Slovenskega primorja. Pravzaprav so te besede zapisali že sami ljudje iz Istre, Reke, Zadra in Slovenskega primorja s svojim dvajsetletnim bojem proti okupaciji na svojih tleh.

● V Egiptu so v znamenju komemoracij počastili spomin na Gamala Abdela Naserja ob tretji obletnici njegove smrti. Medtem je Egipt uresničil veliko tistega, kar je želel Naser, da država stopa naprej po poteh naserizma. Spominu legendarnega voditelja so se v Kairu poklonili voditelji arabske republike Egipt, njegov spomin pa je z enominutnem molkom počastila vsa država.

● Koroška deželna vlada je prek svoje tiskovne službe sporočila, da je sprejela naslednje stališče do razstrelitve partizanskega spomenika na Robežu: »Deželna vlada obsoja to neodgovorno, iz duha nestrpnosti porojeno dejanje. Taka nasilna dejanja morajo vsi demokratično misleči, pošteni Korošci odkloniti. V skrbi za zagotovitev mirnega razvoja naše dežele poziva koroška deželna vlada deželane obeh narodnostnih skupin k treznosti in odgovornosti.

● Zasedanje mednarodnega monetarnega sklada, ki se je medtem že končalo, ni izrazilo pripomočilo k odpravi razlik v stališčih do reform mednarodnega monetarnega sistema. Vse bolj postajajo vidne razlike ne samo glede nerešenih vprašanj, ampak tudi kar zadeva tista, o katerih obstaja »načelno« soglasje. To je bilo zlasti vidno v razpravi o vrednotenju, naravi in vlogi in celo o samem pojmu »posebnih pravic dviga« glede katerih so se delegati »načelno« sporazumeli, da v mednarodnih financah prevzamejo vlogo deviz in zlata.

● Pri delu mednarodne konference solidarnosti s čilskim ljudstvom, ki je bila v Helsinkih zadnja dva dneva septembra, je sodelovala tudi jugoslovanska delegacija. V delegaciji je bil tudi generalni sekretar jugoslovanske lige za mir, neodvisnost in enakopravnost narodov Drago Govorušić.

● Ameriški senat je z 49 proti 46 glasovom sprejel sklep, da bodo ZDA do 1. julija 1976 odpoklicale 200.000 izmed 500.000 ameriških vojakov iz tujine. Toda predsedniški dom lahko pri

končnem glasovanju spremeni ta sklep. Po predlogu demokratskega senatorja Mika Mansfielda bi morale ZDA odpoklicati 50.000 vojakov do 1. julija 1974, naslednjih 50.000 do 1. julija 1975 in naposled 100.000 vojakov leta 1976.

● Islandija je sklenila, da bo pretrgala diplomatske stike z Veliko Britanijo, če vlada v Londonu ne bo v tednu dni umaknila svojih vojnih ladij iz islandskih ozemeljskih voda. Sklep so sprejeli na seji islandske vlade. Če ga bodo uresničili, se bo zgodilo prvič v zgodovini severnoatlantskega pakta, da bosta dve njegovi članici pretrgali diplomatske stike. Islandija in Britanija sta v sporu zaradi ribolova v razširjenih islandskih obalnih vodah.

● Neposredno po prepovedi skrajno levičarskega gibanja ERP so v Argentini umorili vidnega sindikalnega predstavnika in Peronovega sodelavca Joseja Ruccijsa. Spričo tega so argentinski delavci napovedali splošno stavko.

● Čilska vojaška hunta je razpisala tiralo za 17 sodelavci pokojnega predsednika Allendeja. Za nagrado je ponudila 500.000 eskudosa (1500 dolarjev) za kakršnokoli informacijo o teh ljudeh. — Pogreb velikega čilskega pesnika Pabla Neruda pa je dal priložnost za prvo javno demonstracijo proti novemu fašističnemu režimu. Več kot dva tisoč oseb je med pogrebom pelo Internacionalo in vzklikalo protifašistična gesla.

Iz Čila: Allendejevi pristaši z dvignjenimi rokami pred policijo hunte...

● Sovjetski premier Kosigin, ki je končal osemdnevni obisk v Jugoslaviji, je poslal Titu in Bijediću naslednjo brzojavko: »Ko se po obisku v SFRJ vračam v domovino, izražam iskreno hvaležnost vama, draga tovariša, ZIS in vsem jugoslovanskim narodom, da ste nas tako prijateljsko sprejeli in nam v socialistični Jugoslaviji izkazovali takšno pozornost. Zadovoljni smo z rezultati sovjetsko-jugoslovanskih pogovorov, usmerjenih v nadaljnji razvoj odnosov, za katere sta značilna tesno sodelovanje in prijateljsko med našima socialističnima državama. Vam in vsem bratskim narodom Jugoslavije želim še veliko uspehov pri nadaljnji socialistični graditvi in napredek po vsem svetu.«

● Predsednik grške republike Papadopoulos je sklical ministre in državne sekretarje, da bi skupaj odstopili. Nato je Papadopoulos zaupal mandat za sestavo nove vlade Spiru Markezinisu, nekdanjemu ministru in voditelju skrajno desničarske Partije progresistov. Ta naj bi sestavil prvo civilno vlado po aprilu 1967, ko je vojska izvedla državni udar. Nova vlada bo morala pripraviti splošne parlamentarne volitve.

Razširitev stikov s SZ

Ta ponedeljek je končal svoj enotedenski obisk v naši državi sovjetski premier Aleksej Kosigin. To je bil njegov prvi obisk pri nas. Kosigin je obiskal Srbijo, Makedonijo, Bosno in Hercegovino ter Hrvaško, imel v tem času izčrpne pogovore s predsednikom zveznega izvršnega sveta Džemalom Bijedićem, na Brionih pa ga je sprejel tudi predsednik Tito.

Po končanem obisku so objavili skupno sovjetsko-jugoslovansko sporočilo, v katerem je zajeta vsebina Kosiginovih pogovorov pri nas in ki začrtuje smeri nadaljnjega sodelovanja med našo državo in SZ. To sporočilo poudarja, da stiki med državama temeljijo na obojestranskih interesih, na spoštovanju načel suverenosti, enakopravnosti in nevmešavanja, torej na vsem tistem, kar vsebuje že beogradska deklaracija iz leta 1955, pa skupna izjava iz septembra 1971 (po obisku Leonida Brežnjeva v Beogradu) ter skupno sporočilo iz junija 1972 (po obisku Tita v Moskvi).

Na podlagi teh sprejetih načel se je v zadnjih letih razvilo dokaj plodno so-

delovanje med SFRJ in SZ, Kosiginov obisk pri nas pa naj bi pripomogel, da bi se še nadalje čim bolj poglobilo — zlasti še na gospodarskem področju. V pogovorih so se zavzeli za razvoj proizvodne kooperacije v avtomobilski industriji, elektroniki, strojni industriji, pa lahki industriji, metalurgiji, kmetijstvu, prometu, turizmu, v znanosti in drugod. Pri načrtovanju nadaljnjih stikov pa sta obe strani poudarili, da bosta upoštevali obstoječe posebnosti v notranjem razvoju in mednarodnem položaju obeh socialističnih držav.

Pri tem sta obe strani pozitivno ocenili konferenco neuvrščenih držav v Alžiru in menili, da pomeni velik prispevek za pravičnejše politične in gospodarske odnose v svetu. Obsodili sta tudi udar v Čilu in ga ocenili kot sestavni del širših agresivnih načrtov imperializma. Tudi v oceni drugih političnih dogajanj v svetu sta obe strani našli mnogo stičnih točk in menili, da bi bilo treba tudi vnaprej nadaljevati prakso medsebojnih srečanj med državniki. Prav zato je Bijedić sprejel vabilo, da obišče Sovjetsko zvezo.

Republika na bojišču

Minuli teden je na zahodnoafriški obali, na mejah s Senegalijo in Gvinejo, nastala nova neodvisna afriška država, republika Gvineja-Bissau. V svetovnem merilu gre pravzaprav za majhno državo, saj meri komaj 36 tisoč kvadratnih kilometrov, na katerih živi le dobrih tričetr milijona prebivalcev, vendar pa razglasitev neodvisnosti pomeni več kot običajen politični dogodek.

Nova afriška republika namreč še ni povsem osvobodena: približno ena četrtnina njenega ozemlja je še v rokah portugalskih kolonialistov, ki so tod skozi dolgih deset let vodili neusmiljeno vojno proti osvobodilnemu gibanju PAIGC (Afriške stranke za neodvisnost Gvineje-Bissau in Kapverdskih otokov). To gibanje je leta 1956 ustanovil legendarni afriški revolucionar Amílcar Cabral in skušal ob koncu petdesetih let, ko je vrsta afriških držav dosegala neodvisnost, doseči v pogajanjih s portugalsko vlado svobodo za svojo domovino. Toda Portugalci niso marali zapustiti svojih treh afriških kolonij, Gvineje-Bissau, Angole in Mozambika — prvič zato, ker je bilo v njih orjaško

naravno bogastvo in drugič zato, ker so te kolonije pomagale bivšim kolonialnim metropolam brzdati čedalje večje osamosvojitvene težnje neodvisnih afriških držav. Tako je Portugalska za svoje umazane vojne v Afriki dobivala izdatno vojaško pomoč od pakta NATO, katerega članica je.

Toda Cabralovo gibanje je po letu 1963 nezadržno nízalo zmago za zmago in že čez pet let, leta 1968, osvobodilo večino ozemlja Gvineje-Bissau; tu je ustanovilo prve organe oblasti; izvolilo lani ljudsko skupščino; letos pa se državni svet, ki je razglasil neodvisnost dežele.

Novo državo je že priznala vrsta držav, med njimi tudi Jugoslavija. Narava boja proti portugalskemu kolonializmu v Afriki se tako spreminja. Zdaj se namreč Portugalci bore proti neodvisni državi in napredne države po svetu — v prvi vrsti neuvrščene — so zatrdno sklenile, da bodo to agresijo razkrinkale in mladi državi pomagale, da dokončno izbojuje svojo neodvisnost. Kajti če uspe Gvineja-Bissau, potem bo uspelo tudi Angoli, Mozambiku in drugim še neosvobojenim ozemljem.

Prekinitev s hunto

Sedemnajst dni po tistem, ko je s krvavim vojaškim udarom prevzela v Čilu oblast skrajno reakcionarna vojaška hunta, je naša država pretrgala vse odnose s to latinskoameriško državo. Ko temu jo je silil sam notranji razvoj dogajanja v Čilu, ki je nedvoumno dokazoval, da so na delu profašistične sile, kot tudi zunanje politični razlogi, saj je postajalo čedalje jasneje, da je bil udar dobro premišljena poteza mednarodnih reakcionarnih in imperialističnih sil, ki so hotele na ta način odgovoriti na odločne sklepe s četrte vrhunске konference v Alžiru, zaključene nekaj dni pred tragičnimi dogodki v Čilu.

Vojaška hunta je ta čas čedalje bolj širila neusmiljen teror v Čilu. Sprožila je širok lov na vse nekdane privržen-

(Nadaljevanje s 1. strani)

za varovanje pridobitev revolucije in za izpolnitev ureditve vseljudske obrambe in družbene samozaščite.

Borci in rezervni vojaški starešine morajo nadalje tvorno sodelovati pri vseh nalogah Socialistične zveze, ki se je uveljavila kot enotna fronta vseh organiziranih socialističnih sil, delovnih ljudi ter občanov, ter da združeni in med seboj povezani prispevajo za kar najuspešnejšo javno razpravo ter uresničevanje ustavnih načel.

Pripombe in predloge za besedilo ustave SFRJ bosta obe organizaciji poslali po Socialistični zvezi koordinacijski komisiji vseh zborov zvezne skupščine za ustavna vprašanja.

ce Allendejeve vlade, na sindikalne voditelje, delavce, intelektualce, na študente in druge. Po nekaterih podatkih je v dveh tednih pobila kakih tri tisoč ljudi, večino na nečloveški način, brez vsakršnega sojenja. Začela je celo sežigati na javnih mestih — podobno kot so svojčas delali v Nemčiji nacisti — vse knjige, ki so kakorkoli spominjale na socialistične oziroma marksistične ideje.

Toda udarci čilske vojaške hunte niso bili namenjeni samo marksistom, ampak vsem čilskim demokratom, ki so jih spravili na stadione, za žico, jih množično streljali in nato sežigali v krematorijih. Z dela so odpustili številne delavce ter rudarje iz bakrovih rudnikov. Vrh tega je vojaška hunta napovedala preobrat v gospodarskem življenju dežele: začela bo vračati privatnim lastnikom podržavljena podjetja, odplačala bo Američanom izgube zaradi nacionalizacij, delavcem pa je prepovedala vsakršno politično dejavnost: molče naj in delajo.

Takšen je ta red in zakon, ki ga je napovedala hunta — red reakcije in zakon sile. Kot grožnja drugim deželam po svetu, ki bi si, podobno kot Allendejev Čile, prizadevale za večjo samostojnost in nacionalno dostojanstvo. Toda ta grožnja ni mogla ostati brez odmeva: mi smo nanjo odgovorili s prekinitvijo diplomatskih odnosov. Zato ker verujemo, da sklepi alžirske konference, ki je podprla Allendejevo prizadevanje, ne smejo ostati samo prazne besede. Sicer se lahko mašuje tudi nam.

KOMENTATOR

Narod si je pisal sodbo sam

Na današnji dan pred 30 leti se je v Kočevju končal zbor odposlancev slovenskega naroda, prvega slovenskega vseljudskega predstavništva — revolucionarnega parlamenta, katerega sklepi so bili daljnosežnega pomena za zmago revolucije ne samo v Sloveniji, ampak tudi v Jugoslaviji. Prvič v zgodovini je takrat slovensko ljudstvo prek svojih delegatov izrazilo suvereno voljo, da na slovenskem narodnostnem ozemlju vlada samo, odločilo pa se je tudi za enakopravno skupnost z drugimi narodi Jugoslavije.

Ob tej pomembni obletnici povzemamo nekaj zgodovinskih dejstev in nekaj misli, ki bi si jih moral za vselej zapomniti vsak Slovenec.

Zlom Italije, ene od držav tako imenovane trojne fašistične osi, je ustvaril ugodne okoliščine, da so lahko prišli do polnega izraza nadčloveški vojni napor slovenskega naroda in njegove ljudske vojske. Italijanske vojske je bila hitro razorožena na vsem slovenskem ozemlju, četudi se je ponekod poizkušala upirati. Slovenska partizanska vojska je zasedla veliko orožja, streliva in vojaške opreme, prišla pa je tudi do topov velikega kalibra. Hkrati, so na Dolenjskem, Notranjskem in Primorskem nastala obsežna osvobodjena ozemlja.

Razgnane in uničene so bile tudi slovenske kvasilinske enote na Dolenjskem in Notranjskem. Tako je Serčerjeva brigada že pred kapitulacijo Italije napadla glavino plave garde (slovenskih četnikov) v Grčaricah in plavogardiste 10. septembra 1943 uničila oziroma zajela. Nato so Tomšičeva, Serčerjeva in Gradnikova brigada kar pometle z belogardističnimi postojankami na Notranjskem (Nova vas, Podub in Begunje pri Cerkljici). Belogardisti so se skušali utrditi na Turjaku in v njegovi okolici. Tomšičeva je hitro opravila z njimi na Velikem Osolniku in na Zapotoku, Prešernova brigada pa je po sedemdnem obleganju zavzela turjaški grad. Topovi in juriši partizanskih borcev so strli tudi to trdnjavo slovenske bele reakcije — uničeno in zajeto je bilo jedro belogardizma.

V tem času doživlja partizanska vojska velik razmah. V partizanske enote je prišlo na tisoče novih borcev. Brigade so se številčno okrepile, ustanovljale pa so tudi nove. Tako so moč ljudske vojske na Dolenjskem in Notranjskem okrepile: 8. SNOUB Frana Levstika, 9. SNOB, 10. SNOUB Ljubljanska, 12. SNOUB Štajerska, 13. SNOUB Loška (Mirka Bračiča), 15. SNOUB Belokrajinska, nato pa še Železničarska, Snežniška in Rabška brigada, ki pa so obstajale le malo časa. Te brigade so deloma prišle v sestav 14. in 15. divizije, z naredbom glavnega štaba pa je bila 14. septembra 1943 ustanovljena 18. divizija, tretja divizija na Slovenskem. V njen sestav so prišle 8., in 9. in 10. brigada.

Podobno se je razmahnila partizanska vojska tudi na Primorskem. Ustanovljene so bile Goriška, obnovljena Gregorčičeva, nato Kosovelova, Bazoviška, Vojkova in brigada Triestina D'Ansalto — sestavljena iz tržaških rodoljubov. Iz Gradnikove in Prešernove ter novoustanovljenih brigad pa sta bili formirani 30. in 31. divizija.

S kapitulacijo Italije je na obsežnem delu slovenskega ozemlja prenehala vsa vojaška in civilna okupatorska oblast, prevzele pa so jo partizanske enote in odbori Osvobodilne fronte.

Vodstvo slovenskega osvobodilnega gibanja se je 11. septembra 1943 nastanilo v gradu Soteska v dolini Krke, kjer se je še isti dan sestal Izvršni odbor Osvobodilne fronte, ki je sklenil, da bo izdal razglas o mobilizaciji in prevzemu oblasti ter da bo razpisal volitve za odposlance slovenskega naroda. Hkrati je poklical na osvobodeno

ozemlje iz okupirane Ljubljane še vse preostale člane vrhovnega plenuma OF. Boris Kidrič je naslednjega dne narekoval zgodovinski dokument, s katerim je IOOF v skladu s temeljnimi točkami osvobodilne fronte razglasil, da sta vso oblast na osvobojenem ozemlju prevzeli OF Slovenije in Narodno-osvobodilna vojska Slovenije. Podobno, čeprav docela samoniklo, je ukrepalo tudi vodstvo osvobodilnega gibanja na Primorskem, kjer je bil 15. septembra 1943 na Vojškem ustanovljen Narodno-osvobodilni svet za Primorsko Slovenijo kot najvišji predstavnik narodne oblasti.

Najpomembnejši dogodek na poti gradnje slovenske državnosti pa so bile volitve v zbor odposlancev slovenskega naroda. Razpisane so bile s posebnim razglasom, potekale pa so od 25. do 27. septembra 1943 na vsem osvobojenem ozemlju in v vojaških enotah. Spremenile so se v prave manifestacije.

Na vsakih 500 ljudi so volili po enega odposlanca, v vojaških enotah pa je bil po en odposlanec izvoljen iz vsakega bataljona. V težnji, da bi zbor odposlancev imel vseljudski značaj, naj bi tam, kjer neposrednih volitev ne bi bilo mogoče izvesti, odposlance izvolili okrožni in pokrajinski odbori osvobodilne fronte. Tako je bilo na terenu in v vojski neposredno izvoljenih 570 delegatov, posredno izvoljenih ali delegiranih pa 78 delegatov. V volitvah je sodelovalo več kot 300.000 volilcev iz vse Slovenije. Podrobna analiza volitev kaže, da so odbori osvobodilne fronte glede na vojne razmere sicer uporabljali različne oblike volitev, vedno pa so skušali najti najdemokratskejšo.

V drugi polovici septembra je vodstvo osvobodilnega gibanja tudi samo povabilo na zbor iz Ljubljane znane javne delavce Vlada Krivica, Franceta Kimovca-Zigo in Leopolda Kreseta, iz Štajerske pa Petra Stanteta, Albina Vipotnika in Mico Slandrovo.

Da bo zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju, je Izvršni odbor OF sklenil na svoji trinajsti seji, 21. septembra 1943. Za Kočevje se je odločil zato, ker je bilo glede zemljepisne lege najmanj nevarnosti za morebitni sovražni vdor, zaradi zaprtih, ujetih belogardistov pa tudi malo verjetnosti, da bi Nemci mesto bombardirali.

Zadnje dni septembra so se začeli zbirati odposlanci od vsepovsod, prišli pa so tudi dr. Ivan Ribar in drugi predstavniki bratskih jugoslovanskih narodov. Odposlanci so prihajali v Kočevje peš, na kmečkih vozovih pa tudi s kamioni.

Nekdanji sokolski, sedaj obnovljeni Seškov dom, so slovenski likovni umetniki France Mihelič, Nikolaj Pirnat, Božidar Jakac in Drago Vidmar lepo okrasili in napisali Cankarjeve besede: »Narod si bo pisal sodbo same«.

Zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju se je začel 1. oktobra 1943 ob 21. uri. Udeležilo se ga je 650 izvoljenih in delegiranih poslancev. Otvoril ga je Josip Vidmar. Zbor je nato pozdravil predsednik AVNOJ-a dr. Ivan Ribar, za njim pa še šef

britanske vojaške misije, kanadski major William Jones.

V dveh nočeh se je nato zvrstilo veliko število govornikov, zvečine preprostih ljudi, ki so dotlej za svobodo prispevali že velike žrtve.

Naloga kočevskega zbora je bila, da pretrse vprašanja slovenskega narodnoosvobodilnega boja, da sklepa o predstavništvu, vodstvu NOB in začasnih organih ljudske oblasti v vojnem času, da izvoli Vrhovni plenum (Slovenski narodnoosvobodilni odbor) ter slovensko zastopstvo za zasedanje AVNOJ.

Najvažnejši sklep zbora je bil sklep o predstavništvu in vodstvu slovenskega NOB in začasnih organih ljudske oblasti slovenskega naroda v vojnem razdobju.

Izvoljen je bil Slovenski narodnoosvobodilni odbor (SNOO), tokrat s 120 člani. Dana mu je bila zakonodajna in izvršilna oblast s pravico postavljati vse potrebne organe slovenske ljudske oblasti. Nazadnje je zbor odposlancev izvolil še 42 delegatov kot slovensko predstavništvo za 2. zasedanje AVNOJ.

Zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju je zasedal tri noči in se končal 3. oktobra 1943 ob tretji uri zjutraj z dramo Mileta Klopčiča »Mati«, napisano in naštudirano posebej za to priložnost.

Poglejmo in povzemimo še nekatere pridobitve kočevskega zbora! Na zboru so bili legalizirani odbori OF oziroma narodnoosvobodilni odbori, s tem pa je bil ustvarjen revolucionarni temelj slovenske državne oblasti. Nadalje je bil izglasovan sklep o mobilizaciji vseh gmotnih sredstev slovenskega naroda za nadaljnji boj proti nemškemu fašizmu in njihovim pomagačem. Naposled je zbor izglasoval sklep za delo IOOF. Pri tem je vladi kraljevine Jugoslavije v izgnanstvu odvzel pravico zakonitega zastopstva slovenskega naroda in to pravico prenesel na osvobodilno fronto, SNOO in AVNOJ.

Zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju je imel politični in državno pravni pomen v izgradnji slovenske državnosti; bil je prvi revolucionarni parlament slovenskega naroda, katerega sklepi so ustavno pravnega značaja.

▼ Kočevju je slovenski narod prvič ▼ svoji zgodovini resnično spregovoril sam. Na tem zboru smo si Slovenci na dosledno demokratični in parlamentarni način izvolili svoje vrhovno politično vodstvo in svoj predstavniški organ — Slovenski narodnoosvobodilni odbor (SNOO). Ustvarjajoč osnove slovenske državnosti, se je zbor soglasno in z velikim navdušenjem izrekel za novo, demokratično, na narodni enakopravnosti zgrajeno federativno Jugoslavijo. Tako je programsko načelo OF o zedinjeni Sloveniji v svobodi in demokratični Jugoslaviji dobilo svojo najširšo potrditev. Izoblikoval se je torej odnos slovenskega naroda do državne skupnosti z drugimi jugoslovanskimi narodi, kakšna naj bo ta skupnost in kakšen naj bo v njej položaj slovenskega naroda.

Teden dni po zboru odposlancev v Kočevju se je začel kazenski proces proti najvidnejšim ujetim belogardistom in plavogardistom. Ta proces je trajal od 9. do 11. oktobra 1943 in pomeni novo manifestacijo revolucionarne oblasti na slovenskem ozemlju.

Sodni proces v Kočevju je potekal po vseh splošno veljavnih načelih in normah procesualnega prava, z javno obravnavo, z zaslišanjem prič, z branilci obtoženih in podobnem. Obsodil je ves sistem kvasilinstva oziroma kolaboracionalizma slovenske buržoazije in njene oblike boja proti lastnemu narodu. Obsodil je tudi jugoslovansko vlado v izgnanstvu, ki je temu kolaboracionalizmu dajala moralno in gmotno pomoč. Kočevska sodba je pokazala, da je ljudstvo enoglasno sprejelo in priznalo novo ljudsko oblast, saj nihče od obtožencev ali komentatorjev z obeh strani ni niti takrat niti kasneje oporekal sodišču pristojnosti, zakaj iz sodbe je vela volja vsega slovenskega ljudstva. Posebno ugodne odmeve je proces požel v zahodnem zavezniškem tisku.

S kočevskimi dogodki pred 30-letji je bilo končano prvo obdobje v snovanju slovenskega vseljudskega predstavništva. Slovensko ljudstvo pa se je v dotedanjem boju z okupatorji in domačimi izdajalci izreklo tudi za enakopravno sožitje z drugimi jugoslovanskimi narodi. Potrebno je bilo določiti položaj slovenskega naroda v novi, demokratični in federativni skupnosti ter suvereno odločiti o njenem nastanku. To delo je čez dober poldrugi mesec v Jajcu nadvse uspešno opravila na kočevskem zboru izvoljena delegacija.

Po raznih virih sestavil
FRANCI STRLE

Troje narodnosti – eno srce

(Nadaljevanje s 1. strani)

Morala so miniti desetletja preganjanj in trpljenja, stoletna hotenja ljudstva Slovenskega primorja in Istre z otoki so se končno uresničila s priključitvijo tega ozemlja novi Jugoslaviji.

Vse revolucionarne in napredne sile so se pod vodstvom KPJ združile z namenom, da bi osvobodili človeka, si izbojevali nacionalno svobodo in pravico, da sami odločamo o svoji usodi ter da dokončno obračunamo s fašizmom. Splošna ljudska vstaja, ki je zajela vso Primorsko in Istro, je bila samo še ena potrditev volje ljudstva in njegove politične zavesti, s katero je manifestiralo željo po združitvi svoje usode z usodo drugih jugoslovanskih narodov.

Vse to potrjujejo tudi zgodovinske odločitve okrožnega narodnoosvobodilnega odbora za Istro, vrhovnega plenuma OF, ZAVNOH, Kočevskega zbora odposlancev slovenskega naroda, prvega istrskega sabora v Pazinu in zlasti drugo zasedanje AVNOJ: ljudje iz omenjenih področij so se odločno zavzeli za priključitev k Titovi Jugoslaviji.

O spominih na to slavno epopejo treh narodov z enotno voljo, ki se je prekalila med narodnoosvobodilnim bojem, so na zborovanju v Bujah govorili: sekretar obalnega komiteja Zveze komunistov Koper L. Jakomin, sekretar medobčinskega komiteja Zveze komunistov Buišćine L. Denović in Apolio Abram, član odbora italijanske unije za Istro in Reko.

Slavnostni govornik je bil član predsedstva ZKJ dr. Vladimir Bakarič. V uvodnem delu govora je orisal stoletno usodo prebivalcev teh krajev, ki so postali predmet zatiranja s strani velikih evropskih narodov.

... Priključitev teh območij k Italiji, je dejal med drugim, »je odprla možnosti, ki so jih izkoristili, da so z različnimi posegi skupaj z reakcionarnimi krogi Italije prispevali k oteževanju mednarodnih odnosov v Jugoslaviji. Prispevala je tudi k temu, da bi na tem območju postalo trajno žarišče nemirov in nestabilnosti v Evropi ...

Govornik je potem govoril o narodnoosvobodilnem boju in prispevku Istranov ter primorskih Slovencev v njem. Posebej je poudaril Titovo parolo o splošni ljudski vstaji iz 1941. leta, ki je še naprej živa in vgrajena v koncepcijo splošnega ljudskega odpora. Komunistična partija Jugoslavije še malo ni imela lahke naloge, ko je pripravila splošno vstajo. Na tem območju je bilo to toliko težje, ker je bilo potrebno uskladiati poglede protifašistov teh krajev in še posebej italijanskih protifašistov s potrebami vstaje.

... Jugoslavija je lahko sedla za zeleno mizo kot enakopraven dejavnik in resničen predstavnik tistih sil, ki so dale svoj veliki delež v boju proti fašizmu. To nam je omogočilo, da smo na tem težkem terenu ustvarili temelj bratstva in enotnosti, kar je bil eden glavnih argumentov, da se Istria in Slovensko primorje lahko spremenita iz žarišča nasprotij in vojne, v žarišče nastajanja boljših odnosov med ljudmi in narodi. To napotilo smo začeli ustvarjati tedaj, ustvarjamo in utrjujemo ga danes, pa tudi vnaprej ga je treba varovati ...

Ob koncu je dr. Bakarič govoril še o delovnih uspehih tukajšnjih prebivalcev.

... Mnogi so nas vprašali, kaj vse smo dali Istri in Slovenskemu primorju. Mi nismo težili za tem, da bi komu kaj dali — darovali. Težili smo za tem, da ljudem iz teh krajev omogočimo, da skupaj z nami brez zaprek gradijo svojo prihodnost. In treba je reči, da so to pravilno razumeli. Kar ste dosegli, je delo vaših rok ...

Dr. Vladimir Bakarič je govoril tudi o ustavnih spremembah in o izhodiščih za pripravo X. kongresa ZKJ.

Potem ko so z zborovanja udeleženci te nepozabne prireditve poslali predsedniku Titu pozdravno pismo, se je začel kulturni program. V njem so sodelovale kulturno umetniške skupine iz istrskega območja Slovenskega primorja ter tržaški partizanski pevski zbor.

Ob robu bi lahko pripisali samo še misli enega izmed slovenskih predstavnikov na tem zborovanju: take obletnice pomenijo mejnike v zgodovini naroda, ohranjajo nenehno zvezo z dogodki v preteklosti in pomenijo navdih ter pobudo za novo delo in nove dosežke.

S. T.

naši delovni uspehi

Na gorenjski cesti, ki je med turistično sezono gotovo najbolj prezasičena z motornimi vozili, vsako leto naredijo več izboljšav. Tako so letos razširili cesto skozi Belco pri Mojstrani, popravili nevarne ovinke in jo asfaltirali. Naredili pa so tudi dva kilometra dolgo obvoznico mimo Kranjske gore. S tem bo promet proti Trbižu in Podkorenskem sedlu sproščen zagate skozi Kranjsko goro, turisti v Kranjski gori pa znatno obvarovani hrupa. Obe cestni izboljšavi sta veljali 11 milijonov dinarjev. Naša fotografija prikazuje dela na cestnem odseku pri Belci.

(Besedilo in fotografije Branko Blenkuš)

Partizansko šolstvo na Primorskem

Čas se nagloma odmika in marsikaj se izgublja v pozabo, marsikaj postaja neverjetno, legenda. In vendar je resnica primorsko partizansko šolstvo, to svetlo poglavje narodnoosvobodilnega boja, ki smo ga začeli snovati natanko pred tridesetimi leti, po zlomu Italije, v septembru leta 1943.

To moje pričevanje sem naslonil v glavnem na lastne spomine. Za razpravo, ki bi dokumentirano in do podrobnosti pokazala veličino partizanskega šolstva na Primorskem, bi moral imeti na razpolago več časa. Zategadelj se že vnaprej zavarujem pred očitki, da sem to ali ono pomembno stvar ali dogodek (sicer nehoti) izpustil ali spregledal. Mislim pa, da se bo partizanskega šolstva moral nekdo lotiti ter zgodovinsko in znanstveno obdelati, zakaj neprecenljiva škoda bi bila, da bi tako pomembno poglavje narodnoosvobodilnega boja, kot je bilo partizansko šolstvo, zatonilo v pozabo.

Tedaj pred tridesetimi leti, v tisti prečudoviti primorski pomladi v jeseni, smo se vračali z vseh vetrov, največ iz italijanskih zaporov in internacij. Za nami je bilo težko breme fašističnega nasilja, ponižanja, pomanjkanja in lakote. Toda zdaj v tej novi pomladi, v tej zlati svobodi smo bili kakor prerojeni, mladi in polni moči. In taki smo zgrabili za delo, ki nas je klicalo od vseh strani.

Medtem se je pojavil nov, še hujši sovražnik, ki je kot moderni Tevton med nas zasejal novo gorje. Koliko mladih življenj je tedaj presahnilo, potočilo kri v izmučeno zemljo... Bila je goriška fronta in nepopisno junaštvo se ni moglo upirati jekleni sili, ki se je z ognjem in smrtjo razlila čez in čez po Primorskem. Toda tudi ta vihar je šel mimo in bili smo mladi in polni sil. S potrjenimi močmi in požrtvovalnostjo smo znova šli na delo.

Tudi jaz sem se po zlomu Italije vračal iz njenih zaporov. Mimogrede sem se v Gorici oglašil pri Francetu Bevku, ki je stanoval na Solkanski cesti št. 26. Tudi on se je bil pred nekaj urami vrnil iz rešetk. Kot stara prijatelja sva si imela veliko povedati, ker so bili med najinim zadnjim srečanjem zapor in internacija. Izenada vstopi Julij Beltram in brez ovinkarjenja povabi Bevka in seveda tudi mene, da gremo v partizane. Bevk je bil takoj narej, zakaj na solkanski postaji so že bili Nemci. Z italijanskim kareto se odpeljemo proti Ajdovščini — na poti srečujemo vračajočo se, razoroženo in poklapano italijansko vojsko. Ustavili smo se v Stomažu, kjer je bilo tedaj glavno partizansko poveljstvo za Primorsko. Tu so bili Bebler, Vilfan, Leskošek in drugi. Seveda se je Bevk ne navadno hitro vživel v novo okolje in bil sredi dela — bil je referent za prosveto in propagando pri Narodnoosvobodilnem svetu za Primorsko Slovenijo. Mene so iz Stomaža poslali na Idrijsko, da bi tam pomagal pri organizaciji ljudske oblasti, pri izvajanju splošne ljudske mobilizacije itd. Toda že čez nekaj dni, ko je bila nemška ofenziva na višku, sem dobil sporočilo, da moram iz Mrzle rupe prepeljati na varno primorsko poveljstvo. In tako je samotna kmetinja na Vojšči pri Vojskem, kjer je danes partizansko pokopališče, postala prvo varno zavetišče Pokrajinskega odbora osvobodilne fronte za Slovensko Primorje, kakor se je bil Pokrajinski narodnoosvobodilni svet medtem preimenoval. Bevk pa je postal njegov predsednik.

Ze 23. oktobra 1943 sem od Bevka prejel naslednje pismo:

»Rad bi osebno govoril s Teboj, toda ker sva zdaj precej oddaljena drug od drugega, Ti pišem te vrstice.

V prvi vrsti Ti čestitam k članstvu Okrožnega narodnoosvobodilnega odbora, dasi tu ne gre za čast, ampak nova funkcija vam vsem nalaga odgovornost in delo. Prepričan sem, da boš na mestu in da boš za boljšo bodočnost naroda razvil vse svoje najboljšie moči.

Le tri dni pozneje, 26 oktobra, mi piše naslednje:

»Na željo Ti pošiljam prepis okrožnice Okrožnim narodnoosvobodilnim odborom glede šolstva, obenem s prepisom učnega načrta, ki smo ga dobili iz Cerknega. Ta učni načrt lahko daš v prepisu kakemu učitelju idrijskega okrožja v slučaju, da je začel poučevati na kaki šoli. Opozarjam pa Te, da bomo izdali v doglednem času nov, izpopolnjen in podroben učni načrt, ki se bomo bistveno najbrž ne bo razlikoval od priloženega.

V cerkljanski občini je šolstvo za zdaj tako vzorno urejeno, da Ti ta kraj ne bo dal nič dela. Potrebno pa bi bilo poskrbeti, da se odpre kakšna šola v drugi občini vašega okrožja.

Citiram naj še eno Bevkovo pismo, ki kaže zanj tako značilno vnemo, predanost in delavnost, zanimivo pa tudi za celotno

vzdušje tistega časa. Bevk je bil sam po poklicu učitelj in vse kaže, da se je za razvoj partizanskega šolstva in prosvete prav posebno zavzemal.

»Tvoje pismo in poročilo sem z veseljem prejel in se Ti zanj zahvaljujem. Menda veš, da je rajon Cerkno zdaj odpadel od vašega okrožja in se je torej Tvoj delokrog zožil. »Mladi rod« bomo poslali na okrožni OF, za »Mladega puntarja« pa se je treba priporočiti tovarišu Planincu (Jože Tejkal, opom. pisca), sicer pa ga tako pošiljajo na vsa okrožja.

Posebno sem bil vesel Slovenskega pravopisa, za katerega se Ti posebej zahvaljujem. Mi, ki smo tu, pri uredniških osrednjih glasil, ga res nujno potrebujemo. Vedno je treba komu dokazovati, da se ta ali ta beseda piše tako in ne drugače. Pa tudi meni se včasih porodi kak dvom. Saj ne boš hud, če Ti ga ne bom takoj vrnil. Tiste redke knjige, ki jih imamo, nam res prav pridejo.

Večkrat bi Ti pisal in obširneje, a imam res mnogo dela. Je to drobno delo, po večini uradno in žurnalistično, a danes zelo potrebno. Saj zadnji politični dogodki pomenijo zmago partizanskega gibanja. Pa tudi notranje dobro napredujemo. Mnogi, ki so doslej oklevali, a so v svojem bistvu poštenji, prestopajo k nam...

Bevkova pisma citiram nalašč za to priložnost, da bi tudi v tem trenutku med nami oživel njegov spomin njegova vera v zmago. On počiva na solkanskem pokopališču, a živel bo večno, ne le v svojem Čedermacu, temveč tudi v tem, kar je storil za osvoboditev svojega zasužnjenega ljudstva, pa tudi za partizansko šolstvo in prosveto, čemur je prav on z neutrudnim prizadevanjem postavil trdne temelje, saj so bili prav le-ti najtrdnější dokaz o obstoju nove države in nove ljudske oblasti, zlasti pa o slovenstvu te pokrajine.

Slovensko šolstvo na Primorskem med dvema vojnama ima prav posebno zgodovino. Kmalu potem ko so Italijani zasedli naše ozemlje in odložili bele zastave ter se s sladkimi obljubami udinjali, so že mnogo pred uradnim nastankom fašizma pokazali, kakšna bo pod njihovo oblastjo usoda primorskih Slovencev. Fašizem sam pa je bil za nas postoteno zlo. Ni bilo upanja, da nam bi pustil le trohico narodnih pravic, da bi bila v njem le iskrica človečnosti. Najprej je s smrtnim udarcem segel po našem orožju — po kulturnih ustanovah in po šolah. V prvi fašistični vladi je zasedel ministrski stolček za šolstvo in prosveto Giovanni Gentile, ki je z zagriženostjo fašista zasnoval šolsko reformo, ki so jo uveljavili 1. oktobra 1923. Določala je poitalijančenje razreda za razredom, kot slepijo da dopuščala slovenskim otrokom nekaj ur tedensko dodatnega slovenskega pouka. To je bil za slovensko šolstvo smrtni udarec, saj je bil postopoma odpravljen iz šol slovenski in (tudi hrvaški) jezik, kot učna jezika v vseh 285 slovenskih in hrvaških šolah na Primorskem in v Istri. Čez nekaj let ni bilo več nobenega osnovnošolskega učenca ali dijaka srednje šole slovenske ali hrvaške narodnosti, ki mu ne bi v dušo vcepili v tujem jeziku našemu duhu tuje učne snovi. Tudi ni bilo več ene šolske ali društvene knjižnice. Fašizem je naperil vse svoje sile v »sanacijo obmejnih pokrajin«, tako je imenoval svoje prizadevanje za poitalijančenje Slovencev. Da bi pospešil ta proces, je šolsko mrežo zgostil tudi s posebno šolo družbe »Italia Redentat«. Te šole so odpirali v vsakem naselju, ki je imelo vsaj deset, pa tudi manj otrok. Na vse kriplje so poiskovali otroka odragati od družine, ga vzgojiti v janičarja. Temu naj bi služile tudi organizacije, kot na primer Piccole italiane, Balilla, GIL in še katera. Tako se je vnel za otroške duše prikrit boj med fašistično šolo in slovenskim domom — zavedno slovensko družino. Na srečo je bil v tem boju največkrat zmagovalec — slovenski dom.

Posebno poglavje bi bilo potrebno, če bi hoteli opisati v tem času življenje slovenskih učiteljev, ki je bilo nenehno na udaru. V svojem plemenitem poslanstvu ljudskega učitelja niso bili nikjer dovolj na varnem, da bi jih ne zalezovali in preganjali. In kdo je bolj bridko občutil poniževanje, potujčevanje, izničenje vsega, kar je bilo naše, kakor naš učitelj. Morda pa je prav to nasilje marsikoga naučilo in mu utrdilo pripadnost in zavest, da se je zavestno postavil po robu. Mnogi so na skrivaj pobegnili čez mejo, mnoge so razkropili po vseh zakotjih Italije, da bi kot posamezniki potonili v tujem morju. Toda v tej nakani so se potujčevalci učili; med pravimi učitelji ni bilo noturic. To smo videli tudi po zlomu Italije, kako so se zvesti

svojemu rodu kot vselej in z veliko ljubeznijo do napredka in svobode vključili v narodnoosvobodilni boj.

Na mesta pregnanih slovenskih učiteljev so potujčevalci postavili svoje, ki niso znali ene slovenske besede in ki so bili čisto bolj fašisti kakor pa učitelji. Znani so primeri zasramovanja slovenskih otrok, višek v tem je bil jetičen pljunek učitelja Sottosantija v Vrhoplju pri Vipavi v usta slovenskim otrokom zaradi slovenske besede. Znan je tudi primer z Bovškega, kjer je učitelj uporabljal srednjeveško kazen. V znak zasramovanja je obesil otroku za vrat rdeč suknaest jezik, nato ga pa postavil na šolski prag kot na sramotilni oder, da so ga videli vsi sošolci, v opomin in svarilo. Takih primerov je še več.

Več kot dvajset let je bila slovenska beseda pregnana iz učilnic, dvajset let so se tuji učitelji trudili vsaditi nam tujo dušo, spodrezati korenine v domači zemlji in nas vzgojiti v — janičarje. Toda vsi stroški in trud so bili zaman.

Dolga leta smo hrepeneli po svobodi, po združitvi s Slovenijo in Jugoslavijo. Leta 1941 pa so italijanski, nemški, madžarski in bolgarski fašisti zaradi izdajstva in notranje gnilobe tedanje vladavine v kratkih dvanajstih dneh pregazili, razkosali in zasužnjili Jugoslavijo. S tem je za nekaj časa zamrl še tisti medli žarek upanja na zedinjenje in združitev z matično državo.

Toda kmalu je zasijalo novo upanje — prinesla ga je Osvobodilna fronta. Njen program smo sprejeli z navdušenjem. Kmalu so se tudi oglašili prvi glasniki osvobodilne misli. V gozdovih so se pojavili partizani in zasejali fašističnim oblastnikom strah v kosti. Ze leta 1942 so partizani prepovedali italijanskim učiteljem po hribovskih vaseh potujčevanje v šolah. Tako je bilo tudi kmalu konec potujčevalnega in raznarodovalnega šolstva. Italijanski učitelji so hitro spoznali nesmisel svojega početja in jo odkurili. Tako je še pred koncem uradnega fašizma odklenkalo nasilju, ki ga je bil pred dvajsetimi leti ustoličil Giovanni Gentile, ki je tudi sam 15. aprila 1944 v Firencah počel svoje račune italijanskim partizanom.

V septembru 1943 so tuji oblastniki v celoti kar čez noč pobrali šila in kopita in odšli z zemlje, o kateri so tako vztrajno zatrjevali, da je »terra italianissima«. Na Primorskem je nastalo obsežno osvobodeno ozemlje, kjer je takoj začela delovati naša ljudska oblast. Njena glavna skrb je bil sicer oboroženi boj za osvoboditev domovine, vzporedno ob tej pa nič manjša skrb za socialno in kulturno svobodo. Tako je po volji ljudstva, brez kakšnih dekretov spontano zrastle partizansko šolstvo, kakor ga upravičeno imenujemo, saj je zrastle iz totalnega ljudskega odpora proti drugemu, še hušemu sovražniku. In čeprav ni bilo najosnovnejših pogojev, se je zgodilo nemogoče in neverjetno. Ta partizanska šola je zrastle iz upora proti dvajsetletnemu zatiranju in poniževanju. Koliko je bilo iznajdljivosti, požrtvovalnosti in junaštva učiteljstva, ko je postavljalo nove temelje slovenskemu šolstvu!

Najprej je bilo treba urediti šolska poslopja, saj so bila prej večidel zasedena po italijanski vojski. Odstraniti je bilo treba bunkerje, zaklone in bodečo žico. Nekatere šole so bile deloma poškodovane, druge popolnoma uničene; nič zato partizanski šoli so se na stečaj odprla vrata v kmečkih hišah. Ljudski oblasti ni pomenilo oviro niti pomanjkanje usposobljenih učiteljev. Učiteljice so postale dekleta in žene, ki so vsaj za silo znale pisati in brati slovensko. Danes si težko predstavljamo, s kakšnimi težavami so se te preproste učiteljice srečavale pri pouku. Najtežji problem pa je bilo pomanjkanje učbenikov in drugih knjig, ki so jih bili fašisti popolnoma iztrebili. Tu so odigrali odlično vlogo »Prvi koraki«, ki jih je bila že davno prej izdala »Edinost« v Trstu. Ta učbenik za najmlajše je bil dovoljen le na videz, vendar zaplenjen in hudo preganjan, prav tako »Kolački«, ki so bili izšli v Gorici; prav pa so prišli celo stari učbeniki iz avstrijskih časov. Kmalu pa je začel izhajati »Mladi rod« — Urejal ga je France Bevk — in je v osmih številkah v mnogočem nadomeščal sicer prepisano šolsko berilo. Pionirsko delo, spontani začetki so se kmalu razrasli v organizirano šolsko mrežo s strokovnimi službami in tiskanjem šolskih knjig in drugih pripomočkov v partizanskih tiskarnah, kar je bil nedvomno edinstven primer v zgodovini kakšnega naroda.

Omenili smo že »Učni načrt«, ki ga je že oktobra 1943 izdal odsek za prosveto pri POOF. Zelo pomembno so bile tudi te šolske knjige: »Slovenska beseda«, branje za večerne tečaje, »Partizanska čitanka«, »Slovenski pravopis«, izvleček iz Breznikove in Ramovševe male izdaje, »Slovenija«, priročnik za zemljepis, Fran Zwitter: »Pregled zgodovine Slovencev v okviru južnih Slovanov«, Makso Pirnik: »Kratek pregled glasbene teorije« in »Otroške narodne pesmi«. Učiteljstvu pa je dajal prva navodila »Učiteljski list«, katerega delo je nadaljevala osrednja izdaja »Prosveta«. Ze teh nekaj imen partizanskega šolstva nam pove, kako globoko je partizansko vodstvo pojmovalo resnico, da k najpomembnejšim šolskim pripomočkom sodi dobra šolska knjiga.

Nebeto je bilo težav in ovir, toda lju-bezen do slovenskega jezika je mlademu

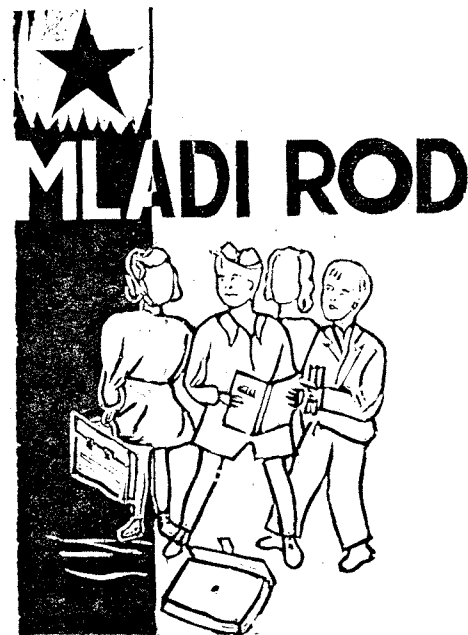
učiteljstvu vlivala vedno novih moči, da je samozavestno vztrajalo na svojih mestih. Zato smo lahko vsi, ki smo se v tistih hudih, a velikih časih ukvarjali s prosveto in kulturo, lahko ponosni na svoje delo. Opravljali smo ga neusposobljeni, toda to pomanjkljivost smo nadomeščali z izredno požrtvovalnostjo in ljubeznijo do napredka svojega rodu.

Uspehi so se kljub težavam kmalu pokazali. To dokazujejo ohranjeni sestavki otrok iz tistih časov iz katerih razberemo globoko otroške vtise iz narodnoosvobodilnega boja.

Konec leta 1944 je bilo na Primorskem že 340 šol, katere je obiskovalo nad 16.000 otrok, ki jih je poučevalo 481 učiteljev, od tega je bilo le 98 poklicnih in 383 pomožnih učiteljev. Razen tega je v 185 učnih krožkih veliko število odrasle mladine pridobivalo manjkaajoče znanje. Mnogi od takratnih partizanskih učiteljev so po vojni doštudirali na učiteljski, nekateri celo na univerzi in se vključili v povojno prosvetno delo.

Ze na začetku sem omenil »Učni načrt«, ki ga je bil France Bevk prejel iz Cerknega. Kdo je bil avtor tega Učnega načrta? Dajmo mu kar besedo, učitelju Viktorju Jerebu: Tedaj sem bil na počitnicah. 14 let sem namreč že služboval kot učitelj v starih pokrajinah Italije in prav tiste dni (septembra 1943) bi se bil moral vrniti na svoje službeno mesto. Na to pa niti pomislil nisem, ampak začel pomagati, da bi se v življenju vasi čimprej vzpostavil red. To delo pa je bilo nenačrtno in neprestano sem imel sila neprijeten občutek, da pravzaprav nič koristnega ne počnem. Tedaj pa mi je šinilo v glavo, da bi kot šolnik moral poskrbeti, da se čimprej ustanovijo slovenske šole. Ta misel se mi je sicer zdela v danem položaju, predvsem pa zaradi negotove prihodnosti malo preuranjena, vendar sem se je trmasto oprijel. Spoznal sem, da se je treba brez odloga lotiti dela z mladino, ki je obiskovala italijanske potujčevalne šole, in jo v slovenskih šolah vzgojiti v duhu OF in v ljubezni do slovenskega naroda in njegovega jezika. Spoznal sem, da je to moja prava naloga in takoj začel z delom...

Za začetek pouka je bil določen 17. oktober 1943. Do tedaj pa naj bi učitelji imeli sestanke s starši, pripravili seznane šolo-obveznih otrok in uredili vse tako, da se bo pouk lahko začel. Ker nismo imeli učbenikov, smo sklenili, da bomo na šolah uporabljali za branje stare knjige, ki so jih ljudje ohranili, predvsem seveda mladinske. Nekaj teh knjig so otroci potem sami

Naslovna stran revije »Mladi rod«, 6. številka z dne 15. maja 1944. Urejal jo je France Bevk, rabila pa je za pomožno berilo v partizanskih osnovnih šolah.

prinesli, druge pa smo nabrali po hišah. Pozneje, ko je začela izhajati partizanska literatura, smo tudi to uporabljali za branje v šoli in doma. Računic in drugih učbenikov seveda tudi ni bilo, zato so si učenci snov zapisovali v zvezke, ko je teh zmanjkalo, pa na kakršen koli papir.

Naslednji problem je bil, kaj bomo učili na naših šolah. Potreben je bil učni načrt. Ker sem dvomil, da bi ga mogel od kod dobiti, sem sklenil, da ga bom sestavil kar sam. Načrt je bil kmalu gotov. Ker niseim vedel, komu naj ga predložim v potrditev, sem ga izročil Gabrijelu Peternejlu, predsedniku rajonskega odbora OF Cerkno, da bi ga nesel na pokrajinski odbor OF, ki je bil takrat v Jagrščah, in ga tam pokazal. Peternejl je potem povedal, da je načrt izročil Francetu Bevku. Ta je bil navdušen nad tem, kar smo v Cerknem naredili za slovenske šole in tudi nad učnim načrtom. Načrt je bil nato brez sprememb odobren za vse slovenske šole na Primorskem.

Ta učni načrt je predvideval za partizanske šole naslednjo snov: politične ure, slovenščino, računstvo in geometrijo, zgodovino, zemljepis, prirodoznanje in prirodoznanje, petje in telovadbo. Razumljivo, da je bila odvisna uporaba tega precej zahtevnega učnega načrta, od usposobljenosti in iznajdljivosti učitelja.

Mreža partizanskih šol se je že novembra in decembra 1943 nagosto razpredala. V Baško-cerkijanskem okrožju, kjer je začelo partizansko šolstvo pionirsko vlogo, je bilo 23 šol s 310 učenci. Poučevalo jih je 17 učiteljev, od tega 3 poklicni in 14 pripravnikov. V Idrijskem okrožju je bilo 20 šol s 550 učenci. Poučevalo jih je 26 učiteljev, od tega 4 poklicni in 22 pripravnikov. Na Tolminskem in Bovškem je bilo 30 šol s 770 učenci. Poučevalo jih je 40 učiteljev, od tega so bili trije poklicni in kar 37 pripravnikov. Na Kanalskem je bilo 20 šol s 791 učenci. Poučevalo jih je 23 učiteljev, od tega samo dva poklicna in 21 pomožnih. Na Goriškem je bilo 16 šol s 1344 učenci. Poučevalo jih je 32 učiteljev, od tega 9 poklicnih in 23 pripravnikov. V Brdih je bilo 20 šol s 1026 učenci. Poučevalo jih je 18 učiteljev, od tega 4 poklicni in 14 pomožnih učiteljev. Prva šola je bila odprta v Višnjeviku. Še Beneška Slovenija, ki so jo potujčevali že od leta 1866, je prvič v zgodovini dobila slovenske šole in sicer v vasi Kras, v Lombaju, Dreki in Topolovu ter še v štirih drugih vaseh. Na Vipavskem je bilo 36 šol z 2245 učenci in 65 učitelji. Od tega jih je bilo 14 poklicnih in 51 pomožnih. Na Krasu je bilo 48 šol z 2656 učenci in 86 učitelji, od tega je bilo 14 poklicnih in 72 pripravnikov. Na Pivškem je bilo 36 šol s 1630 učenci in 37 učitelji, od teh je bilo 10 poklicnih in 27 pomožnih učiteljev. V Brkinih je bilo 54 šol s 3586 učenci in 95 učitelji, od teh je bilo 34 poklicnih in 61 pripravnikov. V Slovenski Istri se je partizansko šolstvo začelo nekoliko kasneje, kakor drugod. Vzrok za to je bila nemška ofenziva, ki se je začela prve dni oktobra 1943. To je bilo pravo zversko divjaštvo modernih Hunov, ki je preplavilo celotno istrsko območje. Stebri dima so se za njimi dvignili iz 18 gorečih vasi, v katerih so prej postrelili 95 fantov in mož. Zato je Istra doživela svojo partizansko pomlad šele prve mesece leta 1944. Prvi šolski nadzornik je bil tedanji medicinec Ivan Matko-Imko. V Istri so bile še hujše težave kakor drugod zaradi fašističnega opustošenja, ponekod že deloma odtujene mladine, ki je bila odmaknjena od virov našega duhovnega bogastva. Pozneje je prevzela skrb za šolstvo in prosveto Breda Preinfalk, ki ji je uspelo s pomočjo novoustanovljenih roditeljskih svetov in tudi pedagoških tečajev za pomožne učitelje, ustvariti dokaj gostoto mreže partizanskega šolstva. Ponekod so poučevali tudi narodno zavedni in z OF lojalni duhovniki.

Glavno težo in odgovornost pri organiziranju in tudi življenju partizanskega šolstva pa so nedvomno nosili šolski nadzorniki in referenti za prosveto. Leti so morali biti v stalnih stikih z učiteljskim, prirežati učiteljske konference in pedagoške tečaje. Morali so bodriti in vlivati poguma, da so pomožni učitelji laže zmagovali težave. Konference, ki so jih organizirali po okrožjih in okrajih, so bile mnogokrat združene s praktičnimi nastopi in sklenjene s pogovori o organizacijskih vprašanjih. Tako so učitelji postopoma dobili najnujnejšo učiteljsko izobrazbo.

Marsikaj je bilo laže rešiti potem, ko je izšel odlok o ustanovitvi roditeljskih svetov. S tem so dobili starši najširšo možnost sodelovanja s šolo. Roditeljski sveti so imeli tudi drugo pomembno vlogo. Spočetka je bil učitelj namreč odvisen od prostovoljnih

prispevkov vaščanov glede prehrane in stanovanja, delno je tudi bilo rešeno vprašanje preskrbe šole z opremo in kurjavo. Kurjava je bila zelo važna, ker so bili otroci brez zadostne obleke in obutve. Prvi roditeljski svet je bil ustanovljen v Šebreljah, kjer je poučeval Franc Pavšič-Zvonko. Na tej šoli je izšel tudi prvi šolski časopis Odmev. Glede na razvoj in izpopolnjevanje partizanskega šolstva je bilo treba misliti na nove oblike in pobude. Na prvi pokrajinski šolski in prosvetni konferenci, ki je bila 19. in 20. maja 1944 v Gačniku pri Vojskem — udeležilo se je je kakih 60 šolskih nadzornikov in prosvetnih referentov iz vseh primorskih okrožij — se je med drugim rodila tudi ideja o pedagoških tečajih, saj je bila očitna potreba po kolikor toliko usposobljenih učiteljih. Edina možnost in rešitev tega perečega vprašanja je bila v tem času oblika postopnega izobraževanja. V ta namen je predsedstvo SNOS julija 1944 poslalo na Primorsko tri predavatelje: Jožeta Dolgana, Vlada Schmidta in Maksa Pirnika, da naj bi predavali na prvem takem tečaju, ki so ga pripravili v Gorenji Trebuši. Tečaj, ki ga je vodil Henrik Zdešar, pokrajinski šolski nadzornik, je obiskovalo 25 tečajnikov. Predavali pa so: Jože Dolgan, znan pedagog, metodiko, Mara Samsa dramatik, Saša Dominko slovenščino, Vlado Schmidt psihologijo in Maks Pirnik teorijo glasbe in petja.

Drugi podoben tečaj je bil v septembru 1944 v Višnjeviku v Brdih. Udeležilo se ga je 51 tečajnikov. Tretji tečaj je bil decembra 1944 v Soči pri Bovcu. Menda je bil izdan, saj o njem ni drugih podatkov. Četrti tečaj je bil že v letu 1945, v Svetem pri Komnu. Peti tečaj je bil od 10. julija do 20. septembra 1945 v Ravnah pri Šmihelu na Pivki. Tega se je udeležilo kar 138 tečajnikov. Vodil ga je Jože Dolgan.

Za pravilen, napreden razvoj partizanskega šolstva je bila vseskozi živo zainteresirana KPS. Iz tega izhajajo tudi Okrožnica POOF z dne 22. januarja 1944, ki sta jo podpisala predsednik France Bevk in tajnik dr. Aleš Bebler-Primoz. Letu utemeljuje pomembnost politizacije šolstva, šolstva, ki mora biti samo naše, samostojno, brez okupatorjevega nadzorstva, zakaj »boj proti Nemcem je danes naša glavna stvar in če pustimo Nemcem zmagati, bi odpravili naše šole, pa še nas povrh«. Tako se ni Nemcem, niti domobrancem posrečilo — razen v mestih — odpreti svojih šol.

Za uspešen razvoj tega naprednega šolstva pa so imeli velik delež zaslug prav šolski nadzorniki. Naj omenim Henrika Zdešarja, Viktorja Jereba, Izidorja Miklavčiča, Draga Pustiška, brata Saša in Stanka Dominko, Marinko Ribičič, Draga Pahorja, Oskarja Venturinija, Albina Završnika, Marico Čepe, Majdo Majnikovo, Dolanskega in še mnogi drugi.

Pionirji partizanskega šolstva pa so plačali težak krvni davek. Nad dvajset aktivnih partizanskih učiteljev in učiteljic je na Primorskem žrtvovalo svoja življenja v temelje naše zmagave. Spomnimo se Draga Pustiška, šolskega nadzornika za Idrijsko okrožje, ki je padel pod nemškimi krogli 25. februarja 1944 v Javorjevem dolu pri Ledinah. Črnovrški domobranci so odpeljali iz Zadloga v začetku februarja 1944, učiteljico Ljubo Bavdek. Mučili so jo, ustrelili in popolnoma golo založili v grnado

Medicinci, padli v NOB

Rajko Černoš

Rodil se je 21. decembra 1922 v Laškem. Na medicinsko fakulteto se je vpisal jeseni 1941. Ze leta 1941 in v začetku 1942 so ga trikrat zaprli, dvakrat v Ljubljani in enkrat v Vojskem. V Samotorci pri Nabrežini so 15. avgusta 1944 Nemci ustrelili učitelja, referenta za prosveto in okrajnega partijskega sekretarja Lojzeta Kokoravca-Gorazda. Prav ta primer kaže, in velja za večino, da jih učiteljevanje ni odtegovalo od dejavnosti na drugih območjih ter da se je tudi v prosveti in šolstvu v vseh oblikah prepletal naš osvobodilni boj. Joško Turk, učitelj in mladinski aktivist iz Hrenovic pri Postojni je končal svoje življenje 23. aprila 1944 v tržaški ulici Ghega. Na Opčinah so 29. avgusta 1944 Nemci ustrelili Miro Bandi, učiteljico iz Prebenedig v kurirko komande mesta Koper. Učiteljico Zoro Purger iz Gabrovice so ubili v tržaški Rižarni. Cvetka Glavina je padla 8. avgusta 1944 v boju z Nemci. Z doma v Čežarjih so koprski skvadristi odpeljali učiteljico Elviro Vatovec in jo 6. septembra ubili v Dekanih. V Podnanosu pa so umikajoči se četniki tik na pragu svobode zverinsko ubili Boženo Premrl, sestro Janka Premrla-Vojka. To je le nekaj primerov, žrtev pa je bilo še veliko več.

Na splošno je bil krvni davek med slovenskimi prosvetnimi delavci izredno velik, saj je padlo v boju nad 50 učiteljev in nad 10 profesorjev, ubitih kot talci in ob ofenzivah je bilo 123 učiteljev in nad 24 profesorjev, medtem ko je umrlo v inter-naciji in izgnanstvu 243 učiteljev in 39 profesorjev. Dejanske žrtve so bržkone še večje, saj se je bilo okoli 250 prosvetnih delavcev umaknilo iz učiteljskih vrst v razne druge poklice, da ne bi služili okupatorju.

Slovenski prosvetni delavci so se tudi častno odzvali klicu domovine, saj je bilo med aktivisti OF nad 1000 učiteljev in 269

profesorjev, v vojaških enotah je sodelovalo nad 300 učiteljev in 92 profesorjev, preseljenih je bilo 979 učiteljev in 92 profesorjev.

Vendar danes praznujemo že tridesetletnico nastanka partizanskega šolstva. Daleč se nam zdi ta čas in vse bolj se odmiha. Spomini bledijo, pomude se le ob najbolj tragičnem in pretresljivem, celota pa že dobiva nekakšno podobo neverjetnosti in legende. Toda bili smo sami v kolesju tisočeri dejanj, tudi sami smo bili borci v tem velikem boju, tudi sami smo bili ustvarjalci svetlega poglavja našega narodnoosvobodilnega boja, ki se imenuje partizansko šolstvo.

Tako bi tudi z današnjih zornih kotov lahko kakšno rekli o današnjem šolstvu. Morda to, da ni modro ne dobro in je celo škodljivo, da tako kategorično ukinjamo šole v odročnejših hribovskih vaseh, da postavljamo prav tiste vasi, ki so bile nekoč središče partizanskega gibanja, v nenakopraven položaj. In končno, namen šole ni samo ta, da se v njej naučimo pisati in brati, temveč mora biti šola prosvetno, napredno žarišče vasi. Ob tem pa se pritožujemo, da med našo mladino prihajajo nevspečni vplivi od drugod. Verjetno bomo morali vrniti pravo ceno v vsakem pogledu tem, zdaj umirajočim hribovskim vsem iz različnih razlogov. Eden je tudi koncept naše splošne narodne obrambe. Kakšno pozornost so posvečali prav takšni mladini prosvetni delavci — narodni heroji: Stane Zagar, Jože Kerenčič, Jože Seško, Vida Janežič, Franjo Vrunč, Silvira Tomasini in Miha Pintar-Toledo! Njim, ki so vse življenje posvetili napredku mladine, tiste mladine, ki je izvojevala zmago v našem narodnoosvobodilnem boju; njim, ki so žrtvovali življenja za našo svobodo, dolgujemo tudi zdaj in vselej iskreno zahvalo. Ohranimo jim večni spomin!

C. SINKOVEC

FRANCE SLOKAN:

STARA PRAVDA

Tako se je v skromnem obsegu začela razvijati njihova oblast. Iz teh primerov vidimo, da niso odpravljali do-tedanjih fevdalnih ureditev, marveč so sami postajali no-silci krajevalne oblasti.

Čez kakšne tri tedne, maja, so kmetje nastopili pre-mirje. Zgodovinar meni, da je to najbrž treba pripisovati vplivu pisma hrvaškega bana Jurija Draškovića. Ta je namreč ukazal tako Tahyju kot kmetom, naj mirujejo ter počakajo, da bo vladar zgledil njihove spore. Premirje pa je bilo kratko. Tahy je mislil, da bo sam ugnal upornike s svojimi opričniki in tako prehitel cesarja. Tahyjevi tolo-vaji so bili tako goreči, da so se lotili celo uradnikov ko-morne uprave; provizorja so celo zaprli. Hkrati so napad-li in pregnali upornike, ki so stražili brod na Savi. Nalo-vili so tudi več žensk in jih prisilili, da so morale ročno mleti pšenico, najbrž zato, ker so uporniki poprej razdeljali mlin na Savi. Tedaj so natlačili grajske ječe s kmečkim prebivalstvom. Pozapri so tudi vaške mirovne sodnike. Dne 24. maja so Tahyjevi opričniki napadli kmete pri delu v komornem vinogradu. Več kmetov je bilo hudo ranje-nih. Vse to pa se je dogajalo ko bi naj trajalo premirje.

Končno je bila kmetom mera polna; konec maja so tudi sami spet prijeli za orožje. Hrvatski stanovi pa so 2. junija 1572 poslali svoja odposlanca na Dunaj, naj bi dobila cesarjevo dovoljenje, da sme plemstvo z redno ce-sarsko vojsko zadušiti kmečki upor.

Kmetje so tistega leta potem drugič napadli Sused-

grad, vendar tudi tokrat neuspešno. Po neki listini je mo-goče ugotoviti, da so kmetje oblegali grad kar dva me-seca. Med tem obleganjem je hotel grad rešiti Tahyjev sin Gabriel s svojim vojaškim oddelkom od nekod iz Susedgrajske okolice. Junija je med svojim pohodom na-padel vasi Stupnik in Novak »na turški način«, kakor so to upravičeno imenovali; plemstvo se je vsaj tega dobro naučilo od Turkov — kako je mogoče najuspešneje po-žigati in pleniti podložniške vasi. Soldateska se je potem približala Susedgradu, a uporniki so jo opazili, ko je ho-tela prebresti Savo. Kmečka vojska je napadla te Tahy-jeve vojske in jih podila celo do Turpoja.

Potem se je vojskovanje nadaljevalo. Kmetje so 21. junija zavzeli donjestubiški grad in iz njega izgnali Tahy-jevega sina Stjepana in tri hčere. Junija so kmetje sused-grajsko-stubiškega gospodstva tudi vložili tožbo proti Tahy-ju. Hkrati so tožili Tahyja tudi komorni uradniki. Kmet-je so v tožbi upravičevali svoj upor proti Tahyju, sklicu-joč se na njegova trinoška početja. Ban (škof) Drašković je prav tako junija spet ukazal kmetom, naj se prenehajo bojevati in naj se mu podredijo. Kmetje pa so potem, 24. junija, poslali že drugič svoje odposlanca na Dunaj, da bi se pritožili cesarju. To so po domnevi zgodovinarja storili zato, ker jih je Drašković najbrž prepričeval, da bo cesar vse lepo uredil.

Avgusta 1572 je res prispela na Hrvaško posebna ce-sarska »mirovna« komisija; imela je nalogo, da pomiri kmete in »ustoliči« Hennynghovce na susedgrajsko-stubi-ško gospodstvo. Komisiji je predsedoval kninski škof Stje-pan Feyerkh (ali Fekwerkey). Nato so Tahyjevo zadevo urejali ob udeležbi zastopnika hrvaškega sabora. Komisija je vsaj sestavila o svojem delovanju obširno poročilo (tako da si je s tem pridobila zasluge za zgodovino...). Komisija je vplivala, da se je na gospodstvu nehal boj z orožjem. Vendar je bilo tudi to le premirje. Kmetje in Tahy so se morali zavzeti da bodo mirno čakali na vla-darjevo razsodbo. Toda kmetje so nedvomno bili zelo ra-zočarani, ker so jim hkrati tudi ukazali, da se morajo pokoravati Tahyju kot svojememu zemljiškemu gospodu. Do-tlej so se mu kljub vsemu uspešno upirali, kar je pome-nilo, da niso izpolnjevali podložniških obveznosti.

Tahy se je začasno potuhnil. Nedvomno se je zave-

dal, da bi vsaka odkrita maščevalnost nad podložniki raz-dražila kmete, da bi spet posegli po orožju. Vse namreč kaže, da so bili tedaj kmetje na susedgrajsko-stubiškem gospodstvu kar trajno mobilizirani.

Septembra 1572 so tudi hrvatski stanovi (sabor) »uradno« zavzeli svoje stališče o kmečkem uporu. Tahy je očitno imel med plemstvom močne zaveznike. Ni mo-goče dvomiti, da je bil na njegovi strani tudi ban in škof Drašković, ki si je pridobil v zgodovini žalosten slo-ves s svojo krutostjo. Med drugim se je obrnil na cesar-ja s predlogom, naj bi dovolil hrvaškim oblastnikom (pravzaprav njemu), da »okronajo« Gubca in tako ka-znujejo vse upornike, ki ne smejo pozabiti, kdo je njihov dejanski vladar... Hrvatski sabor je odločno zavrnil mnenje, da so se kmetje uprli le Tahyju; izjavil je, da je bil to dejansko upor proti cesarju in proti ureditvam, pravicam vsega kraljestva (hrvaškega, podrejenega habs-burškemu vladarju). Sabor je s tem očitno hotel pridobi-ti na stran plemstva cesarja da bi imel kar najbolj proste roke pri zatiranju podložnikov.

Kmetje pa so se po uporu leta 1572 čutili tako močne, saj jih Tahy sam s svojimi opričniki ni mogel več ugnati, da se kljub ukazu cesarske komisije niso hoteli pokoriti — še nadalje niso hoteli izpolnjevati podložniških obvezno-sti Tahyju.

24

Po bojih leta 1572 kmetje na susedgrajsko-stubiškem gospodstvu niso odložili orožja. Obdobje do začetka veli-kega kmečkega upora je bilo le premirje. Izrednega po-mena je ugotovitev zgodovinarja Adamčka, da je bilo to gospodstvo od konca leta 1571 do začetka velike kmečke vstaje 1572 dejansko nekakšno »osvobodeno ozemlje«, otok sredi fevdalne ureditve, kjer so živeli kmetje sicer ne popolnoma varni, vendar pa jih gospodka ni mogla prisili-ti, da bi izpolnjevali podložniške obveznosti.

Prav to pa je bilo morda najpomembnejše, da se je veliki kmečki upor razvil na tem gospodstvu kot poglavit-nem uporniškim žarišču. Zakaj na tem »otoku« so bile najugodnejše razmere za pripravo na splošni upor.

(Se nadaljuje)

Na rob 30-letnice »kobariške republike«

Ob 30-letnici »kobariške republike« smo se 16. septembra v Kobaridu zbrali mnogi bivši borci, ki smo se bojevali tam pred tridesetimi leti. Obudili smo žive spomine na tiste dni. Prav je, da o tem tudi kaj za pišemo.

Tako imenovana kobariška republika je obstajala kar 52 dni ali dvajset dni manj kot slavna pariška komuna. Tedaj ni bilo med nami nikogar, ki bi osvobojeno ozemlje na Kobariškem imenoval »kobariška republika«. To ime je nastalo med ljudstvom in je bilo vsekakor primerno glede na tedanje razmere in položaj osvobojenega ozemlja. »Republika« je bila od vseh strani obkrožena z močnimi nemškimi postojankami. Dan za dnem je odbijala sovražnikove napade — vse obdobje do 1. novembra 1943, ko se je končno sovražniku posrečilo prodreti v Kobarid, »glavno mesto« naše republike. Naše enote so dolgo kljubovale sovražniku. Nemci so napadali od čedadske, tolminske in bovške strani. Konec »kobariške republike« pa seveda ni pomenil, da je sovražnik zlomil moč naše vojske in upornega duha našega ljudstva.

Borci so se iz doline spet umaknili na gore in v gozdove. V vaseh pa je ljudstvo ostalo njihov najboljši zaveznik.

Med množico znanih obrazov na proslavi sem opazil tudi 75-letnega Maksa Miklaviča iz Kobarida. Neposredno po italijanski kapitulaciji je postal predsednik odbora OF za Kobarid. Osvobodilna fronta je tedaj

pomenila ljudsko oblast. Maksa Miklaviča je znani tolminski aktivist Ferdo Kravanja-Peter Skalar oktobra 1942 povezal v odbor OF. Odbor, ki mu je Miklavič predsedoval, je bil izredno delaven, kar ni ostalo skrito izdajalcu. Miklaviča so Italijani zaprli. Postopno so potem zaprli še druge člane odbora OF. Zaprti so bili do same italijanske kapitulacije. Brž ko so bili potem prosti, so spet sestavili odbor in pritegnili še nove člane. Miklaviča so spet izvolili za predsednika. Odbor je tedaj imel zelo pomembne naloge; preskrbo vojske in prebivalstva, mobilizacijo in vse druge zadeve ljudske oblasti. Miklaviča so imenovali »kobariško župana«.

Potem ko so »kobariško republiko« zasedli Nemci, se je moral tovariš Maks Miklavič umakniti v ilegalo in je deloval pri okrajnem odboru OF za Tolmino. Po letu dni je bil pri Gabrijah pri Tolmini ujet in odpeljan v goriške zapore. Od petsto jetnikov je bil 6. februarja 1945 s štirimi sošolci postavljen pred nemško izredno sodišče iz Trsta. Vseh pet so obsodili na smrt z ustrelitvijo. Dne 7. februarja 1945, ob 8. uri zjutraj so jih odpeljali na goriški grad. Zaradi pravočasne prošnje za pomilostitev je bila eksekucija odložena, kasneje pa so kazni spremenili in vsem petim naložili po petnajst let težke ječe, ki je trajala do 10. maja 1945, ko so partizani vkorakali v Gorico.

Po pripovedovanju Maksa Miklaviča sem zapisal podatke o pomembnih dogodkih iz tistega časa. To je bila diplomatska bitka za izpust 56 političnih zapornikov iz videmskih zaporov. — General Massini iz Tolmina je že pred italijansko kapitulacijo sodeloval s partizani. Izdajal jim je podatke o vojaških premikih. Zato mu je naša ljudska oblast ob kapitulaciji Italije omogočila prosto gibanje na našem ozemlju. Massini je bil zato nekaj časa po kapitulaciji tudi v Kobaridu. Po njem so naši dobili stik z italijanskim armadnim poveljnikom v Vidmu. Marija Uršič iz Kobarida pa je posredovala pogajanja med generaloma in zastopniki naše ljudske oblasti. Prve dni po italijanski kapitulaciji je tako odšla v Vidmo naša delegacija. V nji so bili: Maks Miklavič, njegova hči Mara, Peter Skalar in Marija Uršič kot parlamentarka. Italijanski general jih je prijazno sprejel in se celo šalil. Miklavič je bil lepo oblečen, zato je general v šali pripomnil, da je preveč eleganten za komunista.

Odposlanci so generalu takoj pojasnili svoje želje, namreč, naj bi Italijani izpustili politične jetnike, preden bi prispeli Nemci in zasedli Videm. General se je strinjal s tem s pogojem, da bi naši omogočili italijanskim vojakom kar najhitrejši vrnitev v domovino. Naši odpaslanci so predlog sprejeli. General je dejal, da bo jetnike izpustil, brž ko bo uredil formalnosti s kaznišniško upravo in pregledal listine.

Toda vse to je bilo zaman, ker so jih prehiteli Nemci, ki so že čez kakšne dve uri potem zasedli Videm.

Nekaj dni nato se je iz Bovca v Kobarid pripeljal z avtomobilom bivši sodnik iz Tolmina, dr. Bitti. Bittijeva žena je bila Nemka in je z Nemci sodelovala že tedaj kot zastopnica Rdečega križa. Dr. Bittija je v Kobarid poslalo nemško poveljstvo s pismom, ki bi ga naj oddal našemu poveljstvu. Pismo so odprli na poveljstvu v Kobaridu ob navzočnosti Petra Skalarja in Franca Črnuglja-Zorka, politkomisarja bataljona. Pismo je prevedel Miklavič, ki do bro obvlada nemščino. Nemško poveljstvo se je hotelo pogajati z zastopniki partizanske vojske o prostem prehodu nemške vojske skozi Kobarid do Tolmina in Čedadu. Nemci so predlagali pogajanja v Bovcu. Poudarili so celo kot talca dr. Bittija, ki bi naj med pogajanj ostal pri nas v Kobaridu. Naše poveljstvo je določilo kot odpaslanca na pogajanjih zastopnika ljudske oblasti Maksa Miklaviča, Franca Črnuglja-Zorka pa kot zastopnika naše vojske.

Kmalu potem sta se naša zastopnika odpeljala na pogajanja v Bovec. Pred nemškim poveljstvom ju je že čakala skupina nemških oficirjev s polkovnikom dr. Brandtom. Nemci so ju pozdravili s »Heil Hitler!«, naša moža pa sta odzdravila s »Smrt fašizmu!« — oni z dvignjenimi desnicami, naša pa s pestjo... Dr. Brandt je dejal, naj odložita orožje, kar so storili Nemci že poprej. Storila sta to, nakar so se začeli pogajati. Brandt je vprašal, ali želita prevajalca. Miklavič pa je povedal, da ga ne potrebuje. Dr. Brandt je napravil kratek uvod, češ da je prijatelj Slovanov, ki jih je imel priložnost spoznati že med prvo svetovno vojno, ko je bil zvezni oficir med nemško in avstrijsko vojsko. Potem pa je takoj začel utemeljevati, da nemška vojska potrebuje prost prehod skozi Kobarid do Gorice in Vidma, t. j. čez partizansko ozemlje. Predlagal je nekakšno sožitje nemške in partizanske posadke v Kobaridu... Sprenevedal se je, kakor da ne bi vedel, kaj so pravzaprav partizani. Miklavič je Zorku sproti prevajal Brandtove besede. Med pogajanjem mu je prišlo na misel, da bi Nemcem predlagala izpustitev zapornikov v Vidmu. Poudarila sta, da je zapornike zaprla italijanska oblast; te pa Nemci niso kdo ve kako cenili. Nista pa omenila, da so se že prej dogovarjali z italijanskim generalom. Pustila pa sta odprto vprašanje prostega prehoda Nemcev skozi Kobarid, češ da bo moralo o tem odločiti naše vrhovno poveljstvo. Pripomnila sta, da bi izpustitev naših zapornikov lahko ugodno vplivala na nadaljnja pogajanja.

Brandt je po krajšem posvetu z oficirji dejal, da bo takoj telefoniral v Videm tamkajšnjemu poveljstvu in se pogovoril z njim, kaj bi bilo mogoče storiti. Odšel je telefonirat, čez četrte ure pa se je vrnil in dejal, da je dosegel izpust zapornikov ter da bo prihodnje jutro prišel njegov adjutant v Kobarid. Z njim se bodo naši skupaj odpeljali v Videm po zapornike. Potem so se Nemci in naša odpaslanca spet pozdravili vsak po svoje. Ob slovesu se je v Bovcu na trgu zbrala množica domačinov, ki so zvedeli, češ da so »prišli partizani v Bovec«. Vpričo Nemcev so vzklicali partizanom in Titu. Objemali so Miklaviča in Zorka... Nemci so se čudili temu navdušenemu sprejemu...

V Kobaridu so naši še istega dne zbrali seznam zaprtih naših ljudi v Vidmu. Naslednji dan se je natančno ob napovedanem času pripeljal nemški oficir. Naša zastopnika sta se potem z Nemcem odpeljala po-

ti Vidmu. Zorko je vso pot mahal z belo zastavico, da bi jih ne napadli partizani iz številnih zased. V Videm so prispeli srečno. Tudi tam se je ob avtomobilu nabralo mnogo ljudi, ki so strmeli v naša odpaslanca. Odšli so v jetnišnico. Pred njo so morali odložiti — tudi Nemca — vse orožje. Pred zaporom je stal velik tank z naperjenimi topovi. V zaporu je upravitelj, Italijan, prinesel knjige, da sta naša zastopnika po njih ugotavljala imena naših zaprtih ljudi na podlagi seznamov, ki sta ga prinesla s seboj. Medtem, ko so se ukvarjali s tem, sta stopila v sobo dva nemška oficirja. Eden je pristopil k Brandtovemu adjutantu, mu položil roko na ramo in dejal, da je aretiran. Drugi oficir pa je dejal upravitelju, naj naša zastopnika nemudoma zapre. Brandtov adjutant se je obrnil na Miklaviča, da bi ga pomiril, češ da je to nedvomno nesporazum. Miklaviča in Zorka so vtaknili v celico. Toda čez pol ure sta doživela novo presenečenje. Upravitelj je poslal po njiju, nato pa jima je v svoji sobi postregel z vermetom. Opravičil se je, češ da se je pripetila neljuba pomena. Miklaviča so potem poklicali k telefonu. Oglasil se je Brandtov adjutant in povedal, da je zadeva urejena. Pojasil mu je, da je nemško poveljstvo v Vidmu prejelo telefonsko sporočilo, da hočejo preoblečeni partizani vdreti v zapore in rešiti svoje ljudi. Miklavič si vsega tega ni mogel nikdar popolnoma pojasniti...

Zaporniki kar niso mogli verjeti svojim očem, da so jih izpuščali italijanski pazniki vpričo nemških vojakov in oficirjev, pa še vpričo Miklaviča, bivšega zapornika in partizanskega komisarja... Miklavič je poskrbel, da so se zaporniki z avtobusom odpeljali proti Kobaridu. Še pred tem pa so se vsi, v družbi upravitelja jetnišnice in nemških oficirjev, fotografirali pred tankom...

Miklavič in Zorko sta se vračala v avtomobilu z nemškim oficirjem, avtobus pa je peljal za njima. Vozila sta se v odprtem avtomobilu, zato sta lahko po Vidmu, Čedadu in drugih naseljih pozdravljala po partizansko. Pred Čedadom jih je ustavila nemška zaseda. Nemški oficir je moral spet posredovati, nakar so nadaljevali pot. Zaporniki so v avtobusu vso pot prepevali partizanske pesmi. V Kobaridu jih je sprejela velika množica ljudi. Nekateri izpuščeni aktivisti so potem še nadaljevali vožnjo z avtobusom skoraj do Tolmina. Mnogi so se takoj pridružili našim enotam...

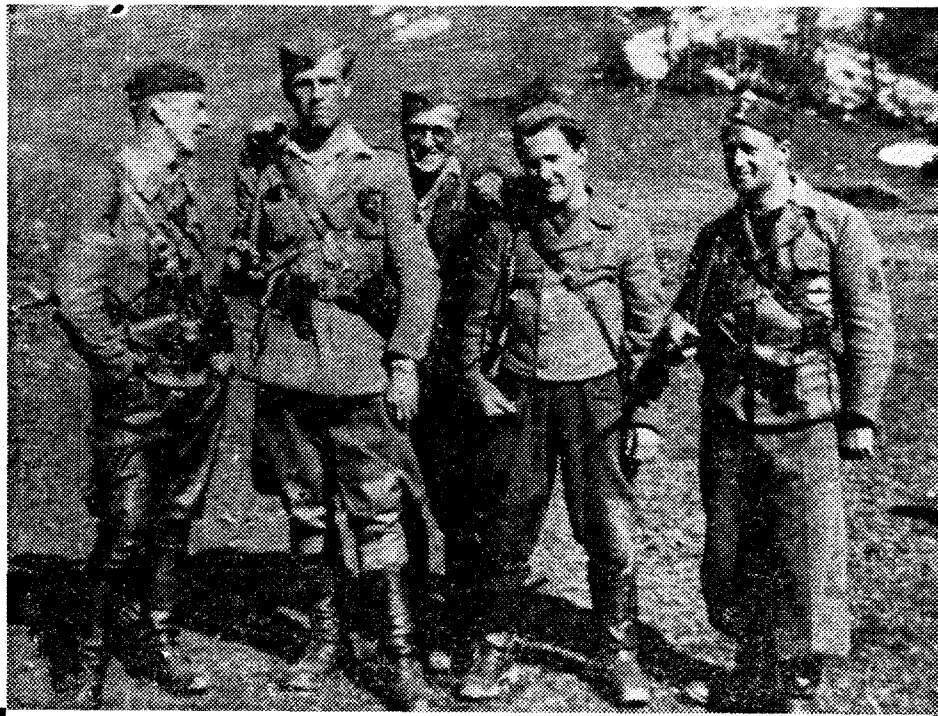
Naslednji dan je naše poveljstvo poslalo sporočilo Miklaviču, da se mora nemudoma odpeljati na Trnovo na pogajanja z Nemci. Tam ga je že čakal Brandt z oficirji. Od Miklaviča so zahtevali odločitev glede prostega prehoda Nemcev skozi Kobarid. Miklavič jim je povedal, da je njihovo zahtevo sporočil vrhovnemu poveljstvu in da zato naj še malo počakajo na odgovor. Brandt pa je odločno zahteval, da je treba zadevo takoj urediti, češ da so sami že izpolnili obljubo. Zagrozil je, da si bodo sicer s silo utrli pot skozi Kobarid, kar ne bo težko, češ da mu je adjutant povedal, da med potovanjem v Videm ni videl skoraj nobenega partizana. Miklavič mu je odgovoril, naj ne podcenjuje naše vojske, ki je noč in dan na položajih in ne poseda po vojašnicah. Končno so Nemci predlagali, da se bodo prihodnji dan spet sešli na pogajanjih, in sicer v Kobaridu. Miklavič je predlagal, naj prideta le dva nemška oficirja, kar bo bolj varno. Nemci so izrazili željo, da bi oficirja prinesla letake, natiskane v slovenščini, s sporočilom, da so Nemci izpustili naše politične zapornike iz Vidma, tako da bi ljudi prepričali o svoji dobrohotnosti...

Prihodnji dan sta se Nemca z motociklom s prikolico pripeljala do Kobarida, do naše zasede pred mestom. Tam ju je zaseda napadla in eden izmed Nemcev je bil laže ranjen. V zasedi najbrž niso pravočasno prejeli sporočila o prihodu parlamentarncev. Naši so ranjenega Nemca obvezali in se mu opravičili. Naši zastopniki so spet povedali Nemcem, da naše poveljstvo še ni odgovorilo, da pa bodo kmalu dobili pismo sporočilo Nemca sta hotela v Kobaridu razpečavati letake o izpustitvi zapornikov, kar pa je naše poveljstvo preprečilo. Dovolilo jima je, da sta obiskala ranjene ujetnike in se prepričala, da so lepo ravnali z njimi. Za vrnitev iz Kobarida sta Nemca zahtevala spremstvo mimo zasede. Spremljuju je Miklavič. Nato se je vrnil, medtem ko sta Nemca nadaljevala pot.

Naše poveljstvo je Nemcem čez nekaj dni pismeno odgovorilo; zahvalilo se jim je za človekoljubno dejanje, da so izpustili politične zapornike. Zavrnilo pa je nemško zahtevo za prost prehod skozi Kobarid, češ da ne jamči za njihove glave. Polkovnik Brandt je bil zelo razočaran in ogorčen. Tolminskega sodnika dr. Bittija in njegovo ženo je dal zapreti, da bi si ohladil jezo. Pozneje smo dr. Brandta, Avstrijca, »prijetelja Slovanov« spoznali v pravi luči — kot vojnega zločinca, ki je imel na vesti požig in bombardiranje vasi Strmec.

KOBE

fotografija z vprašajem

V pojasnilo fotografije iz 38. številke TV-15 (z dne 20. septembra 1973) smo dobili dva prispevka. Prvega nam je poslal Ivan Vižin iz Nove Gorice, ki potrjuje, da je na fotografiji zares 1. četa 2. bataljona 2. brigade VDV. Na njej je prepoznal sledeče tovariše: spredaj v sredini z naočniki sedi Radko Kovacič, politični komisar bataljona, zraven na levi je Oskar Prinčič, komandant bataljona. Za komisarjem Kovacičem stoji Stojan, bataljonski administrator. Na Stojanovi desni stoji Joško Piletič-Pile, komandir 2. čete, na levi strani pa Slavko Furlan-Zvonko, namestnik komandirja iste čete. V zadnji vrsti v sredini stoji Anton Jordan-Tonca.

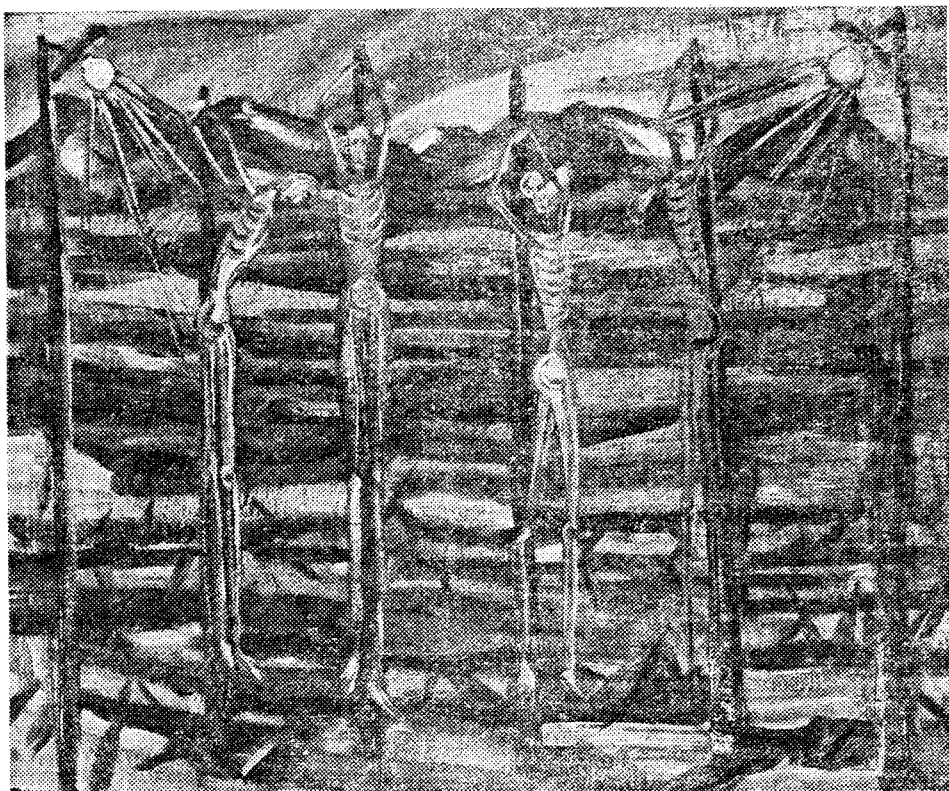
Drugo pojasnilo nam je poslal Franc Sever iz Spodnje Idrije 101, ki je na fotografiji prepoznal dva tovariša, 2. z leve sedi Srečko Prelovec, pomočnik političnega komisarja 2. brigade VDV, doma iz Spodnje Idrije. Poleg njega sedi Janko Kovacič-Darko, politični komisar bataljona, doma iz Idrije pri Bači, ki je sedaj v JLA (režira dokumentarne filme). Imenovana tovariša bi lahko prepoznala tudi druge tovariše.

V nadaljevanju Franc Sever pojasnjuje tudi fotografijo iz zadnje, 39. številke. Pravi, da je na fotografiji del štaba 2. VDV brigade in nekateri člani štabov 1., 2. in 3. bataljona. Fotografija je bila posneta ob ustanovitvi brigade iz tedanjih skupin VOS, menda maja 1944 na Šentviški gori. Na fotografiji je prepoznal Janka Kovaciča-Darka, poleg njega komandanta 2. bataljona Borisa, ki je padel. Tretji je Branko Jerkič, tedaj namestnik brigadnega komandanta, sedaj generalmajor v Postojni. Drugi za njim je Gorazd, politični komisar 3. bataljona. Pred njim je Slavko Furlan-Dušan, komandant brigade. Za njim na levi stoji namestnik komandanta 1. bataljona s partizanskim imenom Primorec, sedaj direktor nekega gostinskega podjetja v Sempetru pri Gorici. Zraven s cigareto v ustih je Franc Pokovec-Poki, pomočnik političnega komisarja brigade. Potem sem jaz Franc Sever, ki sem bil pomočnik političnega komisarja 3. bataljona. Pred mano s svetlimi gumbi je Sočan, doma nekje pri Mostu na Soči (bil je komisar 1. bataljona in je padel). Poleg njega je komandant 3. bataljona Srečko, doma iz Sodražice.

Fotografijo iz zadnje, 39. štev. nam je pojasnil tudi Mirko Nardin-Mihec iz Nove Gorice, Prešernova 6, ki hrani en izvod izvornika. Prepoznal je sledeče tovariše: prvi z leve je Radko Kovacič, politkomisar 2. bataljona, tretji z leve Branko Jerkič, šesti z leve Slavko Furlan-Dušan, komandant brigade, deveti z leve Poki (Franc Pokovec), štirinajsti (s svetlimi gumbi) Sočan, komandant 1. (pokretnega) bataljona. Drugi so bili spremljevalci in borci prištabne enote. Fotografija je nastala v aprilu 1944 na Šentviški planoti.

Kot vidimo, se vsi podatki skladajo, ne ujema se samo ime za Kovaciča, kar bo lahko ugotoviti. Vsem trem tovarišem se za sodelovanje najlepše zahvaljujemo.

Danes objavljamo fotografijo, na kateri zadaj piše: »Štab 2. bataljona Prešernove brigade (na sredini komandant bataljona Aleksander?) junija 1944.« Zanima nas, kje in ob kakšni priložnosti je bila fotografija posneta, potem pa še imena, priimki in partizanska imena za tovariše, ki je vse mogoče točno prepoznati.

Iz naše likovne zakladnice: Rabska rapsodija — žrtve fašizma. Platno, olje, delo Rudija Simčiča.

Pomembni jubilejni razstavi v Kopru

Ob proslavi 30. obletnice splošne ljudske vstaje na Primorskem so v Kopru pripravili dve razstavi. Razstavo o partizanskem tisku na Primorskem so postavili v avlo Studijske knjižnice v Kopru, Trg revolucije 1. V njej so zastopani tiski iz vseh tehnik in dveh tiskarn »Doberdob« in »Slovenija«, tehnike pa so večinoma tudi fotografsko predstavljene. Nekaj je tudi muzejskih predmetov in pa tiska iz osrednjih tiskarn, ki je po kurirskih zvezah prišel na Primorsko in v Slovensko Istro. Bolj kot okras je postavljene nekaj fotopovečav partizanskih enot in partizanskih štabov ter fotografij o prekomorskih brigadah. Gre za tehnično skromno postavitev, ki pa je vsebinsko bogata in je vredna ogleda. Zal je bilo v ta namen premalo propagande, saj ni bilo nobenih pušic niti napisov zunaj stavbe, ki bi privlačili obiskovalce.

Druga razstava »splošne ljudske vstaje primorskega ljudstva« je bila odprta v avli koprškega Muzeja, Kidričeva 15. in bo na ogled še do prihodnje sobote (13. oktobra 1973). Po izjavi prof. Janeza Kramarja gre za svoječasnno razstavo Muzeja ljudske revolucije iz Ljubljane, ki so jo skrajšali (pravzaprav zaključili s septembrskimi dogodki pred 30. leti). Na ta način so želeli dati večji poudarek jubilejnemu dogodku.

Razstava v avli koprškega Muzeja zelo pregledno podaja obdobje fašističnega nasilja, narodnostnega in socialnega zatiranja primorskih Slovencev in Istranov med obema vojnima, oblike odpora poitalijančevanju (upori, deo komunistov, organizacije TIGR) in fašistične zločine nad slovenskimi rodoljubi. Posebno pozornost zbuja moskov-

ska izjava komunističnih strank Italije, Avstrije in Jugoslavije iz leta 1934, ki slovenskemu narodu priznava pravico do samoodločbe, odcepitve in združitve, pravico do materinega jezika ter slovenski narod šteje za zaveznika revolucionarnega delavskega gibanja. V drugem delu razstave so prikazani začetki partizanstva in osvobodilnega gibanja na Primorskem. Tu bi se dalo izreči več pripomb. Predvsem v razstavi niso upoštevani novejši zgodovinski izsledki, kar pa je ob pojasnilu prof. Kramarja, da gre le za ponovno skrajšano postavitev svoječasne razstave, popolnoma razumljivo. Še večja pomanjkljivost razstave je v tem, da iz nje premalo veje množičnost in enotnost osvobodilnega gibanja na Primorskem. V taki ustanovi, kot je koprski Muzej, bi človek pričakoval razstavo, ki bi prikazala odporiško in osvobodilno gibanje v koprski regiji, torej na tistem ozemlju, ki je med osvobodilnim bojem in še danes izpričuje vzajemno povezavo. Pri taki postavitvi bi bilo treba dati večji pomen Brkinom kot bazi za širjenje osvobodilnega gibanja v Slovensko Istro, Trst, na Kras in po vsej Primorski, pa tudi zvezam, ki so v obratni smeri vodile iz Trsta in Istre proti Notranjski in Rogu in katerih namen je bil oskrbovanje osrednjih ustanov osvobodilnega gibanja s tehničnim in sanitetnim materialom. Najbrž pa pogoji za takšno postavitev za sedaj še niso zreli.

Kljub naštetim pripombam pa je koprski Muzej z obnovno razstavo o odporu in osvobodilnem gibanju na Primorskem opravil hvalevredno delo in tako razveselil marsikatero ljubitelja, naše junaške zgodovine. S. F.

FILM O UŽIŠKI REPUBLIKI

Po vesteh iz Beograda kaže, da bodo kmalu začeli snemati film »Užiška republika«. Režiral ga bo Zika Mitrović. Glavno moško vlogo bo igral član Hrvatskega narodnega kazališta Boris Buzančić, glavno žensko vlogo pa zagrebska igralka Božidarka Frajt. Nastopila bosta tudi Mija Aleksić in Rade Serbedžija. Producent filma bo »Inex-film« iz Beograda.

DOLŽNOST REVOLUCIONARNEGA PISATELJA

Te dni je bil na obisku v Beogradu svetovno znani kubanski pisatelj Alejo Carpentier. Med njegova dela spada tudi roman »Kraljestvo tega sveta«. »Za svojo dolžnost štejem,« je dejal, »pisati novo vrsto latinskoameriškega romana, precej različnega od tistega običajnega, preveč folklornega, dokumen-

tarnega popisovanja ljudskih običajev. Opredelil sem se za roman o mestu in njegovih ljudeh, čeprav se tudi folklori nisem povsem odrekel. Odkrivati je pač treba globlje resnice.« Kubanski pisatelj se v glavnem zanimajo za vprašanja revolucije in vseh sprememb, ki jih je ta povzročila v njihovi družbi.

Carpentier je sodeloval tudi v Russellovem mednarodnem sodišču za vojne zločine Američanov v Vietnamu.

VSTAJA V SRBIJI V DELIH UMETNIKOV

V Muzeju revolucije jugoslovanskih narodov v Beogradu so pred kratkim odprli razstavo »Vstaja v Srbiji leta 1941 v delih umetnikov«. Organizator razstave je Zgodovinski muzej Srbije. Razstavljeno je nad dvesto umetniških del: slike, kipi, spomeniki, knjige in posamezni prizori iz filmov. Razstava nazorno prikazuje potek vstaje v tej republiki. Te dni jo bodo prenesli v Kragujevac.

KRAJEVNE SKUPNOSTI IN MLADI

RADIO KOPER bo imel 4. 10. ob 17.00 na sporedu MLADINSKEGA KLUBA oddajo »Vloga mladih v krajevnih skupnostih«, ki bodo kot ena izmed najtemeljnejših celic našega samoupravljanja dobile poglobljen pomen.

NIKOLETINA BURSAČ KOT RADIJSKA IGRA

Na prvem radijskem sporedu bo 6. 10. ob 21.00 prišla na vrsto radijska priredba slavnega dela Branke Čopića »Doživljaji Nikolettine Bursača« I. del. Kdor je bral dogodivščine neuničljivega partizana, bo rad prisluhnil tudi radijski enačici, posebno ker ima Čopićev humor tudi globlje dimenzije.

S TOPNIČARJI OSEMNAJSTE DIVIZIJE

Gornja oddaja bo na prvem radijskem sporedu 7. 10. ob 10.05 v okviru redne oddaje »Se pomnite, tovariši...«. Snov za oddajo je vzeta iz knjige Ladislava Klauze NA BOJNI CRTI OSEMNAJSTE, ki jo namerava založba »BOREC« ponatisniti ta mesec.

PREMIERA BALETA »HIROŠIMA« V LJUBLJANSKI OPERI

Premiera tega baleta bo 4. 10. Skladatelj William Bukovy je žal umrl mlad, vendar je ustvaril pomembno delo, v katerem bo koreograf, režiser in kostumograf Karel Toth, nastopil pa bo celotni ansambel baleta Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani, v katerem bodo med drugimi Mojmir Lasan kreiral Pilota, Janez Mejač generala in Lane Stranič Vest, dirigent pa bo Vladimir Kobler. Prikazali bodo, da so edini ukazi, ki naj jih človek izpolnjuje, ukazi človečnosti.

FILATELISTIČNA RAZSTAVA »UPORNIŠKA GIBANJA«

Na tej razstavi, ki jo bodo v okviru tridesetletnice Kočevskega zborja odprli skupaj z razstavo »RAZVOJ LJUDSKE OBLASTI« v Seškovem domu 6. 10., bo sodelovalo 81 posameznikov in šol iz Slovenije. Vabilu sta se odzvali tudi Srbija in Hrvatska. Komisija bo ob koncu podelila diplome.

EDEN IZMED VZROKOV UPOROV

»Kmečka trgovina — eden izmed vzrokov uporov« je naslov oddaje na prvem radijskem sporedu 9. 10. ob 9.05 v okviru radijske šole za srednjo stopnjo.

ne zamudite

RAZSTAVA »SLOVENSKA PARTIZANSKA GRAFIKA«

Slovinci v Srbiji bodo od 10. 10. imeli priložnost ogleda razstave z gornjim naslovom, ki jo je na željo Kragujevskega muzeja organiziral »MUZEJ LJUDSKE REVOLUCIJE« iz Ljubljane. Razstava bo obsegala 73 del prominentnih slovenskih umetnikov, ki so prav v partizanski grafiki dosegli zavidljivo umetniško raven. Iz Kragujevca bodo razstavo preselili še v Čačak, Kraljevo in Titovo Užice.

»BOMBAŠI« PO SLOVENIJI

Kot pove naslov, gre za vojni film. Ljubiša Samardžić in Bata Živojinović nastopata v napeti vlogi iz NOV. Scenarist Predrag Golubović je bil tudi režiser tega svojega prvenca. Film je na letošnjem Pulju dobil »Veliko srebrno Areno«. Premiera v Ljubljani bo 5. 10. ob 21.00 v kinu »Komuna« v okviru »Filmskih petkov«.

ZBIRKA PREDAVANJ, KI JE IZŠLA PRI PARTIZANSKI KNJIGI

Revolucionarna misel v zgodovini Slovencev

Zgodovinsko društvo Slovenije in Inštitut za zgodovino delavskega gibanja sta s svojimi uglednimi sodelavci pripravila prijetno presenečenje za vse tiste, ki se zanimajo za preteklost našega naroda. Pri Partizanski knjigi v Ljubljani so izdali zbirko predavanj, ki so jih imeli oktobra 1972 v Škofji Loki. Predavatelji so si izbrali različna obdobja, v katerih so raziskali revolucionarno misel. Knjiga je izšla pod naslovom »Elementi revolucionarnosti v političnem življenju na Slovenskem«.

Bogo Grafenauer je pripravil poglavje »Razvoj programa kmečkih uporov od 1473 do 1573«, ki ga začenja z mislijo o duhovni povezavi med kmečkimi upori in narodnoosvobodilnim bojem med drugo svetovno vojno. Nič manj zanimiva ni ugotovitev, da je bilo upiranje slovenskih kmetov povezano s podobnimi gibanji v vzhodnih Alpah, saj se je upornišvo najprej razvilo v alpskem svetu zaradi posebnih oblik gospodarskega življenja.

Vasilij Melik je obdelal »Elemente revolucionarnosti v slovenski politiki 19. stoletja«. Večstoletno obdobje kmečkih uporov se je pri nas končalo s kmečkimi akcijami leta 1848. Kmečki nemiri v Avstriji so se začeli takoj po dunajski marčni revoluciji in so bili najmočnejši na tedanjem Kranjskem. Dosegli so zakon o ukinitvi podložniškega razmerja. Začela se je dolgotrajna pot vključevanja v politično življenje in utrjevanje narodne zavesti.

Janko Pleterški obravnava »Vprašanje nacionalne in socialne revolucionarnosti v letih 1896—1918«. Slovenski delavski razred je v obdobju svetovnega imperializma prvič nastopil kot nacionalno organiziran faktor z ustanovitvijo socialno demokratične stranke leta 1896. Elementi upora so obstajali tudi v klerikalni stranki. Močan element revolucionarnosti je pomenila tudi ideja zedinjenja Slovenije in z njo povezana ideja zedinjenja Jugoslovanzov. Narodna zavest je zorela med svetovno vojno ob spletkah domačih in tujih političnih sil.

Miro Stiplošek se je posvetil »Revolucionarnosti v obdobju 1918—1921«. Z ustanovitvijo države SHS je nastala prelomnica. Boj za narodno in socialno svobodo je

dobil drugačno obliko. Glavna sila v boju za socialne pravice je postajala KPJ.

Aienka Nedog je prikazala »Povezovanje revolucionarnih sil v okviru ljudskofrontnega gibanja na Slovenskem« v političnem življenju tridesetih let. Po politični pripadnosti močno razcepljeni delavski razred je iskal skupni jezik vseh v boju za svoje pravice. Pri nastajanju ljudske fronte je imela veliko vlogo KPS, čeprav so nasprotniki strašili s »komunizmom«. Nastopile so tudi patriotične sile, katerih odpor je sprožila rastoča hitlerjanska propaganda. Med vsemi sloji se je razvilo narodnoobrambno gibanje, ki je postajalo podlaga za bodočo OF.

Milica Kacin-Wohinz je napisala poglavje »Narodno-revolucionarno gibanje na Primorskem v luči politike in taktike komunistične stranke Italije«. V njem je osvetlila politični razvoj na Primorskem, ki je bil drugačen kot na jugoslovanskem področju Slovenije. Izredno zanimiv je prikaz vzrokov vključevanja večine prebivalstva v komunistično stranko in nastanka narodno-revolucionarne struje. Opisala je tudi odnose KPI do slovenskega prebivalstva. Bralcu postane razumljivo, zakaj je bil narodnoosvobodilni boj za Primorje le logično nadaljevanje dvanajset let trajajočega odpora proti fašizmu in zakaj pri njih ni bilo organizirane kontrarevolucije. Poglavje je podprto z odlično dokumentacijo.

France Škerl pojasnjuje »Revolucionarno bismo v razvoju slovenskega narodnoosvobodilnega boja«. Revolucionarnemu razvoju je pri nas odprla pot ustanovitev Osvobodilne fronte, v kateri je KPS zaradi svoje načelnosti in svoje izkušnosti odigrala glavno vlogo. V skupni boju so šli prostovoljno pripadniki vseh slojev. To obdobje zato pomeni višek v stoletja trajajočem boju za pravice slovenskega naroda.

Posamezna poglavja smo na kratko povzeli z namenom, da bi opozorili naše bralce, med njimi posebno predavatelje zgodovine, na to dragoceno delo, ki na stoosem najstih straneh prikaže bistvo dolgoletnega boja za obstoj slovenskega ljudstva.

Cena knjige je 40 dinarjev.

POLDE VRBOVSEK

VODLJIVE LETALSKÉ BOMBE

Američani trdijo, da je za uničenje šestih ciljev z 225-kilogramskimi klasičnimi bombami bilo potrebno opraviti do tisoč letalskih poletov, kar je stalo do petnajst milijonov dolarjev. Če pa uporabljajo vodljive bombe, potrebujejo za uničenje istih ciljev le še 20 letalskih poletov, stroški pa so 25-krat manjši kot v prvem primeru.

V zahodnih deželah uporabljajo dva glavna tipa vodljivih bomb: s televizijskim in laserskim vodenjem. Ameriška bomba WALLEYE-1, ki ima televizijski sistem vodenja, je opremljena z miniaturno televizijsko kamero, prek katere pilot na svojem zaslonu opazuje cilj. Brž ko je letalo naravnano proti cilju, pilot spusti bombo, še prej pa preklopi sistem vodenja na režim avtomatičnega spremljanja cilja. Med padanjem bombe televizijska glava za samovođenje avtomatično popravlja smer bombe tako, da oddaja ustrezne signale premikalnim napravam aerodinamičnih kril.

zanimivosti

Pri laserskem sistemu vodenja pilot letala, ki nosi bombo, ali drugega letala v bližini z laserjem osvetljuje cilj, pri čemer se del laserskih žarkov odbija, prestraža pa jih glava za samovođenje v bombi. Med padanjem bomba popravlja smer na enak način kot bomba s televizijskim sistemom vodenja.

V Vietnamu so najraje uporabljali bombe z laserskim sistemom vodenja, ker so le-te cenejše od »televizijskih« bomb. Tako na primer stane navadna 1200-kilogramska bomba 1.800 dolarjev, bomba z laserskim sistemom 4.600 dolarjev, bomba s televizijskim sistemom pa 18.000 dolarjev.

LASER IN VESOLJSKI POLETI

Znano je, da laserji močno olajšujejo vzdrževanje zvez na velikih razdaljah. Najnovejši načrti predvidevajo, da bodo prek laserskih naprav omogočili televizijski prenos ob pristanku na Mars, ki je oddaljen od Zemlje 80 — 100 milijonov kilometrov. S pomočjo laserja lahko prenašajo televizijske programe na približno 100 kanalih. Z uporabo laserske tehnike za zveze med vesoljskimi ladjami pa se hosta močno zmanjšala obseg in teža sedanjih velikih anten, s tem pa tudi teža vesoljskih ladij.

BORCI 9. SNOUB IN ZDO!

Naš zbor, ki je bil določen za 30. septembra 1973 v Kočevju, je preložen na nedeljo, 7. oktobra, prav tako v Kočevju, ob 8.30 pred osnovno šolo Mirka Bračiča. Pridite v čim večjem številu!

LJUBLJANA,
CESTA NA VRHOVCE 2

VAM NUDIJO

modularni blok

stropnik monta — višine 12 cm in 16 cm

pregradni blok — debeline 12 cm v »INDUSTRIJSKI PRODAJALNI« je na razpolago ves ostali gradbeni material (apno, cement, strešnik, salonit, elementi za dimnik itd.)

Kličite telefonsko št. 61-965 ali 61-805

TAKOJSNJA DOBAVA
SOLIDNE CENE

obrambna vzgoja in ljudska zaščita

RADAR NA BOJIŠČU — PEHOTNE ELEKTRONSKE OČI — KAKO JE MOGOČE PONOČI RAZLIKOVATI VOJAKE OD GRMOVJA

Noč ni več noč

Kako deluje radar

Ko je delal poskuse z elektromagnetnimi valovi, je Heinrich Herz že leta 1891 odkril, da se ti valovi izvrstno odbijajo od kovinskih predmetov. Kasneje, v začetku tega stoletja, so mnogi strokovnjaki predlagali, naj bi ta pojav izkoristili za lokacijo — za določanje mesta, kjer so ladje in letala, takrat, ko jih zaradi teme ali megle ne moremo videti s prostim očesom. Elektromagnetni valovi se namreč nemoteno prebijajo tudi skozi meglo in oblake. To zamisel pa je bilo spričo tehničnega razvoja mogoče uresničiti šele pred začetkom druge svetovne vojne. Takrat so v nekaterih deželah izdelali naprave za odkrivanje ladij in letal s pomočjo radia. Te naprave so imenovali radiolokatorje, skrajšano pa radarje.

Vsak radar vsebuje radijski oddajnik, ki proizvaža in v prostor oddaja kratke, vendar močne impulze radijskih valov, in radijski sprejemnik, ki lovi impulze od cilja (letala ali ladje) odbitih radijskih valov. Radarski oddajnik in sprejemnik imata skupno anteno, ki pa radijskih valov ne pošilja na vse strani, ampak jih usmerja tja, kamor je antena obrnjena. Zato sprejemnik lahko prebreže odbiti impulz samo iz te smeri.

Da bi lahko natančno določili položaj cilja, moramo vedeti ne samo za smer, ampak tudi za njegovo oddaljenost. Ker vemo, da znaša hitrost elektromagnetnih valov 300.000 km na sekundo, ni težko izračunati, koliko časa potrebuje radarski impulz za pot do cilja in nazaj. Če je cilj oddaljen 150 km, bo radarski impulz potreboval 0,001 sekunde. Da pa se ne bi pri določanju razdalje zmotili več kot za 1,5 km, moramo izmeriti čas z natančnostjo do 0,00001 sekunde.

Radar ima posebno, zelo natančno napravo za merjenje najmanjše časovne enote. To je katročna cev. Na zaslonu te posebne elektronske cevi pa nam svetec ne kaže časovne enote, ampak ze izračunano razdaljo do cilja. Na ta način lahko radarist že na prvi pogled ugotovi, kako daleč je do cilja.

Dopplerjev efekt

Problem odkrivanja ciljev na kopnem je rešen po zaslugi tako imenovanega Dopplerjevega efekta. Avstrijski znanstvenik Doppler je že leta 1842 odkril, da se višina tona (na primer piska lokomotive) spreminja, če se izvor zvoka premika. Ko se nam lokomotiva približuje, je ton piska visok, ko je lokomotiva poleg nas, je ton običajen, ko pa se oddaljuje, ton postaja čedalje nižji. Fiziki bi rekli, da se spreminja frekvenca zračnih valov.

Ruski astronom Bjelopolski je leta 1900 s poskusom dokazal, da podobne spremembe nastajajo tudi pri svetlobi, če se svetlobni izvor premika. Kar velja za svetlobo, pa velja tudi za vse elektromagnetne valove.

Ta fizikalni efekt, ki ga imenujejo Dopplerjev efekt, so izkoristili tudi v radarjih z namenom, da ne bi spričo mnogih odrazov prišlo do zmede. Takšen radar registrira samo tiste elektromagnetne valove, ki se odbijajo od premikajočih se predmetov in ki se jim zaradi tega v skladu z Dopplerjevim efektom spreminja frekvenca. Posebna naprava, ki je ograjena v radar, spušča na zaslon samo odraze tistih predmetov, ki se premikajo, vse druge pa zbrše. Zato radarist lahko odkrije človeka, ki se premika, in tank na vožnji, ne pa tudi hiše, ki je nepremična, ali drevo na kaki jasi. Nepremični vozil in topov potemtakem ni moč razlikovati od bližnjih predmetov — dreves, grmov, hiš, kamenja itd.

Radar za kopenske cilje registrira odkrite predmete največkrat zvočno. Zato imajo radaristi slušalke na ušesih. Ti radarji pa imajo včasih tudi številčnico, na kateri kaže oddaljenost do odkritega premikajočega se predmeta. Nekateri radarji imajo osciloskop, ki natančneje določa ne samo razdaljo do cilja, ampak tudi njegov značaj — ali gre za človeka ali žival, kamion ali tank, vlačilec ali kamion itd. Včasih je mogoče razlikovati celo moškega od ženske.

Sodobni radarji

Prvi radarji za odkrivanje ciljev na kopnem so bili precej okorni. Običajno so jih prevažali, če pa jih je bilo treba prenesti, so za to potrebovali vsaj tri ali štiri ljudi. V zadnjem desetletju pa so se radarji že tako zelo izpopolnili, da jih lahko prenaša že en sam človek, za ravnanje z njimi pa tudi zadostuje en ali največ dva človeka. Prav sedaj preizkušajo miniaturne radarje, ki jih bodo imeli vojaki pritrjene kar na ceveh svojih pušk.

Sodobni radarji za kopenske cilje obra-

tujejo navadno na valovni dolžini, ki se vrti okrog 3 cm. Pri določanju razdalje se lahko zmotijo do 25 metrov, pri določanju smeri pa do 1,4 stopinje.

Za opazovanje na kopnem uporabljajo tri vrste radarjev: majhnega, srednjega in velikega dometa. Med radarje z majhnim dosegom sodijo tudi francoski OLIPHANT, ameriški AN/PPS-4 in italijanski SENTINEL. Ameriški radar AN/PPS-4 tehta 25 kg, ima pa 8 km doseg. Premikajočega se človeka lahko odkrije na razdaljah do 2000 metrov. Vsaka izvidniška četa ima po dve, vsaka oklepna četa pa po štiri take postaje.

Od radarjev za opazovanje na srednjih razdaljah je znan ameriški AN/TPS-33, ki tehta 120 kg (za prenašanje ga lahko razdeležo na šest delov) in ki ima 18 km doseg. Človeka, ki se giblje, odkrije na razdaljah do 6,5 km. Po dva taka radarja imajo izvidniški bataljoni, po pet pa motorizirani pehotni in tankovski bataljoni. Francosko-zahodni nemški radar srednjega dometa RATAC pa tehta 160 kg, medtem ko odkriva človeka na razdaljah do 12, vozilo pa na razdaljah do 20 km.

Med radarje velikega dosega (do 40 km) sodi ameriški AN/TPD-2, ki je težak 275 kg in ki ga prevažajo s helikopterjem.

Radarji za opazovanje na kopnem so

UPORABA NOVIH IZVIDNIŠKIH SREDSTEV V VIETNAMSKI VOJNI

Leteči roboti

Američani so začeli razvijati brezpilotna izvidniška letala že pred kakimi dvajsetimi leti. Se posebno prizadevni so bili na tem področju v obdobju hladne vojne, zlasti pa po sestrelitvi njihovega vohunskega letala U-2 nad ozemljem Sovjetske zveze. V nameri, da bi zbrali podatke obveščevalnega pomena z ozemelj drugih dežel, so na najbolj brezobziren način vdirali v zračni prostor mnogih neodvisnih dežel. Za izvidništvo te vrste so zlasti na obmejnih območjih (Kitajska, Severna Koreja, Severni Vietnam) navadno uporabljali brezpilotna letala. Dokaz za to je podatek, da so Kitajci samo do maja 1965 nad svojim ozemljem sestrelili osem ameriških brezpilotnih letal, ki so bili vzleteli s Formoze ali pa so jih proti Kitajski usmerili iz zraka (iz letal C-130).

Američani menijo, da je pošiljanje brezpilotnih izvidniških letal manj tvegano, kakaj v primeru, če je letalo sestreljeno, ni nobene priče (pilot), katere izpoved bi utegnili povzročiti tolikšno nevarnost, kot se je zgodilo v primeru sestrelitve U-2 nad ozemljem Sovjetske zveze.

Izvidniška brezpilotna letala imajo sedaj že skoraj vse večje sodobne vojske na svetu. Najuspešnejše na tem področju pa so ZDA. V tem ni nič presenetljivega, saj vemo, da so ZDA porabile v te namene ogromno denarja.

Iz doslej objavljenih podatkov je znano, da ZDA razvijajo brezpilotna letala za izvajanje dveh nalog:

- letala za taktično izvidništvo in opazovanje bojišča in
- letala za izvidništvo na večjih razdaljah.

V prvo skupino sodi večji del brezpilotnih letal. Letala te vrste dosežejo hitrost 150–600 km na uro, v zraku ostanejo 60–70 minut, v tem času pa lahko prelete do 200 km dolgo pot. To so sorazmerno majhna letala, saj tehtajo le po 150–700 kg. Zato je njihova zmogljivost dokaj omejena.

Večino brezpilotnih letal te vrste ima kopenska vojska.

V drugo skupino sodijo novejši tipi brezpilotnih letal, katerih zmogljivost je precej večja od letal iz prve skupine. Brezpilotna letala iz druge skupine lete s hitrostjo 700–1500 km na uro, njihov doseg znaša več kot 1000 km, v zraku pa lahko ostanejo več kot uro.

Brezpilotna izvidniška letala imajo opremo za

- aerofoto izvidništvo,
- infra rdeče izvidništvo in
- elektronsko izvidništvo (radarsko, televizijsko in radiotehnično).

Letala, ki so namenjena za aerofoto izvidništvo, so opremljena s 3–5 kamerami, s katerimi lahko snemajo navpično ali poševno. Infra rdeče naprave so vselej združene tudi z aerofoto opremo in so potemtakem le dopolnitev v primeru slabega vremena ali za ugotavljanje dobro maskiranih ciljev. Letala novejša izvedbe imajo tudi radarsko in televizijsko opremo, s katero je mogoče po-

Prenosni radar tipa RASURA tehta 60 kg. Z njim je mogoče odkriti pešaka na razdalji do 7, vozilo pa na razdalji do 10 kilometrov.

doslej najzanesljivejše sredstvo za odkrivanje vseh premikov na bojišču, čeprav ne nadomeščajo povsem opazovalnih infra rdečih naprav. Znano pa je, da si z infra rdečimi napravami v megli ne moremo dosti pomagati, medtem ko nam radarji tudi v megli posredujejo razločno sliko vseh premikajočih se predmetov. (FRONT)

snetke med poletom neposredno oddajati v center.

Dejstvo, da Američani porabijo vsako leto okrog sto milijonov dolarjev za gradnjo brezpilotnih izvidniških letal, samo po sebi dokazuje, kakšno pozornost posvečajo ZDA nadaljnjemu razvoju te nove opreme. Vendar s tem zneskom niso zajeti le stroški za brezpilotna letala, ampak tudi za ostalo opremo in naprave. Sem sodi:

— razvoj nove izidniške opreme na bazi infra rdečih senzorjev, laserjev in radarjev,

— izpopolnjevanje naprav za vodenje v zraku in

— razvoj naprav za registriranje, obdelavo in reproduciranje izvidniških podatkov.

Ker gre za zelo donosne posle, so se nekatera ameriška podjetja že specializirala za izdelavo brezpilotnih letal. Med temi podjetji so tudi Royan, Rockwell, Fairchild, Boeing, LTV in druga.

Pred dvema letoma so ZDA začele financirati nov program za razvoj brezpilotnih letal (COMPASS DWELL). Program predvideva, da morajo brezpilotna izvidniška letala ustrezati naslednjim pogojem:

— v zraku morajo nepretrgoma ostati vsaj 24 ur,

— morajo biti usposobljena za polete na srednjih in velikih višinah (prek 15.000 metrov),

— usmerjati naj bi jih bilo moč z razdalje do 400 kilometrov,

— njihovo vzdrževanje ne sme biti drago in

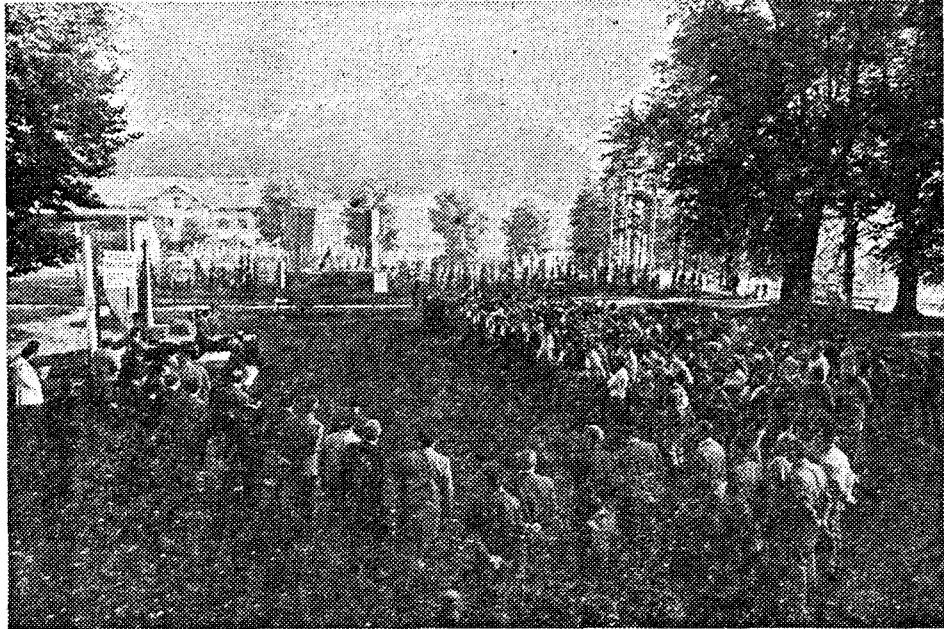
— morajo biti usposobljena za vzlete s tal in iz zraka (z letal).

Če sodimo po nekaterih objavljenih podatkih, so doslej izdelali že dva prototipa novega brezpilotnega izvidniškega letala L-450F.

Znano pa je tudi to, da ZDA še nadalje razvijajo obstoječe družine brezpilotnih letal FIREBEE z oznako MOM-34. Ta letala so uporabljali v vietnamski vojni zlasti za izvidništvo tistih con v Severnem Vietnamu, ki so imele močno protizračno obrambo. Letala so pošiljali na pot z vnaprej določenim programom z laoskega ozemlja in v območja Tonkinškega zaliva. Da bi čimprej povečali njihov doseg, so jih navadno izstrelili v zrak v Laosu, nato pa so brezpilotna letala letala prek ozemlja Severnega Vietnama vse do Tonkinškega zaliva, kjer so se s padali spustila na morsk gladino v bližini ameriških letalonosilk. Kasneje so jih spet uporabljali, da so jih z območja Tonkinškega zaliva izstrelili s transportnih letal C-130, pristala pa so v Laosu.

Sprva so brezpilotna letala opravljala svojo nalogo z višine 10.000–15.000 metrov. Ker pa so jim nasprotnikove protiletalske rakete na teh višinah prizadevale občutne izgube, so se letala v rajonu izvidovanja spuščala na višino 500 metrov, ko pa so bila spet zunaj dosega protiletalskih raket, so se dvignila in nadaljevala polet na višini 10.000 metrov in več.

Pomerilo se je 51 ekip

(Slika 1)
DOBRNA, sobota, 29. sept. — Dan je bil kot nalašč — jutro bleščeče rosno, dopoldne in popoldne sonce; izjemen dan po dolgotrajnem deževju, dan, ki mu je takoj spet sledil dež, dež, dež... Zbralo se je 51 tričlanskih ekip iz prav toliko slovenskih občin, lahko rečemo »tekmovalna smetana« slovenskih rezervnih vojaških starešin. Kot gostje in gledalci pa še republiški sekretar za narodno obrambo Miha Butara-Aleks, prvi komandant slovenske partizanske vojske Franc Leskošek-Luka, sekretar Strelske zveze Slovenije Franc Titan in predstavnik zveznega odbora ZRVS Jugoslavije Vinko Milić. Vsem, predvsem pa seveda tekmovalcem, je pred začetkom spregovoril predsednik republiškega odbora ZRVS Slovenije dipl. inž. Slavko Korbar.

Nato se je začelo... (V opisu bomo kar se da kratki; naj vam govore slike, besede so bile povedane že velikokrat — tudi v prejšnji številki, ko smo natančno poročali o programu tekmovanja.)

(Slika 2)
Na vzpetinici nad Novim gradom, kjer je zavod Ivanke Uranjekove, so misli tekmovalcev pustile trenutno stvarnost ob strani, v hipu so bili fantje, moške in tudi že priletni možaki, člani ekip, v mislih komandirji vodov. Vsak je po svoje razporejal svoje »oborožene sile«, vrisoval na karto in sklepal uničevalni obroč okoli sovražne diverzantske skupine. Vsake po svoje... rešitve pa so bile pravilne, malo manj pravilne, še manj... in tudi nepravilne.

(Slika 3)
Odgovarjanje na zahtevna vprašanja iz vojaške teorije — tudi tu je šlo za protidiverzantski boj — zahteva zbranost, mir, pravo vzdušje — in za kaj takega je bilo najprimernejše šolsko poslopje, učilnica s svojimi tihimi zidovi, z mizami in stoli, ki so jih dan poprej še drsali osnovnošolčki.

(Slika 4)
Stvar je resna, gre za topografske znake in sploh za topografsko znanje. Brez karte ne gre: na njej se je treba znajti kot v domači kuhinji, poznati jo je treba kot lastni žep.

Prihodnjič:
PREDSTAVLJAMO VAM
ZMAGOVALCE

Posnetki: MARJAN GARBAJS
Besedilo: MIROSLAV ULČAR

(Slika 7)
In pred ciljem še v pravi sprinterski tek. Mišice se napenjajo, žulji pokajo, vse frči — kape, papirji, torbice opletajo. Kajti kdor je tukaj hitrejši, si lahko popravi tisto, kar je na prejšnjih delovnih točkah izgubil. Točke so pač točke...

(Slika 5)
Nedeljeno mnenje je, da ga ni težjega streljanja s pehotnim orožjem, kot je streljanje s pištolo. Samo malce zaniha roka, samo za spoznanje nepazljiv pritisk na petelina — in krogle že tolčejo v tla le nekaj metrov pred strelcem ali pa frčijo okrog tarče, da je kaj. Zato je vsekakor treba pohvaliti in posebej opozoriti na Jožeta Perkota iz ptujske ekipe, ki je od 50 možnih nastreljal kar 49 krogov; nič dosti slabša pa nista bila tudi Vinko Mav iz ekipe Ljubljana-Center s 44 krogi in Boris Verbančič (vodja zmagovite ormoške ekipe) s 42 krogi.

Zmagovalci: EKIPE — 1. ORMOŽ (769 točk), 2. TOLMIN (707 točk), 3. NOVO MESTO (705 točk); POSAMEZNIKI — 1. MAKS ANTOLIČ (266 točk), 2. BORIS VERBANČIČ (262 točk), 3. JOŽE ŠANTELJ (261 točk)

telegrami

PTUJ: Na seji občinskega odbora ZRVS so ugotovili, da je bila udeležba rezervnih starešin na orientacijskih pohodih osnovnih organizacij dobra, vendar pa se določeno število članov ni udeležilo pohodov, čeprav bi se jih morali. V združenjih, kjer je zamudnikov manj kot deset, zanje ne bodo organizirali ponovnega pohoda, temveč jih bodo priključili na pohod v tisto sosednje združenje, kjer je zamudnikov več.

KAMNIK: Tukajšnji rezervni vojaški starešine so sklenili, da bodo začeli z načrtno pomočjo taborniški organizaciji. Mladinci-taborniki so prepuščeni sami sebi, nimajo nobenega starejšega mentorja, zato se bodo v taborniško organizacijo vključili tudi rezervni starešine ter ji pomagali. Tesno bodo sodelovali tudi s planinci.

KAMNIK: Na seji občinskega odbora ZRVS so sklenili, da bodo nabavili prapor ZRVS občine Kamnik in ga razvili na praznovanju dneva JLA.

GROSUPLJE: Statistični podatki povedo, da se je letos orientacijsko-taktičnih pohodov v tej občini udeležilo 75,3 odst. obveznih starešin. Opravičeno odsotnih je bilo 14,81 odst., neopravičeno pa 9,89 odst. Izpit je opravilo 96,72 odst., ni pa ga opravilo 3,28 odst. rezervnih starešin.

TREBNJE: Skupščine po vseh krajevnih združenjih rezervnih vojaških starešin bodo v tej občini izvedli najpozneje do 8. oktobra, občinska skupščina ZRVS pa bo predvidoma 27. oktobra.

BREŽICE: Občinski odbor ZRVS je septembra izvedel občinsko orientacijsko-taktično tekmovanje, ki je obsegalo streljanje z vojaško puško, preizkuse znanja iz vojaške teorije in topografije, taktično nalogo ter orientacijski pohod na 6 km dolgi progi. Zmagala je ekipa Brežice II., druga je bila ekipa Brežice I., tretja pa Globoko. Med posamezniki so bili najboljši Poldi Rovani, Anton Ajster in Franc Kene.

(Slika 6)
Potem pa skozi mavrično pisano jesensko naravo. V rokah karte, kompasi, listine s podatki o azimutu; izlet v neznano, ki pa mora še o pravem času postati znano; kdor ne najde kontrolne točke, izgubi ocenjevalne točke.

SLOVENJ GRADEC

SPOMINSKA PLOŠČA
JOŽETU DRUŠKOVIČU

Na Druškovičevi domačiji na Glavnem trgu v Slovenj Gradcu so v nedeljo, 23. septembra, odkrili spominsko ploščo predvojnemu komunistu in prvoborcu Jožetu Druškoviču.

Pred vojno je Druškovič zlasti deloval med delavsko mladino, leta 1939 pa so ga oblastniki stare Jugoslavije zaprli. Leta 1941 so Druškovičovo družino izgnali v Srbijo, kjer se je Jože pridružil partizanom iz Trstenika, ko se je začela v SR Srbiji vse ljudska vstaja. V Užicu je pozneje vstopil v slovensko partizansko četo »Ivan Cankar«, pozneje pa je bil Jože Druškovič borec 1. Proletarske brigade in postal komandir čete Sumadijskega bataljona, življenjsko pot pa je sklenil z več drugimi partizani januarja 1942 v Bosni.

Slovesnosti ob odkritju spominske plošče Jožetu Druškoviču so se zvrstili več sto prebivalcev središča Mislinjske doline udeležili tudi najožji sorodniki Druškoviča. Življenjsko pot Jožeta Druškoviča je orisal Jože Druškovič, spominsko ploščo pa je odlikoval znana revolucionarka iz Mislinjske doline Jelka Polenk. Recitatorji, slovenjgraški oktet in delavska godba pa so izvedli priložnostni program.

— M —

LOGATEC

SESTAL SE JE ODBOR
LOGAŠKEGA BATALJONA

V soboto, 29. 9. 1973, se je sestel stalni odbor Logaškega bataljona v Rovtah pri Logatcu. Odbor se je konstituiral, izvolil je predsednika, tajnika, blagajnika in komisijo za pisanje zgodovine. Za predsednika je bil izvoljen Gregor Tršar, za tajnika Franc Jerina, za blagajnika Bojan Ožbolt, za predsednika za pisanje zgodovine pa Karel Rozman.

Logaški bataljon se je sestel po 30 letih ravno tam, kjer je bil ustanovljen, v Ziberšah pri Logatcu, v Tumletovi dolini. Prvi zbor

bataljona je bil za občinski praznik 9. 9. 1973. in na tem zboru so preživeli borci in borke izvolili stalni odbor, ki bo izdelal delovni program in začel pisati zgodovino.

Na zboru bataljona je bil sprejet predlog, naj bi skupščina občine Logatec podelila bataljonu domičil v letu 1974, za občinski praznik. Stalni odbor bataljona bo poskrbel, da to srečanje bataljona ob tej priložnosti dobro organizirano.

Na stannem odboru so tudi sklenili, da bo odbor imel tesne stike z vsakim posameznikom tega bataljona, da bi bilo sodelovanje tovariško srečanje ob tabornem ognju čimbolj prisrčno. Dogovorili so se tudi: ko dobi bataljon prapor, bodo šli prav vsi za pogrebnim svečanostim, kadar bo umrl kak član bataljona.

Srečanje stalnega odbora v soboto, 29. 9. 1973, v Rovtah nad Logatcem bo ostalo vsem v lepem spominu.

FRANC JERINA

POSTOJNA

LEP IZLET UPOKOJENCEV

Društvo upokojencev v Postojni si je izbralo septembarsko nedeljo za dan svojega izleta po prelepi Gorenjski. Odpravili smo se v bohinjski kot. Odpeljali smo se s štiriimi avtobusi.

Prekmalu smo morali zapustiti prelep bohinjski kraj. Namenili smo se še v Begunje. Poprej smo bili veselih obrazov, brž ko pa smo stopili proti poslopju, kjer je toliko naših ljudi nepopisno trpelo in umiralo, pa je bilo povedano vse s tem, kar je pritaženo dejal eden izmed tovarišev: »Veste, tudi jaz sem bil takrat tam...« Molče smo stopali tam mimo, kjer so se oglašali kriki na smrt mučenih naših ljudi in kjer so odhajali v smrt pred puške talci.

S posebnim zanimanjem so si izletniki ogledali posamezne celice in pretreseni so zapuščali kraj nekdanje groze in trpljenja. »Ko človek vse to vidi, ne more biti več vesel,« je pripomnila priletna izletnica.

Odpeljali smo se zamišljeni pod globokimi vtisi.

ANDREJ MIKLAVČIČ st.

VELENJE

PRIPRAVE NA OBČINSKO
SLAVJE ŠALEŠKE DOLE

Občina Velenje praznuje že vrsto let občinski praznik 8. oktobra, in to v spomin na prvi partizanski napad na mesto Šoštanj v noči od 7. na 8. oktober 1941. leta.

Osrednji slovesnosti ob letošnjem občinskem prazniku v eni od krajevnih skupnosti, kot je bil običaj nekaj zadnjih let, ne bo. Slavje bo potekalo v vseh krajevnih skupnostih, združeno pa bo z odprtjem več pomembnih objektov. Prireditve bodo potekale v dneh od 4. do 7. oktobra.

V četrtek, 4. oktobra, bodo tako izročili namenu novo vzgojno varstveno ustanovo »Gorenjek«. Dan pozneje, v petek, 5. oktobra, bodo odprli v prostorih velenjske knjižnice razstavo »Občina Velenje v likovnih upodobitvah«, pred domom kulture bo promenadni koncert godbe na pihala Rudnika lignita Velenje, ob 17.30 pa bo v dvorani doma kulture svečana seja splošnega zbora občine Velenje.

V soboto, 6. oktobra, bodo pri osnovni šoli Biba Roček v Šoštanju odprli »Telovalnico solidarnosti«, slavje pa bodo popestrili s kulturnim programom. Popoldne bo v Lajšah letalski miting. V Velenju pa bodo odprli novo proizvodno halo »Modnega salona« Komunalno obrtnega centra Velenje. Zvečer pa bo v Velenju modna revija z zabavnim programom; revijo bo pripravilo trgovsko in proizvodno podjetje »ERA« Velenje.

Zaključne slovesnosti bodo v nedeljo, 7. oktobra. Ob 9.30 bo komemoracija pred spomenikom talcev v Šoštanju, pozneje pa bodo izročili namenu modernizirano cesto v Skorno ter odprli otroško igrišče in razvili zastavo Društva upokojencev v Pesju pri Velenju.

— M —

JESENICE

DVE NOVI
SPOMINSKI PLOŠČI

Na zadnji seji občinskega odbora Zveze prostovoljcev-borcev za severno mejo 1918-19 na Jesenicah so se vsi strinjali, da bo 29. novembra najprimernejši dan za odkritje spominskih plošč na Jesenicah na železniški postaji in v Podkorenu.

Priprave za vzidavo teh plošč trajajo že precej dolgo. Ti plošči bodo odkrili v spomin na tiste čase po prvi svetovni vojni, ko so se na jeseniški železniški postaji zbirali prostovoljci, da bi obvarovali prebivalstvo pred morebitnimi izpadi vojaštva razpadle avstro-ogrske vojske. To vojaštvo se je v množicah vračalo čez Jesenice z italijanskega bojišča. Izmed njega pa so se zavedni Slovenci združili v prostovoljske enote za obrambo naše severne meje. Sredi novembra 1918 sta bili ustanovljeni ljubeljska in alpinska četa za obrambo naše severne meje in za varstvo našega, slovenskega življa na Koroškem. Z istim namenom so v zgornji savski dolini ustanovili četo prostovoljcev pod vodstvom nadporočnika Šefmana. Ta četa je zasedla položaje ob demarkacijski črti pri Ratečah in na Vršču ter na karavanjskih vrhovih.

Odločili so se za besedilo na ploščah po predlogu domačina, pesnika Mihe Klinarja: »Če v onih časih ne bilo bi nas, še večji kos slovenske zemlje bi odnesel tuji plaz.«

Podpis pa bo: Alpinska, ljubeljska in Šefmanova četa, jeseniški in ljubeljski odred — Zveza prostovoljcev-borcev za severno mejo 1918-19.

Odbor se je obrnil na delovne organizacije, da mu bodo s prispevki pomagale poravnati stroške. Tudi zbiranje prispevkov med člani je bilo uspešno, saj so zbrali nad 2000 din. — Bronasti plošči bodo vili v jeseniški železarni. Delovna organizacija železarne je pokazala veliko razumevanje za nekdanje prostovoljce; zagotovila je, da bo plošči vili brezplačno. Emblemi je zasnoval akademski slikar Jaka Torkar.

s. š.

RAVNE NA KOROŠKEM

STROKOVNA VZGOJA
REZERVNIH VOJAŠKIH
STAREŠIN

Na zadnji seji občinskega odbora ZRVS so razpravljali predvsem o strokovni vzgoji članstva. Obravnavali so program za idejno

brest cerknica
industrija pohištva Jugoslavija
telefon 791-080 telex 31-167

politično izobraževanje in za splošno vojaško usposabljanje prihodnje leto. Program med drugim določa naslednje:

Rezervni vojaški starešine se bodo strokovno izpopolnjevali na podlagi gradiva, ki ga objavlja »Naša obramba«. Prirejali bodo strokovna predavanja o vseljidski obrambi. Udeleževali se bodo taktično orientacijskih pohodov. Uporabili pa bodo tudi vse druge oblike strokovnega izpopolnjevanja, kakršne so na primer taktično tehnični zbori, strokovni izleti, dodatna predavanja, udeležba na vajah operativnih in partizanskih enot itd.

Občinski odbor je znova priredil predavanje (z izpiti) za tiste člane, ki se jih niso udeležili spomladi ali pa niso bili na taktično orientacijskem pohodu. Prav tako so pripravili bojno streljanje z avtomatično puško za vse rezervne vojaške starešine, ko so bile vaje partizanskih in teritorialnih enot. — Na seji so tudi določili ekipo, ki se je udeležila republiškega tekmovanja na orientacijsko taktičnem pohodu 29. septembra.

Franjo SREBOTNIK

IZLET NA KOČEVSKI ROG

Združenje borcev NOV Ravne pri Šoštanju je eno najdelavnejših v Saleški dolini. Med drugim posveča skrb tudi zdravstvenemu varstvu in kreipitvi svojih članov. Prireja razne prireditve, lepo skrbi za spomenike in spominske plošče, prireja pa tudi izlete v kraje, pomembne iz zgodovine NOB.

Tudi letos je združenje pripravilo izlet. Odločili smo se za obisk Kočevskega Roga. Priglasilo se je toliko članov, da smo napolnili dva avtobusa. Potovali smo skozi Mokronog, Šmarješke toplice, Otočec, Novo mesto in Dolenjske toplice. Nismo pa se utegnili dalj časa pomuditi v vseh teh krajih.

Na Rogu, na bazi 20, smo se natančneje seznanili, kako so tam med vojno živeli in

delali tovariši. Partizansko ozračje je ustvaril še harmonikar Kumer, ki je igral partizanske pesmi. Imeli smo priložnost seznaniti se s številnimi drugimi izletniki, ki so bili tedaj na Rogu.

Na poti domov smo se ustavili še v Žumberku in ob spomeniku padlim polčili venec. Med vklesanimi imeni sta tudi ime ni dveh borcev iz naše vasi. — Izlet bo ostal vsem udeležencem v najlepšem spominu.

Fr. H.

SENTJUR

POHOD V PONIKVI: RVS,
MLADINCI IN STRELCI

V nedeljo, dne 16. septembra je občinski ogbor ZRVS pripravil za svoje člane orientacijsko-taktični pohod na območju krajeve skupnosti Ponikva. Približno 6 km dolga pot, ki so jo rezervni starešine morali prehoditi, je potekala v več smereh od Ponikve do lovskega doma na Tičevem. Na startu so se članom RVS pridružile še ekipe mladine in strelskih družin. Pred samim pohodom so se vse ekipe pomerile v streljanju s polavtomatsko puško, kjer sta največ krogov dosegla dipl. inž. Ciril ZMAHER — 46 in Vinko KUGLER — 44 (od 50 možnih). Na poti so morale ekipe s pomočjo kompasa odkrivati posamezne kontrolne točke in reševati zastavljene naloge. Na koncu so se vsi udeleženci pomerili še v streljanju z vojaško pištolo. Tu sta največ krogov dosegla Ivan KOVAČ — 25 in Anton Mlinar — 24 (od 30 možnih). Na cilju so si vsi udeleženci lahko ogledali razstavljeni sodobna sredstva za zvezo in si ogledali demonstracijsko streljanje s solskimi tromblonskimi minami. Po končanem pohodu je bilo v Lovskem domu tovariško srečanje, kjer so se rezervni starešine in drugi udeleženci v lepem vremenu in veselem razpoloženju zadržali do poznih popoldanskih ur.

JAKA TANSEK

nagrada OF
zvezna nagrada
4. julij
Knjiga Karla Grabeljske
bolečina
KRITIČNI OPIS DRUŽBENIH
roman bolečina
RAZMER PRI NAS

bolečina
včeraj
danes
jutri

Glavni junak Korečan po vojni ne najde prostora zase niti v javnem niti v osebnem življenju. Odrinje se družbi in samemu sebi, dokler povsem ne obupa v prepričanju, da se brez vere ne da in ne plača živeti.

Roman Karla Grabeljske Bolečina ima nedvomno posebno mesto v slovenskem sodobnem pripovedništvu tako zaradi vsebine kot zaradi oblike.

NAROČILNICA

Nepreklicno naročam knjigo BOLEČINA, cena 65 din.

Priimek in ime:
Reg. št. os. izk.:
izdana pri SO:
Naslov:
Datum: Podpis

Naročilnico pošljite na naslov:
PARTIZANSKA KNJIGA, Vodnikova 43
61000 LJUBLJANA

bolečina
bolečina

PROTI ZATIRANJU SLOVENSKEGA ŽIVLJA

Partizanski učitelji osnovnega šolstva v Slovenskem Primorju, zbrani na srečanju ob tridesetletnici obnove našega šolstva, sprejemamo naslednjo

resolucijo

proti zanikanju slovenstva v Beneški Sloveniji in proti zatiranju naše besede na Koroškem.

Z žalostjo in ogorčenjem moramo še vsa ta poveljna leta ugotavljati, da oblasti demokratske Italije ne priznavajo narodnostnih pravic našim rojakom v Slovenski Benečiji.

V Italiji je ena sama slovenska etnična skupnost, ki sega od Kanalske doline do Mišjskega zaliva. Le tisti, katerih namen je nadaljevanje raznarodovalne politike, delijo Slovence v več skupin. Borili smo se proti fašizmu in ga uničili v prepričanju, da bo demokratična družbena ureditev v Italiji priznala narodnostne pravice našim rojakom v Beneški Sloveniji, ki jih zatirajo že več kot sto let. Zaskrbljeni se vprašujemo, kdaj bodo beneški Slovenci dobili osnovne šole v svojem jeziku, kdaj bo tam naša beseda dobila pravico javnosti in kdaj bodo naši tamkajšnji rojaki priznani kot pripadniki slovenske narodnosti. Nadaljevanje raznarodovalne politike iz časov fašizma se prav nič ne sklada s proklamirano demokratičnostjo. Naj bo že konec življenjskih poti kaplanov Čedermacev!

Z vznemirjenjem in ogorčenjem smo lani v tem času spremljali vedno hujšo šovinistično gonjo, ki jo uprizarjajo nacisti našim rojakom v Avstriji. Skupaj z vso slovensko javnostjo v domovini in z rojaki na

Koroškem v Avstriji ugotavljamo, da Slovenem in Hrvatom na Gradiščanskem kratijo narodnostne pravice. Ovirajo jim delovanje v okviru demokratičnih ustanov. Nacističnih organizacij niso prepovedali, razen tega pa dopuščajo, da šovinisti skrunijo grobove in spomenike padlih borcev in žrtev nacizma.

Nacizem je bil najhujša sramota za kulturno Evropo tega stoletja. Nacizma v Avstriji pa še ni konec kljub državnim pogodbam, ki prepovedujejo nacistične organizacije. Toda zakaj bodo nacisti 7. oktobra letos smeli odkriti spomenik »odgancem«?

Vso Evropo, najprej pa Avstrijo, so nacisti pahnili v najhujše gorje. Narodi vsega sveta so jih obsodili za neštete zločine med drugo svetovno vojno. Zato nimajo pravice, da bi sedaj slavili in častili svoje nekdanje pajdaše. Le kje je obveznost, ki jo je Avstrija sprejela s podpisom državne pogodbe leta 1955?

Avstrijske oblasti se opravičujejo z nekakšno demokracijo in dopuščajo rovarjenje nacistov. Toda mi ugotavljamo, da pri tem ne gre za demokracijo, marveč za potuho nacistom, za nadaljevanje raznarodovalne politike v škodo slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji in za kršitev državne pogodbe.

Avstrijske oblasti so dolžne zatreti nacizem in revanšizem ter upoštevati pravice naše narodnostne manjšine.

Kakor smo se med narodnoosvobodilno vojno bojevali za uveljavitev človeških pravic in svobodo, tako tudi zdaj odločno zahtevamo uveljavitev vseh pravic, ki pripadajo našim rojakom, kjerkoli jim jih še ne priznavajo.

Tristo nekdanjih partizanskih učiteljev na Primorskem, zbranih v Novi Gorici 22. septembra 1973

VSEM DOPISNIKOM

Po sklepu uredniškega odbora »TV 15« ne bomo več objavljali dopisov v drobnem tisku (nonpareille). Veliko število naših naročnikov je namreč že v letih in jim vid peša, zato si želijo v našem listu večje črke.

Glede na to pa moramo seveda še bolj omejiti dolžino posameznih dopisov in objavljati iz njih samo bistveno. To velja zlasti za rubriko »Imeli smo ljudi«.

Pošljite nam torej čimbolj jedrate dopise. Upoštevajte, da list obsega samo 16 strani, kjer se morajo izvršiti vse rubrike. Zahteve, da objavimo posamezne dopise ne glede na njihovo dolžino in s tem prikradamo druge, že vnaprej odločno odklanjamo. Prepustite uredništvu, da samo presodi, kaj in kdaj naj bo objavljeno.

NOV DOM DRUŽBENIH ORGANIZACIJ

Izbrali smo 23. september za dan, ko bo prebivalstvo majhne partizanske vasi Bezene slavilo lepo delovno zmago. Mladina v tej vasi je pred leti dala pobudo, naj bi zgradili dom družbenih organizacij. Tako smo začeli zbirati prispevke pri delovnih organizacijah na ruškem območju, kmetje in vaščani pa so darovali les in potem prostovoljno, brezplačno delali. Tudi skupščina mariborske občine je prispevala svoj delež in omogočila zgraditev doma. — Poslej se bodo vaščani lahko shajali v domu ob različnih priložnostih. Mladina si bo v domu uredila svoje klubske prostore. Člani podružnice SZDL vneto urejajo še okolico doma in vsi se marljivo pripravljajo na slovesnost — 23. t. m. bomo odprli dom.

FRANC MAČEK

90-letnica iz Borjane

Letos je dopolnila 90 let stara partizanska mama — Amalija Čebokli (Mandotova mama) iz Borjane. Vse svoje življenje je preživela pri trdem delu v domači vasi. Skoraj dan za dnem s košem na hrbtu se je ubijala po strminah, kakor so pač ljudje breginskega Kota navajeni živeti skromni in v pomanjkanju, na skopi zemlji.

Ko so pozimi leta 1942 v teh krajih za-

čeli delovati prvi aktivisti, potem pa spomladi 1943 partizani, je bila Amalija med prvimi, ki jim je pomagala. Njen sin Slavko je že februarja 1943 pobegnil iz italijanske mornarice in se pridružil partizanom na domačem področju. Skupini partizanom, ki so tabornili v Miji onkraj vasi, je bil Amalijin dom zmeraj odprt — ponoči in podnevi so bili tam deležni vsestranske podpore. Vs., ki smo tedaj prihajali tja, smo ji bili kot pravi sinovi. V beneškem narečju nas je vpraševala: »Kuj bi, sinčič muoj?« (Kako je kaj, sinček moj?). Radi smo jo imeli kot pravo mater.

Mnogo gorja je preživela, a ostala je neomajna. Aprila 1944 jo je prišel za nekaj ur obiskat sin Slavko. Hiša je teže dostopna in zunaj vasi nad reko Nadižo; izdaje se ni bilo treba bati. Po naključju pa so prav tistega dne prišli nenadno proti hiši Nemci. Mati in Slavko sta jih še dovolj zgodaj opazila. Slavko se je skril v bližnji živi meji. Nemški oficir je zagrozil materi, da jo bo ustrelil, če ne pove, kje je njen sin. Hitro se je znašla. Rekla je, da sina že dolgo ni bilo doma, a da se ne meni zanj, češ da je pijanček in zapravljivec. Prelisčila jih je.

Neomajna je ostala tudi v obdobju anglo-ameriške vojaške uprave. Udeležila se je množične demonstracije proti tej upravi v Kobaridu.

Cprav malo pozno, ji, borci, ki nas je hranila in nam pomagala tolikokrat med vojno, pošljamo ob tej priložnosti priscrca voščila, tople, tovariške pozdrave, z iskreno željo, da bi preživela mnogo let srečna ter zadovoljna!

KOBE

KOPICA PROTESTNIH PISEM

Republiški odbor Zveze združenj borcev NOV je prejel številna protestna pisma v zvezi s fašističnimi izgedi na Koroškem. Razstrelitev nedavno odkritega spomenika na Robežu in ravnanje avstrijskih oblasti je ogorčilo vse naše ljudi.

Občinske skupščine in družbenopolitične organizacije iz Dravograda, Raven, Slovenj Gradca in Radelj izjavljajo med drugim:

»Ta spomenik ni simboliziral samo borbe slovenskega koroškega prebivalstva, temveč tudi vsega naprednega avstrijskega življa, ki je v boju proti fašizmu skupno s slovenskimi partizani veliko žrtvoval za zmago proti fašizmu, največjemu sovražniku človeštva. Zato smo pričakovali, da bodo v Avstriji čuvali spomenike...«

Protestom se pridružujejo tudi Zveza združenj borcev NOV na Jesenicah, v Radovljici, Sekcija borcev NOV podjetja za PTT promet v Ljubljani ter občinski konferenci SZDL v Slovenskih Konjicah in Kočevju.

Protestna pisma so nekateri poslali tudi drugim osrednjim organom družbenih in političnih organizacij, Izvršnemu svetu SRS in avstrijske-mu generalnemu konzulatu v Ljubljani, pa tudi zveznemu sekretariatu za notranje zadeve.

V. L.

imeli smo ljudi

Franc Korpes

Franc Korpes iz Ljubljane je umrl po hudi bolezni v ljubljanski bolnišnici. Bil mu je 52 let. Ob vdoru okupatorjev med vojno je začel sodelovati že kot mladinec v osvobodilnem gibanju. Sodeloval je v Osvobodilni fronti v Kostanjevici. Uvrstil se je med borce Cankarjeve brigade. Po osvoboditvi je bil v Ljubljani dejaven kot rodoljubljen občan.

Vencelj Šturm

Vencelju Šturmju je bilo komaj 53 let, ko smo se nedavno za vedno poslovili od njega. Rodil se je leta 1920 v gorski vasi Šebreljah v kmečko delavski družini. Odraščal je v žalostnih razmerah, ko so v naših krajih na Primorskem naše ljudi zatirali italijanski fašisti. Kot mnogi naši fantje, je moral vojaščno služiti v kazenskem, delavskem bataljo-

nu. Neposredno po italijanski kapitulaciji je sledil klicu partije in domovine. Stopil je v prvo četo 1. bataljona brigade Janka Premrla Vojka. Pozneje je zaradi nadčloveških naporov hudo obolel in bil določen za terensko delo. Postal je stoočstotni invalid. Vendar pa je zmeraj gledal vedro na življenje, delal in mislil pa je bolj na druge kot nase.

Anica Zalokar

Anico Zalokar, bivšo borko, aktivistko kozjanskega odreda, smo pokopali 16. septembra v Roviščah pri Studencu. V slovo ji je spregovoril ob odprtem grobu sekretar osnovne organizacije ZK Karel Zorko. Anica se je rodila leta 1923 v kmečki družini v Sentjurju pri Loki. Kot trgovska vajenka je delala pri trgovcu Luskarju na Planini pri Sevnici. Tam so se zbirali številni politični delavci in prvoborci. Ko je Luskar odšel k partizanom, je odšla v uk k trgovcu Jaz. binšku v Sentvid pri Planini. Tedaj je bila že kurirka in aktivistka pokrajinskega komiteja KPS za Štajersko. Septembra 1944 pa je odšla k partizanom. Med jesensko ofenzivo so jo potem Nemci ujeli. Osvoboditev je dočakala v Begunjah. Bolehala je na srcu nad 25 let in je zdaj dotrpela.

Mirko Debeljak

Od Mirka Debeljaka smo se za vedno poslovili avgusta na ljubljanskih Zalah. Nenadoma je umrl, ko mu je bilo komaj 47 let. — Že kot šestnajstleten dijak v Novem mestu se je leta 1941 pridružil osvobodilnemu gibanju. Leta 1942 je odšel k partizanom. Bil je v Levstikovih brigadi kurir. Leta 1944 je bil premeščen v notranjski odred za komandirja čete. Po vojni je dokončal študij. Ko je bil dograjen Litostroj, je dobil pri njem službo kot strojni tehnik. V tej službi je bil dvajset let. Za zasluge med vojno in po osvoboditvi je prejel številna odlikovanja. Bil je zelo priljubljen in si je pridobil številne prijatelje, ki so ga spremlili na zadnji poti.

Marija Žagar

Marijo Žagar je spremlila množica domačinov in ljudi iz bližnjega hrvaškega Prezida na zadnji poti v Babnem polju. Bilo ji je 73 let. Med vojno so ji požgali dom. Njena hčerka Anika je bila partizanka. Marija se je preselila iz Prezida k hčeri v Babno polje. Med ljudmi je bila zelo priljubljena.

Po kapitulaciji Italije

Jeseniški prvoborec Mirko Frankič-Tilen je v Sloveniji najbolj znan partizanski intendant. Ze aprila 1942. leta ga je izvršni odbor OF imenoval za člana glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet; odgovoren je bil za intendanturo. Po roški ofenzivi septembra 1942. leta se je sprl z nekaterimi funkcionarji, zato je zapustil ta položaj in se prostovoljno javil za mitraljezca v Cankarjevo brigado. V neki bitki je bil ranjen. Mitraljeza ni mogel več nositi. Zato so ga imenovali za intendanta 1. bataljona Cankarjeve brigade. Hitro je napredoval do intendanta Cankarjeve brigade, potem je bil intendant 15. divizije in nato 7. korpusa. Zadnje leto vojne je bil spet član intendanture glavnega štaba NOV in PO Slovenije. Na tem položaju je organiziral partizansko intendanturo na Štajerskem in Kozjanskem. Konec vojne je dočkal kot intendant komande mesta Trst. Tilen je visoke in suhe postave. V partizanih je nosil 20 cm dolge črne brke. Številni kmetje, ki jih je med vojno obiskal kot partizanski intendant, so si ga zapomnili prav po teh košatih brkih pod ranjenim nosom.

Kapitulacijo Italije sem dočkal na Trebeljnem kot intendant 15. divizije. Ko sem zvedel za kapitulacijo, sem šel s četo borcev Gubčeve brigade v Mokronog. V usnjarni Kalin je bilo v zabojih za dva vagona gornjega usnja, ki je bilo že pripravljeno za prevoz v Italijo. Odpeljati ga niso mogli, ker je bila večkrat porušena proga med Mokronogom in Trebnjem.

Z menoj je bil Tone Drašler-Jurič, pomočnik intendanta divizije, ki sedaj živi v Mariboru. Usnje smo naložili na vagon in odpeljali v Novo mesto. Sam se nisem hotel peljati z železnico, temveč sem zajahal konja in prek hribov in dolin jahal do Novega mesta, kjer sem se javil štabu divizije.

Razsulo italijanske vojske nam je prineslo ogromno vojnega materiala od orožja in motorizacije, do oblek, perila in živeža. Tako se je na primer Šlandrova brigada, ki je prišla s Štajerske, v zaplenjenih skladiščih popolnoma opremila. Večina borcev te brigade se je preoblekla v italijanske vojaške uniforme.

Glavni štab je ustanovil komando področja Novo mesto. Za poveljnika področja je bil imenovan Vinko Bon, za politkomisarja pa Franc Pirkovič.

Italijanska divizija, ki je ob kapitulaciji zapustila Novo mesto, je v mestu pustila okrog 300 do 400 mul in konj ter več skladišč streliva, hrane, orožja in uniform. Zaplenili smo dva ali tri vagona vina. Konje in mule sem dajal kmetom zastoj, ker jih naša vojska toliko ni potrebovala. Prej ali slej bi nam tako zmanjkalo krme.

Izvršni odbor osvobodilne fronte in glavno poveljstvo narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije sta 11. septembra 1943 objavila splošno mobilizacijo vseh za orožje sposobnih Slovencev od 17. do 45. leta. Obvezniki so se morali javiti najbližji vojaški enoti. Ze pred kapitulacijo Italije je izvršni odbor OF razglasil amnestijo za člane belogardističnih in pla-

Mirko Frankič-Tilen

vogardističnih oddelkov. Amnestije so bili deležni vsi, ki so se prostovoljno predali naši vojski. Pred sodišče so prišli le organizatorji in voditelji bele garde in nepopravljivi vojni zločinci. V vseh brigadah in odredih so se ustanovile delovne čete, v katerih so bili neoboroženi amnestirani belogardisti.

Poleg mobilizirancev se nam je priključilo na tisoče prostovoljcev, posebno veliko jih je prišlo iz Ljubljane. Iz italijanskih taborišč so se vrnili številni interniranci. Interniranci z otoka Raba so ustanovili rabsko brigado. V štirinajstih dneh smo pri XV. diviziji ustanovili dve novi brigadi: dvajseto in petnajsto ter artilerijsko divizijo.

Mobilizirali smo vse železničarje. 25. septembra 1943 smo v Novem mestu po odredbi glavnega štaba NOV in PO Slovenije ustanovili »železničarsko« brigado, ki sta jo vodila Franc Krese-Coban kot poveljnik in Vlado Mišica, politkomisar. 15. divizija je imela pet brigad s prek 6000 borci.

Osební vlaki niso vozili. Železnico smo uporabljali le za prevoz vojaškega blaga in vojaštva.

14. septembra 1943. je bila v Novem mestu sklicana seja izvršnega odbora OF in plenuma hkrati. Seja je bila v dvorani na glavnem trgu, ko so nad mesto priletela nemška letala in odrgla več bomb. Belogardistični ovaduhi so nas izdali, kajti nemški letalci so natanko vedeli, kje je štab 15. divizije in kje je seja vodilnih članov OF. Ena bomba je padla na sodnijo, v kateri je bil sicer štab divizije; letalci so zadeli le tisti del stavbe sodišča, v katerem so bili zapori. Med zaprtimi belogardisti je bilo več mrtvih. Bomba je zadela tudi gostilno, v kateri je bilo polno gostov. Sredi novomeškega trga je bomba raznesla voznika in konja.

Mirko Frankič-Tilen mi sploh ni povedal, da je bil tudi on ranjen pri bombardiranju mesta. O tem pripoveduje Edvard Kocbek v knjigi Listina (»Dnevniški zapiski od 3. maja do 2. decembra 1943«). Oglejmo, si kako je Edvard Kocbek v svojem dnevniku opisal bombardiranje Novega mesta:

»Ko sem bil ob pol enih znova na rotožu, nas je v hipu brez protiletalskega svarila presenetil šum letala. Zdrznili smo se in prislunili, takrat pa se je že razlegla votla detonacija. Staro zidovje se je zamajalo, šipe po oknih so popokale, in prvi bombi so sledile še druge. V trenutku smo bili v pritličju in hoteli naprej, toda ljudje so se brezupno nagnetli in zakrčili dohod v zaklonišče. Stopil sem ob steno in že so bili okoli mene znanci Dečko, Črt, Dore, Polh in Tilen. Detonacije so za hip prenehale, toda nad nami so še vedno brneli motorji. Klet je bila že polna, ljudje so še vedno polnili vežo. Ko je avion strmoglavlo zahreščal tik nad nami, so se me oprijele dekliške roke, stisnile se je k meni; drhtela in šepetala božje ime. Miril sem jo, ko se je zemlja znova močno zamajala. Tedaj ji je odleglo, rekla je, da se že drugič stiska za isti steber in da je bilo v prvo na veliki petek pred dvema letoma. Pri prči me je stresel spomin, odgovoril sem ji: »Jaz pa na veliko soboto istega leta v Banjaluki.« Takrat sem izgubljen taval po Bosni in se zatekel v mesto, ko so se mu približali Nemci. V kleti neznane hiše sem doživel prvo bombardiranje. Moje pripovedovanje je pomirilo deklico, mene pa je pomiril Tilen, ko je brkat hodil po veži, razporejal ljudi, kakor da jih bo fotografiral, in v grozljivi uri sejal dovtype. Vselej, ko je vzdignil roko, da bi z njo zapovedal in urejal, sem videl, kako mu izpod prstana na roki kaplja kri. Neznanski odmor v zraku me je čudno ukelel, kapljanje Tileneve krvi me je začaralo. Za sleherno kapljo sem v gneči pogledal, kam je padla in kaj je zarisala. Bila mi je davna in dobra kakor volova slina iz moje »Zemlje«. Zelel sem si, da bi se čas skrajšal, hkrati pa bi bil rad, da bi se mi iz krvavih štrén na tleh razodel pomenljiv lik. Ko se je letalski trušč polegel in izginil, sem postal utrujen. Tudi Tilen je umolknil in se naslonil na zid, pogledal sem ga in videl, da je šele takrat pobledele...«

Izvršni odbor OF in glavno poveljstvo sta se po bombardiranju preselila iz mesta nazaj v gozdno bivališče. Ljudje so iz zaklonišč hoteli domov, vzeli najnujnejšo opremo in se v strahu pred novimi letalskimi napadi zatekli k sorodnikom zunaj mesta ali v gozd. Seja plenuma in izvršnega odbora OF se je nadaljevala še isti dan popoldne v novi baraki v gozdu.

»Tega dne smo doživeli še drugo presečenje. Na nebu se je prikazalo šolsko letalo, ovito z dolgo slovensko zastavo in petokrako zvezdo. Letalo je pristalo na travniku, borci so namerili nanj puške, tedaj pa sta iz letala zlezla dva partizana: dr. Aleš Bebler-Primož in njegov pilot. Priletela sta z mirnskega letališča pri Gorici. Vožnja je bila zelo tvegana, saj nista imela naprav za navigacijo. Dr. Bebler je sedel poleg pilota in mu s prstom kazal smer leta. Res hrabro dejanje partizanskega poveljnika!«

Tilen se je zamislil. V njegovih spominih so spet oživi živí in padli junaki osvobodilnega boja.

(Se nadaljuje)

PISMO IZ AVSTRIJE

Provokacija proti popustljivosti

Napori za utrditev miru v Evropi, popušcanje napetosti in boljše pogoji za kulturno izmenjavo so v zadnjem času v Avstriji zbudili v oči reakcionarne desničarske ekstremne kroge. V neonacističnih časnikih, na sestankih in ob drugih priložnostih izjavljajo protiprotestarjo proti vse močnejše se uveljavljajočemu mirnemu razvoju Evrope. Ozračje hladne vojne je bilo temnim načrtom teh krogov vsekakor prikladnejše.

Ko so konec avgusta letos nekdanji protinacistični partizani na Koroškem postavili spomenik padlim borcem za svobodo, so velikonemške in nacistične organizacije začele takoj groziti. Ze 16. septembra pa so spomenik razstrelili. Tako na Koroškem, kakor tudi drugod po Avstriji, so protifašisti protestirali proti temu sramotnemu dejanju. Idejni pobudniki te odvratne akcije pa sedijo v tako imenovanem koroškem »Heimatsdienst«, organizaciji, ki je enostransko velikonemška in naperjena proti koroškim Slovincem ter proti sosednji Jugoslaviji. Večina vodilnih članov te organizacije so stari nacisti. Vodja koroškega »Heimatsdienst« Friedrich Sames je bil že od leta 1923 član

nacistične stranke. V avstrijski javnosti se zelo čudijo, da varnostne oblasti ne omejujejo izzivajoče dejavnosti številnih neonacističnih in velikonemških organizacij, kar bi vsekakor bilo v interesu avstrijske demokracije in nevtralnosti. Se posebno se ljudje razburjajo zaradi tega, ker so uniformirani pripadniki neonacistične NDP, ki jo vodi gospod Burger, pred kratkim poškodovali spomniško ploščo in nekaj predmetov v muzeju nekdanjega koncentracijskega taborišča Mauthausen. NDP je namreč priredila zborovanje v kraju Mauthausen in so udeleženci tega zborovanja izzivali ob nekdanjem koncentracijskem taborišču. Takega zborovanja oblasti ne bi smele dopustiti v Mauthausnu. Namesto, da bi ga prepovedale, so postale aktivne šele po izzivanju, da bi javnosti prikriale tisto, kar se je zgodilo.

Avstrijski protifašisti in nekdanje žrtve nacističnega režima upravičeno zahtevajo od avstrijske vlade, da z vsemi razpoložljivimi sredstvi onemogoči tako drzno početje neonacistov in velikonemcev.

Johann Müller
Dunaj

Nova nevarnost na obzorju

Združenim državam primanjkuje nafte. Neke francoski novinar, za njim pa še številni drugi, pišejo, da Američani pripravljajo ukrepe za primer, da bi jim arabske države neale dobavljati »crno zlato«. Na obzorju je torej nova nevarnost za mir.

V peščeni puščavi Mojave med Kalifornijo in Arizono so imeli v avgustu velike vojaške manevre, na katerih so uporabili mornariško pehoto. Naravni pogoji so tam približno enaki kot na obalah Libije in večine drugih arabskih držav. V tej puščavi dosega temperatura zraka do 45 stopinj v senci. Na manevrih je sodelovalo več sto tankov, veliko število helikopterjev in letala tipa harrier, ki vzletajo navpično. Uprizorili so največjo puščavsko bitko. Nasprotnike so imenovali »rdeče«. Toda rdeči so imeli na sebi uniforme, ki so bile nevarne podobne libijskim, egiptovskim ali sudanskim in njihovo orožje je bilo sovjetske izdelave. Samo nekaj dni po teh manevrih, 4. septembra, je pred-

sednik Nixon zagrozil arabskim državam. Po kovnika Gadafija je opozoril na primer pokojnega iranskega premiera Mosadeka (ki ga je spravila z oblasti CIA). Hkrati je apeliral na kongres, da bi odobril vladne ukrepe, ki naj bi preprečili, da ne bi ZDA postale odvisne od dobaviteljev nafte.

Petrolejska vojna ni utopijska. Ameriki se bliža nova energetska kriza, ki jo bo doletela v prihodnjih mesecih. Poznamo ukrepe arabskih držav. Celotno najbolj reakcionarno med njimi, Saudska Arabija, je zagrozila Američanom z omejitvami pri dobavi nafte, če bodo še nadalje podpirali Izrael. Najbolj je zdaj v nevarnosti Libija. Zato ni težko razumeti, kakšno nevarnost pomenijo omejitveni manevri, imenovani »operacija Alkali Canyon 73«.

Leta 1957 je revija »Life« objavila slike iz podobnih manevrov ameriške vojske v pragozdovih Nikaragve. Kmalu zatem so iste enote poslali v Vietnam.

Nadaljnji komentarji niso potrebni.
POLDE VRBOVSEK

bonboni
VISOKI

VODIJO V KVALITETI

ZELITE PREJEMATI PAVLIHA ZASTONJ?

Da bi bil moj tednik čim bolj razširjen, prosim celjnene bralce za sodelovanje. Bi hoteli pridobiti zame novega naročnika? Pri številnih znanih, prijateljih in sorodnikih ter z vplivom, ki ga imate, boste to verjetno lahko dosegli. Če ste sami z menoj zadovoljni, vem, da ga boste radi priporočili tudi tistemu, ki še ni moj naročnik.

Seveda bom vaš trud primerno nagradil. Za 4 nove naročnike bom zbiralcem pošiljal list PAVLIHA pol leta zastoni, za 8 novih naročnikov pa bodo zbiralci dobivali PAVLIHA zastoni celo leto.

K temu sodelovanju vam tudi šolsko mladino, ki si lahko prisluži celoletno brezplačno prejemanje lista PAVLIHA.

kamniška GORCICA

Memorial Staneta Perca

Pod pokroviteljstvom združenja borcev NOV Radovljica je bil v okviru občinskega praznika v nedeljo, 12. avgusta, v Lescah vsakoletni nogometni turnir za memorial Staneta Perca. Sodelovale so nogometne ekipe iz Kranja, Škofje Loke, Borovlj na Koroškem in iz Lesca.

Pred pričetkom turnirja je bila krajša slovesnost, na kateri predstavnik pokrovitelja spregovoril o liku Staneta Perca, enega najvidnejših naprednjakov, borca za svobodo in navdušenega športnika, ki je bil prvi pobudnik vsakoletnih nogometnih turnirjev. Ob lepi športni igri in ob udeležbi številnih gledalcev je zmagala ekipa NK Triglav iz Kranja, ki je prejela pokal Staneta Perca, drugi so bili člani NK LTH Škofja Loka, tretji NK Lesce in četrti gostje iz Koroške NK Borovlje.

Stane Perc se je rodil 1916. leta v obrtniški družini. Doma v Radovljici so imeli pekarno, zato se je tudi on izučil pekarske in slaščičarske obrti. Njegov oče je bil znan naprednjak, kar je nedvomno vplivalo na vzgojo njegovega sina Staneta, ki je že v zgodnji mladosti našel pot med somišljenike KP. Bil je član Sokola, kjer se je izkazal kot odličan telovadec, atlet in vrhunski nogometaš. V Radovljici in okolici je veljal ne le za sposobnega, navdušenega in upornega športnika, marveč tudi za izredno sposobnega organizatorja športne aktivnosti. Nogomet je bil njegova največja srčast. Tej moški igri, ki je vedno privlačila zlasti mladino, je posvetil največ časa. Očitno trdijo, da ni bilo daleč okoli igralca, ki bi mu bil kos v športnih veščinah z žogo.

V predvojni Jugoslaviji, ko je nenarodni režim brezobzirno zatiral sleherno napredno gibanje in dejavnost, je bil Stane Perc

eden od tistih, ki je navzlic pritisku vztrajno sledil politiki Partije. Med svojimi vrstniki je širil napredne ideje in izkoristil vsako priložnost za spodbujanje nacionalne zavesti in ponosa.

Po okupatorjevem prihodu v naše kraje se je že takoj v začetku oborožene vstaje odzval pozivu KP in se vključil v osvobodilno gibanje. Njegove starše so med prvimi izselili v Srbijo. Na srečo je bil on takrat v Ljubljani, kjer je deloval kot ilegalce. Decembra 1941 so ga italijanski fašisti aretirali, češ, da je žalil italijansko vojsko. Postavili so ga pred sodišče, nakar je bil zaprt v Kopru. Iz zapora se je vrnil novembra 1942. Takoj je postal član ilegalnega mestnega odbora OF v Radovljici in je ogromno prispeval k širjenju osvobodilnega gibanja v boju proti nacističnemu okupatorju. Okupatorju je kmalu prišlo na uho, da je Stane Perc steber OF v mestu, zato se je moral izogniti ponovni aretaciji, ki bi se gotovo končala dosti bolj tragično kot prva. Aprila 1943 je odšel v partizane. Najprej je bil borec Prešernove brigade, nato pa se je boril v VDV brigadi. Tudi kot partizan se je odlikoval z neustrašenostjo, požrtvovalnostjo in patriotizmom. S svojim junaštvom je bil zgled drugim soborcem, zato je hitro napredoval. Proti koncu vojne je bil najprej načelnik OZNE za področje Slovenjega Gradca. V borbi je bil trikrat ranjen — enkrat zelo težko, skozi pljuča.

Kmalu po osvoboditvi se je vrnil v Radovljico in z vsem žarom pristopil k obnovi svojega kraja. Zaradi izrednih zaslug in izjemnih moralno političnih kvalitiet in sposobnosti je bil izvoljen za predsednika občine Radovljica. Bil je priljubljen župan, ki je v svojem mandatnem obdobju veliko storil

za občane in za občino. Bil je pobudnik izgradnje asfaltirane ceste Lesce — Radovljica, radovljiske kinodvorane, zadržnih domov v Lancovem in v Mošnjah. Posebno pozornost je posvečal telesni kulturi in športu. Nogometu je ostal zvest vse do svoje smrti. Sredi največje ustvarjalnosti in zanosa je moral kloniti. Umril je 1955 leta, star komaj 39 let za posledicami rane na pljučih

JOŽE ROLC

TRADICIONALNI POHOD POŠTARJEV — PLANINCEV

Ze vrsto let jugoslovanski poštarji-planinci s pohodi spoznavajo kraje in lepote naše domovine, prav tako pa se kar najbolj neposredno spoznavajo tudi z zgodovino NOB. Pred dnevi je bil v Sloveniji, in to na področju Koroške, že 21. pohod planincev — PTT delavcev iz vse Jugoslavije, ki ga je pripravilo Planinsko društvo PTT Maribor.

Okrog 50 udeležencev pohoda, članov 10 planinskih društev PTT iz vse Jugoslavije, se je zbralo na začetku pohoda na Poljani v Mežiški dolini, kjer so potekali zaključni boji druge svetovne vojne, da bi krenili po Transverzali kurirjev in vezistov NOV na terenu Slovenske Koroške.

Poštarji-planinci so prvi večer prespali v domu na Peci, pozneje pa so obiskali Črno na Koroškem in Šentvid nad Zavodnjami, kjer so se poklonili spominu narodnega heroja Karla Destovnika-Kajuha. Zadnji večer so preživeli v domu na Uršlji gori, da bi se potem zadnjikrat zbrali pred poštarško kočo pod Plešivcem, kjer je bila zaključna slovesnost ob letošnjem pohodu jugoslovanskih poštarjev-planincev, ki so se je udeležili poleg predstavnikov organizatorjev in pokroviteljev še zastopniki občine Slovenj Gradec.

— M —

30-LETNICA BRIGADE »JAN ŽIŽKA«

V Daruvarju so proslavili 30-letnico ustanovitve češkoslovaške partizanske brigade »Jan Žižka«. Proslave se je udeležilo okrog 600 borcev te brigade. Zvezo združenj borcev NOVJ je zastopal predsednik zveznega odbora Marijan Cvetković. Navzoč je bil češkoslovaški veleposlanik Josef Nalepka. S Češkoslovaškega je prispela delegacija zveznega odbora Zveze antifašističnih borcev Češkoslovaške. Na velikem zboru je govoril o slavni bojni poti brigade »Jan Žižka« predsednik republiškega odbora ZZB NOV Hrvatske Pero Car.

Brigada je na svoji bojni poti izvojevala številne zmage in premagovala uspešno največje težave. Njeni borci so se zgledno in požrtvovalno bojevali z revolucijo, brastvo in enotnost. Skozi enote brigade je šlo okrog 4000 borcev češke in slovaške narodnosti. Nad 700 borcev je žrtvovalo svoje življenje za ideale svobode. Med njimi sta bila tudi dva narodna heroja — Josip Ružička, komandant brigade in Veno Vostrel, ugleden politični delavec.

Ko so med narodnoosvobodilno vojno pri nas nastajali organi ljudske oblasti, so tudi v vseh naseljih s prebivalstvom češke ali slovaške narodnosti na Hrvaškem že leta 1943 začeli delovati narodnoosvobodilni odbori. Čehi in Slovaki so po osvoboditvi z vmojo in požrtvovalnostjo sodelovali pri obnovi. Ustanovili so štiri mladinske delovne brigade, ki so sodelovale pri graditvi ceste Zagreb—Beograd in pri železniških progah v Bosni. Čehoslovaška zveza, ki je bila ustanovljena septembra 1944, zdaj združuje 34 kulturno-prosvetnih društev in okrog 20 šolskih ustanov z dveh osrednjima šolama, kjer negujejo svojo materinščino. V Daruvarju tudi izhaja tednik Čehov in Slovakov, izdajajo pa še druge številne izdaje v slovaščini oz. češčini. V Daruvarju tudi deluje že nad 60 let Češkoslovaško društvo, ki je središče kulturno-prosvetnega delovanja Čehov in Slovakov. Obe narodnostni skupnosti lepo vzajemno sodelujeta s Hrvati in z drugimi našimi narodi. Enakopravno sta zastopani v vsem našem družbenopolitičnem življenju na Hrvaškem.

NAJBOLJSI ZDRAVNIK JE NARAVA. To se zmeraj znova potrjuje pri zdravljenju nevroze po načinu bolgarskih zdravnikov. Središče za nevrologijo in psihologijo sofijske medicinske akademije je uvedlo potujoče nevrološke ambulante. V teh ambulantah se nevrotiki, bolniki, ki zelo trpe zaradi nevroz, zdravijo po tri tedne v gorskih ali obmorskih krajih, navadno brez vsakih kemičnih zdravil in drugih pripravkov. Ponekod se zdravijo tudi tako, da nekaj časa delajo na kmetijskih posestvih. Predvsem morajo živeti v tesnem stiku z naravo, se veliko gibati, delati telesne vaje in naravno živeti. Po tem načinu v Bolgariji zdravijo nevrotike že pet let. Uspehi so izredni. Pri veliki večini bolnikov se je zdravje korenitoboljšalo. Pri bližnjem tretjini bolnikov je popolnoma ozdravljena, pri dveh tretjinah pa se je zdravje bolnikov tako popravilo, da so sposobni za redno življenje, le dober odstotek nevrotikov ni ozdravel. To pa so uspehi, ki jih ni mogoče doseči z nobenim drugim načinom zdravljenja.

SKORAJ DVA MILJONA AVTOMOBILOV SO IZDELALI LANI V ITALIJI. Avtomobilske tovarne so izdelale lani za 4 odstotke več vozil kot pa predlanskim. Samih potniških vozil je bilo 1 900 000. Ni pa več narasla izdelava tovornih vozil; bila je nekoliko manjša od predlanske. Italijanska avtomobilska industrija izvaža večino svojih izdelkov. Tako so lani izvozili 760 000 avtomobilov, kar je 12 % več kot pa leta 1971. Vendar je narasla prodaja tudi na domačem trgu, toda v primerjavi z izvozom neznatno: prodali so le 20 tisoč vozil več kakor predlanskim.

dobro je, če veste

NAMESTO PSOV UPORABLJAJO — BAKTERIJE pri zatiranju tihotapstva z mamili in razstrelivom. Znano je, da so dresirani psi dobri pomočniki carinikov in službe za lov na tihotapce z mamili. Izsolani psi večkrat zavohajo celo najmanjše količine mamil, čeprav so še tako skriti in dobro zaviti v neprodušnih ovojih. Znanost pa napreduje tudi na tem področju. Nekatera odkritja so še skrivnost, ker bi ne kazalo, da bi jih poznali tudi tihotapci, ki prav tako uporabljajo razne tehnične in znanstvene pripomočke za svojo donosno »dejavnost«. Eno najnovejših odkritij za boj proti tihotapcem je uporaba bakterij. Določene vrste bakterij gojijo. Izbrali so najbolj občutljive bakterije. Niso pa dovolj bakterije same po sebi. Uporabljajo jih kot nekakšni sestavni del instrumenta, velikega kot transistor-ski radijski sprejemnik. Z njim raziskujejo zrak. Če so kje v bližini mamila, to izda zrak, ki prodre v instrument ali to »povedo« bakterije v aparatu — začnejo svetiti. Če pa je aparat v bližini večje količine mamil, začne na to opozarjati z zvokom.

PLUTONIJA NE BO VEČ MOGOČE KRASTI ali nasploh odnašati iz tovarn. Plutonijs je dragocena, močno radiaktivna prvina, ki jo pridobivajo pri zapletenih postopkih z uranom. Plutonijs je atomsko gorivo, izotop, ki ga je mogoče uporabiti za mnoge miroljubne namene, ne le za izdelavo atomskih bomb. Pridobivanje plutonija je izredno drago, zato stane gram te snovi 42 do 72 dolarjev. Razumljivo je torej, da bi plutonijs utegnil biti vabljen za tatove še bolj kot zlato. Dejansko so si ga posamezniki že večkrat prilastili, toda tatvin navadno ni bilo mogoče odkriti, ker je tat drobec plutonija pač lahko skril. Letos pa je ameriška komisija za atomsko energijo patentirala izredno občutljivo merilno napravo, ki takoj pokaže navzočnost najmanjše količine plutonija. Tako ugotovijo celo, če se je prašek plutonija prijel podplata delavca iz obrata, kjer delajo s to radiaktivno prvino; naprava na to opozori, ko delavec odhaja iz službe. Tako bodo poslej tudi lažje preprečevali nevarnosti, da bi se plutonijs zamešal ali porazgubil kje med ljudmi in ogrožal zdravje ljudi.

Slikar iz vrst partizanov

Zdravko Kotnik iz Mojstrane je leta 1942 stopil v NOV. Zdaj mu je 54 let. V partizanskih vrstah se je bojeval vse od gornjesavske doline pa do Korduna. Nazadnje je bil komandir protiletalske čete 31. divizije IX. korpusa.

Že v zgodnji mladosti je želel postati slikar, kar pa mu ni bilo dano. Izučil se je za pleskarja. Toda nagnjenje do umetnostnega ustvarjanja ni ugasnilo v njem. V prostem času se je posvečal umetnostni vzgoji. Zlasti vneto je začel delovati kot slikar po upokojitvi pred desetimi leti. Zdaj je znan slikar samorastnik, član jese-

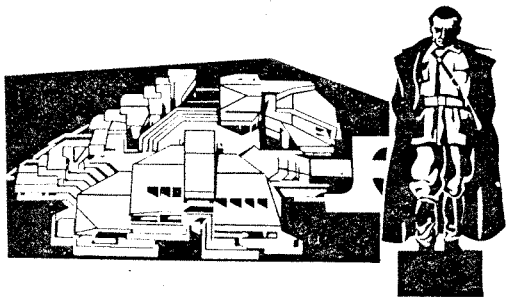
niškega »Dolika«. Doslej je pripravil že dve samostojni razstavi, sodeloval pa je na šestih skupnih razstavah.

Kot umetnostni izpovedovalec je čisti realist. Pravi, da najrajši slika tako, da njegovo delo razume vsakdo. Najraje upodablja naravo, staro kmečko arhitekturo in preproste ljudi. Uporablja olje, tempera barve, slika akvarele in tudi riše perorisbe. S svojo nadarjenostjo se je uveljavil tudi pri ureditvi »triglavskega gaja«, ki so ga nedavno zelo lepo uredili v Mojstrani. Zdravko Kotnik je namreč pri krajevni skupnosti predsednik komisije za olepšavo vasi.

BRANKO BLENKUS

**PRISPEVAJTE
ZA IZGRADNJO
SPOMINSKEGA
IN MLADINE
IN ZA
V KUMROVCU
DOMA
BORCEV
KOZJANSKO!**

(Imena darovalcev objavljata Delo in Dnevnik)

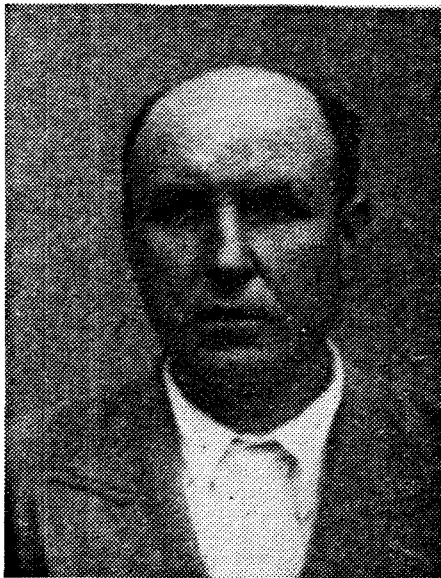
Upornik Žerjav iz Trseka

Na proslavi 30-letnice splošnega ljudskega upora na Primorskem sem 23. 9. 1973 v Kopru zaman iskal Petra Kozloviča-Žerjava iz Trseka, starega antifašista in vztrajnega sodelavca NOB ter 1944. leta zvestega gostitelja in podpornika 1. bataljona Istrskega odreda. Doslej se je vedno rad udeleževal partizanskih srečanj in proslav, zato se mi je zdelo nenavadno, da je tokrat izostal. O njem sem povprašal hčerko Lidijo, ki je bila med vojno mladinska aktivistka. Zaupala mi je, da oče ni prišel, ker ni dobil vabila. Njen odgovor me je neprijetno prizadel, zato sem očeta naslednji dan kljub slabemu vremenu obiskal na domu. Z zeno Amalijo sta me sprejela enako ganljivo in gostoljubno, kot so Žerjavovi vedno sprejemali partizanske borce, ko so prihajali utrjeni, lačni in mnogokrat tudi ranjeni ter premočeni, potem pa delili z njimi topli dom in hrano.

Čeprav sem dotlej mislil, da Žerjavove dobro poznam, sem tokrat opazil na Petrovi in Amalijinem obrazu komaj prikrito utrujenost. Iz njunih kretenj in hoje je izginila nekdanja živahnost: njej je bolezen izkrivila hrbtenico, oba pa teži še skoraj 7 desetletij. Morda me je prav to vzpodbudilo, da sem se zamislil nad njuno preteklostjo in se še vprašal, od kod je črpala hčerka Lidija tako vztrajne vzpodbude za svoje pogumno delo. Zakaj je komaj 11-letna Lidijina sestra Cvetka marca 1946 tako ognjevitost nastopila pred medzavezniško komisijo v Šmarju nad Koprom, da je vzbudila splošno pozornost? In končno, zakaj so bili vsi člani družine med NOB tako požrtvovalni in pogumni?

Preden sem Petra povprašal o njegovem predvojnem prepričanju in delovanju, se mi je v iskanju odgovora vtihotapilo še vprašanje: so morda Petra in njegove članke družine tako navdušile in vodile v boj, da le splošne slovenske ideje OF v boju za osvoboditev ali so vplivali nanj še drugi, globlji socialno politični motivi?

Začeli smo z življenjem v vasi Trsek, ki jo je Peter opredelil kot naselje slovenskih Kozlovičev, v kateremu je bilo pred vojno 30 domačij. Vaščani so se preživljali z obdelavo polja in vinogradov in ker jim skopa zemlja ni dajala dovolj kruha, so hodili tudi

Peter Kozlovič, Žerjav iz Trseka pri Kopru, v prvih poveljnih letih.

na dnine k bogatim lastnikom zemlje (Populantom) v okolico Kopra. Zene pa so od našale prodajati pridelke v Koper in Trst. Navzlic pridnosti je revščina pogostejša pečila ljudi, kot pa obdajala blaginja. Zato je bila kmečka revščina naklonjena socialnim spremembam, kar je imelo za posledico, da so se ob italijanski okupaciji mnogi mladi moški vključili v vrste italijanske socialistične in komunistične stranke ter se uprli poitalijančevanju in pozneje tudi fašističnemu pritisku.

Tudi Peter je postal član KPI in se znašel med uporniki. Prvo preizkušnjo je prestopal v znanem marežanskem oporu ob parlamentarnih volitvah 15. 5. 1921, ko je z Jožetom Verganom iz Popetra in drugimi s staro puško čakal pri kapelici v Truškah fašiste, ki pa jih ni bilo, ker so jim bili prej razdejali pot. Prišla pa sta karabinerja, na

katera pa niso marali streljati. Odtlej je imel Peter stalne konflikte s fašisti, ki so ga 3-krat zaprli. Leta 1929 se je moral umakati in skrivati pred karabinerji, ker je bil komuniste ovadil Mirko Maršič iz Loparja, ki pa Petra ni dobro poznal. Zato se je v začetku umaknil aretaciji z begom v oljčni nasad. Pozneje pa je podkupil marežanskega fašističnega župana Jožeta Kozloviča in se tako rešil zapora. Leta 1931 so Petrovi tovariši kljubovali fašistom s prepevanjem slovenskih pesmi. Pozneje je moral Peter delno popustiti, čeprav se ni uklonil. Fašisti pa so si mnogo let vztrajno prizadevali, da bi ga kot uglednega vaščana pridobili za vstop v fašistično stranko, kar je odločno in vztrajno odklanjal, zato so ga stalno nadzorovali.

Prišlo je leto 1940 in z njim vojna, po več kot treh letih je propadel fašizem, kmalu pa je Italija kapitulirala. Ze prej se je Peter vključil v organizacijo OF. Zvezu mu je priskrbel vaščan Kristan Kozlovič-Stefan. Po italijanski kapitulaciji so fašistične elemente hitro odstranili, Peter pa je prevzel pomembne dolžnosti v vaški organizaciji OF. Dočakal je grozote nemške ofenzive 2. 10. 1943. In ko je videl bežati s položajev borbe Istrske brigade, je vzel bežečemu partizanu puško in šel z Antonom Kozlovičem čakati Nemce. Ti pa so prihajali od Pridvora s tanki, zato sta se morala umakniti v gozd. Naslednji dan so Nemci med mnogimi ujeli v dolini Dragonje tudi Petra, ki se ga je v strahu oklepal 2-letni sin Vilko. Verjetno so mu prav zaradi otroka prinesli, drugih 5 ujetnikov pa so ustrelili.

Vaščani Trseka so se združili v NOB, in tudi po Petrovi zaslugi, ki je bil preudaren in umirjen ter ni dovoljeval prenapetih ukrepov, kljub težavam neomajno vztrajali v boju do zmage. Kako neomajna je bila vaška fronta tudi v najtežjih dneh jeseni in pozimi 1944-45, dokazujejo beleške iz dnevnika Petrove hčerke Lidije, ki je zapisala:

»Mnogi so klonili in odšli kopat Nemcem utrdbi, mi pa se ne damo. Skrivamo se in vztrajamo...«

Tudi Peter si je zgradil skrivališče doma v senu, na ledini v Bregu in v Zlebu.

Ko se je partizanstvo v Istri po nemški ofenzivi spet okrepilo, je prišla k Petru 29. februarja 1944 četa 3. bataljona Istrskega odreda s komandirjem Brunom Bizjakom in komisarjem Oskarjem Savarinom. Potlej je bil 1. bataljon Istrskega odreda pogosto v Trseku. Vsakič se je štab naselil v Petrovi hiši. Peter se spominja, da so prvič prispeli med 20. in 30. marcem, potem sredi aprila, nato pa od 1. julija do konca avgusta 1944 skoraj nepretrgano. Borci so se naselili po hišah in spalni po lopah in senikih. Petrov brat Anton jim je popravljaj čevlje. Vaške žene in mladinke (njihov aktiv je imel 22 čl. ZKM) — zlasti Marija, Vida in Lidija Kozlovič pa so skrbele za pripravljanje hrane idr. Vas je imela primerno obrambno lego v zgornjem in dolnjem zaselku.

Peter in Amalija se spominjata tragične smrti Cvetke Glavinove in ranjenega administratorja Slavka Zupančiča, ki ju je obhajki 8. avgusta 1944 presenetila 1. četa 1. bataljona 137. gorskega lovskega polka pod Pavličiči. Dne 14. avgusta so trije ponesrečeni strelji iz brzostrelke hudo ranili političnega komisarja Lojzeta Leniča v hrbet, eden pa Antona Kozloviča v prst. Isti dan je bil ranjen tudi France Sedlar. Le tri dni pozneje so borci iz bojev pri Bertokih prinesli hudo ranjenega komandirja čete Bruna Bizjaka. Lenič in Bruno sta hudo krvavela, dokler ju niso prinesli v bolnišnico na Boko, kjer je Miklavž Kozak Leniču komaj rešil življenje.

Žerjavovi so morali prestat do konca vojne še mnogo hudega. Posebno med nemškimi vdori in ropanji 16. in 27. septembra ter 17. in 29. decembra 1944, vendar pa jim okupatorji niso mogli ubiti volje do odpora. Posebno mladinke so vztrajno delale. Enotnost prebivalcev vasi Vršiča, Truški, Kozlovičev. Zabavlj, Loparja in drugih je bila neomajna. Čeprav so morali mnogo žrtvovati, so le srečno dočakali svobodo.

Sedaj je Trsek z asfaltno cesto povezan z Gradišcem in Pridvorom. Za to zasluži vse priznanje neumorni vaški organizator Dušan Kozlovič, Petrov sin. Oče Žerjav in mati Amalija sta srečna, da sta v svobodni vasi doživela tudi gospodarski napredek.

MAKS ZADNIK

Trideset let poteka, kar so slovenski pionirji dobili svoje glasilo »Slovenski pionir«. Nastal je sredi najhujše vojne vihrice: v času, ko ni bilo postavljeno samo pred možne, da izpolnijo dolžnost do domovine, ampak ko so se tudi otroci znali odpovedati vsemu ter svoje življenje in delo posvetiti le boju za svobodo.

Težavni časi so bili to. Zahtevali so jasno opredelitev, za slepomišenje je bilo bolj malo prostora. In opredeljevali so se tudi otroci, z vso svojo bitjo in po svojih najboljših močeh. Zbirali so obleko in hrano za partizane pa podatke o sovražniku. Obdelovali so polja, da je bilo možno prehraniti partizansko vojsko. Bili so kurirji in vodiči. S trosilnimi in drugimi akcijami so ustvarjali strah pri

Uredništvo »Slovenskega pionirja« sem prevzel na začetku leta 1944. Sprva sem sam predstavljal uredništvo dveh listov, »Mladine« in »Slovenskega pionirja«. Ze v prvi polovici leta 1944 se je krog sodelavcev obeh listov razširil. Prihajalo je mnogo prispevkov. Mladi so poročali o svojem delu. S Primorske je prihajalo tudi precej pisem starejših ljudi, ki so včasih z zelo okorno pisavo sporočali, da jim je »Slovenski pionir« najljubše čtivo. Bil je pisan v preprosti besedi in to jim je ugajalo. Na Primorskem je bila slovenska beseda prepovedana dve desetletji, pa so se mnogim drugi listi osvobodilnega gibanja zdeli malce pretežki. »Slovenski pionir« je bil tiskan tudi z večjimi črkami, kar je bilo pomembno predvsem za starejše

Sergej Vošnjak:

Pionirjev jubilej

sovražniku, pri domačih ljudeh pa pomagali utrjevati domoljubno zavest. Tudi pravi borci so bili. Kurir bataljonskega komandanta v Gubčevi brigadi je imel komaj dobrih dvanajst let. Vodnik Slavko Balanč je imel že dve odlikovanji za hrabrost, ko mu je bilo štrinajst let. Trinajstletni Polde Mačkov je bil kurir v glavnem poveljstvu. Polde Kastelic, pogumni komandir, je bil že podporočnik, ko jih še ni imel petnajst. Dragica Stefančič jih je imela dobrih dvanajst, ko sta bili z mamo bolničarki v Kočevskem Rogu. Otroci iz Zeleznikov pa so osnovali prvi partizanski pionirski odred Ratilovec, ki se je boril v okviru IX. korpusa. Komandant in komisar sta bila najstarejša v brigadi, a sta imela vsega sedemnajst in štirinajst let.

Koliko podobnih primerov je še bilo. Otroci so pokazali svojo zrelost ter svojo ljubezen do domovine in svobode. Zato je bilo tudi razumljivo, da so imeli svojo organizacijo in svoje glasilo.

»Slovenski pionir« je začel izhajati avgusta 1943, ko je aktivna udeležba otrok v osvobodilnem boju zavzela naravnost fantastičen razmah. Precejšen del prispevkov so pisali pionirji sami, sodelovali so tudi politični in kulturni delavci. Prve številke so bile ciklostirane, v letu 1944 pa smo predstavili že tiskanega »Slovenskega pionirja«. Sprva na grobem rjavem papirju za zavijanje, nato na lepem belem papirju v obliki brošure. Ovitek je bil tiskan v dveh barvah, sicer pa je bilo glasilo znano tudi po izredno lepih ilustracijah. Takrat to ni bilo tako enostavno. Danes se naredi risba in v ključarici izdelajo klišee, s katerega se tiska. Po gozdovih skrite partizanske tiskarne razumljivo niso imele ključaric. Naši umetniki so morali vse ilustracije izrezati v les ali linolej in z njega tiskati. Za »Slovenskega pionirja« je največ ilustracij izdelal slikar Ive Šubic, sodelovali pa so še Nikolaj Pirnat, Alenka Gerlovič, Vito Globočnik, Lojze Lavrič, Terezija Hajder, Tanja Turk in Dušan Petrič.

ljudi, kajti takrat je bilo nemogoče priti do oči.

Na vsa pisma in pripombe, ki smo jih prejeli, smo odgovarjali. To je zahtevalo več časa kot samo urejanje in pisanje prispevkov. Precej časa je vzelo tudi iskanje sodelavcev. Njihove baze so bile po raznih belokranjskih vaseh. Spominjam se, da sem se za decembrsko številko »Slovenskega pionirja« leta 1944 dogovoril z Miletom Klopčičem, da bo napisal štiri verze za prvo, zunanjo stran »Slovenskega pionirja«. Nikolaj Pirnat je izdelal potrebno ilustracijo, odnosno večbarvni linorez, samo pesem je še manjkala. Kurir bi moral v točno določenem roku oddati gradivo v tehniko. O verzih ni bilo ne duha ne sluha. Naš kurir pa bi s konjem potreboval najmanj pet ur, če bi hotel priti do Mileta Klopčiča.

Vzel sem svinčnik v roke in se začel mučiti. In nastalo je tole:

Le zbirajmo pridno
in z delom hitimo,
da vse naše borce
lepo obdarimo!

Dan pozneje mi je Klopčičev kurir, ki se je med potjo zamudil, prinesel njegove verze:

Ce osvobojenje vam je drago,
dajte vse za naše partizane:
kruha in perila, dobre hrane,
vse za našo vojsko, vse za zmago!

Verzi so žal prišli prepozno in natisnjeni so bili moji. Bili so pač čisti, ko je bilo treba tudi »pesnikovat«, čeprav ti to ni posebno ležalo.

A vendar mi je prav ta čas ostal v spominu kot nekaj enkratnega. In z njim »Slovenski pionir«, glasilo otrok z veliko zavestjo in odgovornostjo.

o mladih in za mlade

ZAKAJ?

Kaj debelo sem pogledal, ko sem v časniku prebral, da so neznanci razbili spomenik na Robežu na Koroškem. Neznance so hitro našli, kar me preseneča, zakaj ob podobnih dejanjih so jih iskali, a nikdar našli. Na novoodkritem spomeniku je bil dvojezični napis, ki jih je tako zelo motil, da so se lotili spominskega obeležja, ki je bil postavljen na kraju prvega oboroženega spopada slovenskih partizanov. Se posebej žalostno je to spričo dejstva, da so dvojezični napisi Slovincem onstran Karavank zagotovljeni z zakonom.

Pred kratkim sem bil tudi sam na Koroškem in sem tam srečal mnogo koroških Slovincov, ki so skorajda vsi po vrsti pripovedovali o težavnih razmerah, v katerih živijo. Če se javno priznavaš za Slovence, težko prideš do uradniške službe. Dvojezični pouk sicer obstaja, vendar pa starši lahko pri-

javi svoja šolarja le na izrecno željo. Pravo gonjo uprizarjajo proti Slovincem meščanski časopisi, katerih članki odkrito napadajo našo manjšino. Nerazumljivo mi je, da te časopise prodajajo po trafikah tudi v naši državi. Naj navedem samo *Kleine Zeitung*! V Pliberku ob naši meji pa imajo ustaši svojo organizacijo, ki vsako leto ob dnevu mrtvih na pliberskem pokopališču počasti svoje pokojne člane...

Razmere na Koroškem so nevedrje tako za Slovence kot za večino nemško govorečih Korošcev, ki ne žele živeti v tako napetem ozračju. Zato naj ta kratki protestni zapis sklenem z že nič kolikokrat zapisanim vprašanjem: kdaj bodo Slovenci onstran Karavank dobili pravice, ki so jim sicer zagotovljene z zakonom?

BRANKO JERANKO

BIČKOVCI

Bilo je prvo soboto po začetku šolskega leta. Okrog pol osmih zjutraj je bilo precej megleno. To je napovedovalo lepo vreme in zato smo bili taborniki partizanskega odreda Bičkova skala vsi dobre volje. Za šolo, ki nosi ime Franceta Bevka, smo iz bližnjega skladišča prinesli kakih sedem šotorov in prvi sončni žarki so že obsijali majhen pisan tabor, v katerem je vse vrvelo. Od vseh koncev in krajev naselja so tja hodili otroci v zelenih srajcah in s pisanimi ruticami okrog vratu. Ko je bi-

onem, nazadnje pa smo ustanovili nove vode. Otroci so namreč čez poletje prerasli svojo kategorijo; pa tudi red mora biti in pošteno bomo morali pljuniti v roke, če hočemo, da bo kaj z mnogobojem in drugimi tekmovanji. Prvi zbor smo bežigrajski taborniki sklenili z veselimi taborniškimi igrami.

Prosto je bilo do druge ure popoldne, ko smo se zbrali za veliko »akcijo papira«. V trgovini smo si izposodili voziček in jo mahnil vsak na svojo stran naselja. Zamislite: v dobrih dveh urah se je sredi naše male sobe nabrala cela gora papirja, točneje — ena tona. To bo za naše nove uniforme, si je vsak mislil in se že veselil zelenoblešče srajce, ki jo bo dobil.

Krona propagandnega tabora na Brnju je bil taborni ogenj. Ogenj kot tak je bil resda skromen, saj se na pesku šolskega dvorišča ne sme zakuriti večji. A je vendar kar veselo gorel. Taborniki smo se izkazali s programom, ki je vseboval največ smeha vzbujajočih točk. Skeči, pesmi, šale... Tako je šlo, dokler se ni stemnilo in so morale naše »mucke« in »miške« in »kapljice« (to so imena vodov najmlajših) domov. Seveda pa je imel program ob tabornem ognju tudi resen del, ki je bil posvečen krajevnemu prazniku. Obiskali so nas starši pa najstarejši člani iz voda Grč in tudi radovednežev ni manjkalo.

Šotore so naslednje jutro pospravili taborniki, ki so prenočevali pod njimi. Sled za nami je izginila, pa le iz šolskega dvorišča. Odslej se bomo zopet vsak dan dobivali v naši kletni sobici, v majhnih skupinah, ki jih imenujemo vodi. Tudi po trije vodi se bodo zvrstili eno popoldne, pa se le malokdo pritožuje čez gnečo.

Smo pač taborniki!

PIKA KRESAL

V programu na nedavnem prvem srečanju še zaposlenih nekdanjih borcev narodnoosvobodilne vojske treh slovenskih železarn z Jesenic, Raven in Štor so sodelovali tudi šolarji s Koroške Bele in Javornika v narodnih nošah. Ta šolska folklorna skupina nastopa na vseh podobnih praznikih in vedno žanje lepe uspehe. Na fotografiji jih vidimo, kako sedijo pred spomenikom na planini Goreljek, kjer je nekoč stal Lovčev hotel na Pokljuki. In prav v tem hotelu in okrog njega je 15. decembra 1943 padlo po zaslugi izdajalca devetinsedemdeset borcev 3. bataljona Prešernove brigade.

Z BORCI NA DOLENJSKO

ZB NOV Semedela pri Kopru je 16. septembra priredilo enodnevni izlet za svoje člane in njihove sorce. Več kot sto udeležencev je z dvema avtobusoma odšlo na pot po Dolenjski. Čeprav smo bili izletniki vsi iz Semedele, se mnogi med seboj nismo poznali. Ze po prvih prevoženih kilometrih je avtobus napolnilo najprej tiho, nekoliko nezaupljivo šepetanje, ki pa je vse bolj prehajalo v glasno govorjenje. Stekla je beseda, obujali so se spomini...

Pot nas je vodila skozi Ljubljano, po Dolenjski cesti do Ivančne gorice, kjer se odcepi nekoliko ožja pot proti Žužemberku. Ta, med narodnoosvobodilnim bojem tako pomemben kraj, je bil naša prva postaja. Ogledali smo si grad, ki ga obnavljajo, in razvaline cerkve na griču. Za daljši postanek pa so organizatorji določili Bazo 20 v Kočevskem Rogu.

Ta prostor, obdan z obširnimi bukovimi in iglastimi gozdovi, s kraškimi vrtačami, dolinami in skalnatimi vrhovi, je bil partizanom varno zatočišče. Sovražna noga ni sem stopila niti v ve-

liki sovražni ofenzivi poleti 1942. leta, ko so italijanski okupatorji pretaknili in prečesali ves Rog.

Nekdanje partizansko naselje Baza 20 leži globoko v gozdu, odmaknjeno od ceste. Sestoji se iz šestindvajsetih barak, ki so še dokaj dobro ohranjene. Prvo barako so zgradili v začetku aprila 1943; vanjo se je preselilo vodstvo slovenskega osvobodilnega boja. Kmalu so v bližini te prve barake postavili nove. Prek poletja istega leta je na Bazi 20 zraslo skupno trinajst barak, že pravo mestce sredi stoletnih smrek, jelk in bukev. Na začetku poletja v predzadnjem letu vojne pa je bila Baza 20 dopolnjena še z šestindvajseto barako in tudi dokončana.

»Počiva jezero v tihoti in listje rahlo mu šumi, ob jezeru v temni noči, mlad partizan molče stoji...«

je bilo slišati med smrekami, glasneje in glasneje. Vsi izletniki smo ostrmeli, telesa so nam zadržela in marsikatero oko se je zarosilo. Sredi Baze 20, med lesenimi barakami in mogočnimi smrekami, je hrastniški pevski zbor prepeval partizanske pesmi. Posedli smo na klopi in jim prisluhnili. Kmalu so tudi iz naših ust zadonele »Hej, brigade«, »Na juriš«, »Bilečanka«... Med goste smrekove vejice pa so se prebili topli sončni žarki in obogatili prijeten vonj po prepelem lesu, ki se je mešal z dišečo gozdno svežino.

Med udeleženci izleta sta bila tudi nekdanja borca z Baze 20, tovariša Aldo Muženič in Lazar Kocijančič iz Kopra. Slednji je obujal spomine na tisti dan leta 1944, ko je z dvema tovarišema v Dolgi vasi padel v sovražnikovo zasedo in je njegov soborec izgubil življenje.

Iz Kočevskega Roga smo odšli v Ribnico, kjer so nam v vojašnici Mirka Bračiča pripravili vojaško kosilo. Po kosilu smo si ogledali vojašnico in se skupaj z vojakom zavrtili v kolu. Pripadniki JLA in njihove starešine so nam pripravili res nadvse slaven in prijazen sprejem. V spomin na naš obisk smo jim poklonili sliko s koprskim motivom slikarja Grudna.

Prijetno mi je bilo pri srcu, ko sem kot edina mladinka sedela med nekdanjimi borci in borkami. Težko mi je bilo le, ko so me vprašali, zakaj se iz leta ni udeležilo več mladih. Nisem jim odgovorila in tudi sama sem se vpraševala, zakaj.

Spomin na ta izlet z borci iz domačega kraja bom dolgo ohranila v svojem srcu.

MIRJAM RACE

TV-15
za
mladino

la večina zbrana, je piščalka naznanila zbor. Urejanje pa je kar dolgo trajalo, in kako tudi ne bi! Obe vrsti (dečki in deklice) sta bili strašno dolgi in najmlajši taborniki (ni jih malo in najmlajši je star štiri leta) niso in niso mogli doumeti, kako gre ta stvar. No, na koncu se je vse uredilo in načelnikov pozdrav je zadonel v popolno tišino.

Sledilo je nekaj informacij o tem in

kramljanje

Draga tovarišica Milena!

Po dolgem času se je v meni prebudila želja, da bi napisala nekaj vrstic. Pravzaprav to ni prvič — že večkrat sem mislila kaj napisati, a po pomisleku, da verjetno več ne sodim med mlade dopisnike, sem odložila pero in tako so minila dolga štiri leta. Pa tudi moje izražanje ni več tako gladko, odkar se ne ukvarjam s pisanjem, sem postala okorna. In zato morda moje pisanje ne bo izzvenelo tako, kot čutim pri srcu — morda tega ne bom več znala.

Morda se boste vprašali, zakaj sem se prav danes odločila, da napišem nekaj vrstic. Povem vam! V soboto oziroma v nedeljo, 15. in 16. septembra, je bilo v Cerknici srečanje notranjskih aktivistov. Mamica je bila povabljena, ker pa so mi taka srečanja zelo blizu, sem šla z njo tudi jaz z možem in hčerko.

Notranjska se je kopala v soncu. Na nebu se je včasih prikazal oblak, ki pa ni mogel zakriti, da je

Cerknica in z njo vsa Notranjska odeta v praznično oblačilo. Srečevali so se stari tovariši. Stiskov rok in objemanja ni bilo konca. Bili so srečni, ker so si po dolgem času segali v roke.

Pred šolo se je začel slavnostni del proslave. Recitacije članov SNG so nam segle globoko v srce. »Prečuden cvet je v črni grapi...«, je zadonelo iz grl moškega pevkega zbora. »Notranjska se je prebujala v odporu proti okupatorju... in potem pesem »Na juriš«. Solze, ki sem jih dolgo zadrževala, so mi druga za drugo polzele po licih. Hčerka me je nekajkrat pogledala in vprašala: »Mamica, zakaj jokaš?« Nasmehnila sem se ji in ji rekla: »Premajhna si, da bi razumela!« Moje misli pa so poromale k očku, stari mamici — »zlati partizanski mami« in še k desetim drugim, ki so trpeli za naše boljše življenje.

Se danes mi zvenijo v ušesih besede, izrečene na tej proslavi, a žal ne vem, kako naj vse to povem, napišem. Rečem lahko le to, da je bilo to zame enkratno doživetje. Dovolite mi, da se ob tej priložnosti zahvalim vsem, ki so pripomogli k organizaciji te proslave oziroma srečanja.

Hvala, tisočkrat hvala vsem in vsakemu posebej!

To je vse. Oprostite napakam, okornosti mojih besed in morda še čemu. Mnogokrat se vas spominjam in seveda tudi sodelovanju na mladinski strani »TV 15«. Ze dolgo je tega, kajne? Spominjam se prav tako, da sva se nekoč dogovorili, da pojdeva na Notranjsko, k slikovitemu Cerkniskemu jezeru. Tega dogovora nisva uresničili — žal mi je za to! Boste odklonili vabilo, da bi se na to pot odpravili letošnjo jesen ali pa na pomlad 1974?

Pozdravljam vse, ki pišejo za mladinsko stran »TV 15« in tiste, ki jo prebirajo.

Danjuša Stele
Celovška 355
61210 Ljubljana-Sentvid

Draga Danjuša!

Veš, ob prebiranju pisemca sem se najbolj razveselila spoznanja, da bo tvoja hčerka nadaljevala delo, ki si ga začela in sklenila pred več kot petimi leti. Drugače skoraj ne more biti! Najin zmenek pa sem prestavila kar v drugo leto. Pomladni čas mi je pač bolj pri srcu, topeljši je in tudi bolj vesel.

Lepo pozdravljena! MILENA

IZKLJUČITEV IZ ZKJ IN ODSTOP

Generalni sekretar stalne konference mest Jugoslavije Jovan Papić je zahteval, naj ga predsedstvo konference razreši dolžnosti generalnega sekretarja.

Na seji občinskega komiteja ZK beogradske občine Stari grad so namreč Josipa Papića izključili iz ZKJ zaradi moralno-politične odgovornosti zaradi njegovega ravnanja pri prodaji lastnega stanovanja, gradnji hiše kakor tudi v razpravi, kjer njegov nastop ni bil v skladu z likom komunista in odgovornega funkcionarja.

Borba, 19. IX. 1973

IZVOLJENI ZA DELO, KI GA ŠE NE POZNAJO

V organizacijah združenega dela v Kruševcu posvečajo izjemno pozornost delavskemu nadzorstvu. V več kot 70 organizacijah združenega dela so jo že ustanovili, a v večini primerov niso pravočasno sprejeli tudi normativnih aktov. Zato ta oblika samoupravnih kontrole še vedno ni zaživela v polni meri. Kmalu bodo priredili tudi posvetovanje z izvoljenimi člani delavske kontrole, na katerem se bodo pogovorili o svojih nalogah.

Politika ekspres, 29. IX. 1973

SLABO IZKORIŠČENE ZMOGLJIVOSTI

Jugoslovanski proizvajalci lokomotiv in vagonov bodo do konca leta imeli svoje zmogljivosti zasedene samo 35-odstotno. Po podatkih poslovnega združenja proizvajalcev tirnih vozil v tej industriji že dve leti slabo izkoriščajo svoje proizvodne zmogljivosti — samo 40 do 55-odstotno. Eden izmed glavnih vzrokov za to je pomanjkanje sredstev za kreditiranje domačih kupcev.

Nedeljski dnevnik, 30. IX. 1973

USPEŠNI PREGLEDI TRŽNIH INŠPEKTORJEV

V avgustu so tržni inšpektorji v Ljubljani opravili 323 pregledov v posameznih dejavnostih. Izdali so 47 ureditvenih odločb, tri odločbe o odvzemih razlike v ceni (za 201.063,85 din), 9 ovadb, 44 predlogov sodnikom za prekrške, v 41 primerih pa so izrekli mandatne kazni v znesku 3.320 din. Zaradi slabe kvalitete je bilo v trgovini na drobno dokončno izločenih iz prometa za skoraj 50.000 din živil, začasno pa za 1,1 milijona tekstilnega in tehničnega blaga.

Gospodarski vestnik, 28. IX. 1973

Preobrat v Italiji

»V bližini Rima je samo ena nemška divizija,« je govoril Zanussi. »V mestu in okolici je tudi šest italijanskih divizij, ki so kar dobro opremljene. Zavezniki naj po zračni poti pošljejo nad Rim eno divizijo in naše enote se ji bodo pridružile. Italija se bo na besedo svojega kralja vzdignila proti osovražnemu Nemcu. Nemške enote na jugu Rima bomo zajeli. Italija je lahko v nekaj dneh osvobodena vse do Alp, in ko dosežemo nemško mejo...«

Eisenhower se je strinjal, določil za operacijo 82. divizijo Airbone, iz Quebeca pa je prišla brzotjavka s skupno odobritvijo Churchilla in Roosevelta.

Nasprotno pa zavezniki niso privolili v nikakršno olajšavo brezpogojne kapitulacije. Generalisim je prejel dva dokumenta, »short term«, ki se je nanašal na vojaško kapitulacijo in »long term«, ki naj bi ga predložil Italijanom šele potem, ko bi podpisali prvega.

Pošteni Ike ni skrival, da ne odobrava ravnanja, ki se mu je zdelo nepošteno — imenoval ga je »a crooked deal« — in prav tako ne svojega nezadovoljstva nad neizprosnim režimom, predvidenim za premagance.

»Tega dokumenta ne bomo objavili še deset let po koncu vojne,« je dejal.

Kot pravi Murphy se je precej zmotil, kako dolgo bo trajala ta sramotna skrivnost: vojna se je končala pred več kot 25 leti in javnost še vedno ne pozna političnih pogojev, narekovanih Italiji po njeni vdaji.

Vojaško vodstvo pa se je vneto pripravljalo na zavzetje Rima ob pomoči prav tistih Italijanov, ki so bili primorani pasti pred njim na kolena. Pomočnik poveljnika 82. divizije Airbone general Maxwell Taylor se je dal v spremstvu polkovnika Williama Gardinerja s hidroavionom spustiti na otok Ischio, od koder ga je italijanska fregata odpeljala v Gaeto.

Ameriška oficirja sta v civilu in z odhajnikom v kovčku odšla v Rim, kar bi ju lahko stalo glavo. Podatki, ki jima jih je dal poveljnik garnizije general Carboni, se niso ujeli z mnogo bolj optimističnimi Zanussijevimi.

Nemci so imeli 12.000 vojakov v takojšnjem dosegu, 35.000 pa v območju 100 kilometrov. Italijani, ki jim je primanjkovalo celo streliva, niso mogli obljubiti, da bi lahko branili letališča.

Jana sodoben ženski tednik

Taylor je zahteval sestanek z Badogliem; ta je potrdil, kar je povedal Carboni, in prosil za odgoditev izkrcanja.

Ura je bila 2 zjutraj 8. septembra in Badoglio je bil v pižami v svoji spalnici. Dan, ki se je začel, je prinašal starešini evropskih maršalov huda razburjenja.

Italija se loči od Nemčije

Bil je že osmi dan, odkar se je začela invazija na italijanski škorenj. Dne 2. septembra se je Montgomery, ki je bil prej ogromno potrošil za pripravo popolnoma nekoristne artilerije, odločil prekoračiti Messinsko ožino, v kar ga je Eisenhower silil že od 17. avgusta.

Odpora ni bilo nobenega. Edini nemški polk, ki je bil v primorju, se je umaknil v gore in pobegnil proti severu, kolikor hitro so dopuščale kalabriške čete. Kalabrijo je v treh dneh zavzel 13. britanski korpus.

Zgodovinski trenutek: podpis premirja oz. kapitulacije Italije, 3. IX. 1943 ob 15.15. Javnost je za to zvedela šele 8. septembra.

Pogum je zavezniškim enotam tako zrasel, da je admiral Cunnning improviziral pohod na Taranto. Angleške ladje so kot eskadra, ki je prišla na obisk, vplule v pristanišče, o katerem je Mussolini dostikrat dejal, da obvladuje Sredozemlje. Brindisi in Bari sta v enakih okoliščinah padla v naslednjih dneh.

V tem trenutku, 8. septembra ob 2-h zjutraj, je minil že en teden, odkar je Italija brezpogojno kapitulirala. Toda svet in Nemčija za to nista vedela.

Zanussi in Castellano sta se znova sešla 31. avgusta v Alexandrovem glavnem štabu v Cassibilliju blizu Palerma; prvi je prišel iz Alžira, drugi pa iz Rima. Poskušala sta časovno uskladiti italijansko kapitulacijo z letalsko operacijo na Rim, češ da bosta kralj in italijanska vlada padla v roke nemškemu maščevanju, če se bodo zavezniki izkrcali le na jugu Italije.

Ker pa nista dobila nikakršnega zagotovila, sta spet odšla v Rim, od koder sta se vrnila 2. septembra; izjavila sta, da ne moreta ničesar podpisati, če jima ne

obljubijo, da bosta kapitulacija in invazija istočasni.

Nasprotna stran si je pomagala z zastrašitvijo. Murphy pripoveduje, da je Alexander stopil pred oba Italijana v bleščečih škornjih in z vsemi svojimi odličji. Ko da je šele pravkar izvedel za odgoditev italijanske odločitve, se je na videz razjezil, govoril o izdajstvu in izjavil, da bodo bombardirali Rim, če kapitulacija ne bo podpisana v 24 urah.

Castellano in Zanussi sta ves ta čas tesnobno čakala na odgovor vlade.

Neverjetno se zdi, da Nemci ne bi bili obveščeni o vseh teh stikih — osebnih in po radiu — ki so že štirinajst dni potekali na dolgi krožni poti Rim—Madrid—Lisbona—Quebec—Alžir—Palermo—Rim.

Toda čeprav je neverjetno, najbrž res niso nič vedeli. Nemci izdajstva niso odkri-

li, ampak so ga zavohali. »Vse do zadnjega hipa sem bil v odličnih odnosih z italijanskim poveljstvom,« zatrjuje Kesselring.

Castellano je dobil dovoljenje za kapitulacijo 3. septembra dopoldne. Iz Tunisa je prišel Eisenhower, da bi prisostvoval podpisu dokumenta »short term«, edinega, za katerega so Italijani vedeli. Slovesnost je bila ob 15.15.

Eisenhower je v zadregi in godrnja je takoj izginil ter prepustil Bedelu Smithu neprijetno nalogo, izročiti Italijanom listino, ki je za nedoločeno dobo razveljavila juridični obstoj njihove države.

Castellano je pobit poslušal branje dokumenta. Obvladal se je in z brezbarvnim glasom izjavil, da bo sam predložil maršalu Badogliu in kralju »long term surrender«.

Italija je kapitulirala štiri leta potem, ko so zvonovi oznanili vojno, skoraj na isti dan. Eden izmed treh nasprotnikov, proti katerim se je bil združil zahodni svet s sovjetsko Rusijo, je zapustil bojišče.

(Nadaljevanje prihodnjic)

Le vkleknjenega vojaka na tleh ni zadel noben kamen. Toda ta se tudi zdaj, ko je bil psov že prost, ni več premaknil. Izgubil je že toliko krvi, da je nezavesten obležal, kjer je bil.

To je trajalo nekaj časa. Ker se kamenje ni več udaralo, so se vojaki zopet znali in znova previdno prihajali skozi vhod, vendar psov niso mogli več priklicati nazaj.

Vestru je kipel srce od veselja in je le malo manjkalo, da ni začel kričati v globino. Videl je, kako je neki vojak oprezno pristopil k na tleh ležečemu in ga nekoliko privzdignil. Potem pa ga je hitro ustrelil v glavo. Nato so vojaki naglo odšli in zapustili samo dva moža za stražo v gradu.

Druga obsodba v gradu je bila izvršena. Vester sicer ni mogel preprečiti ubojstva, toda bil je presrečen, ker se mu je delno posrečilo pre-

strašiti vojake pri njihovem zločinu. Imel pa je veliko zadoščenje, da je ubil vsaj enega psa. Preden so vojaki odšli, je eden izmed njih pobral mrtvega psa in ga poljubljaj, kakor da poljublja človeka, pri tem pa je na glas javkal:

»O ti moj Rolf, moj ljubi, zvesti Rolf!«

Vojak ni miloval mrtvega človeka na tleh, ampak mrtvega psa. Vestru bi se bilo prej kdaj gotovo čudno zdelo tako ravnanje, toda sedaj je bil pri teh sivih vojakih že vsega navajen in se ni nič več čudil. Mrtvi vojak je ves dan ležal v stolpu, šele ponoči so ga spravili kdo ve kam.

Zvečer je Vestrov oče dejal sinu:

»Danes so v stolpu ubili partizana. Ne hodi tja, ker ni varno.«

Vester ni povedal, da je vse videl.

Potem je bilo nekaj časa

mir v stolpu. Nekega dne pa, ko je bilo sonce že visoko na nebu, je Vester čepel na vrhu razvalin in strmel v trg. Na cesti skoraj ni bilo žive duše, zakaj tržani so šli po svojem delu in nekaj jih je videl na polju spravljati krompir. Ko je tako strmel v višave, je zagledal, da so se na dvorišču, kjer so bili zapori, odprla vrata in iz njih je stopila ženska. Pri vratih jo je čakal civilist in potem sta oba odšla na cesto in se namenila na stezo, ki je šla na grad. Vester od daleč ni mogel takoj spoznati obeh ljudi, toda ko sta se začela povzpenjati navkreber, je v moškem spoznal Huberta, tistega trgovskega pomočnika, ki je pred dvema letoma prišel na stolp razvijati kljukasto zastavo in je sedaj bil v službi na policiji. Podoba je bila, da Hubert goni tisto žensko pred seboj. Ko sta prišla bliže, se je Vestru zdelo, da pozna tudi tisto žensko, da jo je že nekeje videl. Počasi se je spomnil nanjo. Bila je mlada kmetica iz okolice, kjer je tudi že on včasih dobil kaj dobrega od nje. Podoba je bila, da je ženska vsa utrujena in da težko hodi navkreber. Tudi se mu je zdelo ne navadno obilna in omašna. Ko sta prišla pod stolp, je Vester videl, da je kmetica

vsa zabuhla in spremenjena v obraz.

»Kam neki jo Hubert žene?« si je mislil.

Ni mu bilo treba dolgo čakati. Oba sta stopila v grajski stolp, kmetica spredaj, Hubert za njo. Komaj sta bila oba v stolpu, je Hubert priskočil in kmetico udaril v obraz. Nato jo je še sunil v trebuh s svojim težkim škornjem.

Kmetica je zastopala in padla na tla. Hubert pa je kakor ris skočil nanjo in jo začel obdelovati s pasjim bičem, ki ga je takrat potegnil izza pasa, in vpil:

»Boš vstala k... partizanska!«

Kmetica se je hotela vzdigniti s tal, toda vsak njen poskus je potlačil Hubert z novim udarcem svojega škornja.

»Le vpil, tukaj lahko vpiješ, ker te nihče ne sliši. Le vpij!«

Kmetica ni več poskušala vstati, bila je omotična, ker ji je Hubert z obema nogama skočil na vrat in jo tepel, kar se je dalo. Nato jo je prenehal pretepsti, ker se je že preveč zasopel. Nekaj časa je molče strmel v truplo pred svojimi nogami, ko da bi prisluškoval, če žrtev živi. Znova se mu je zabliskal obraz. Vester je natančno videl njegove poteze.

